कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

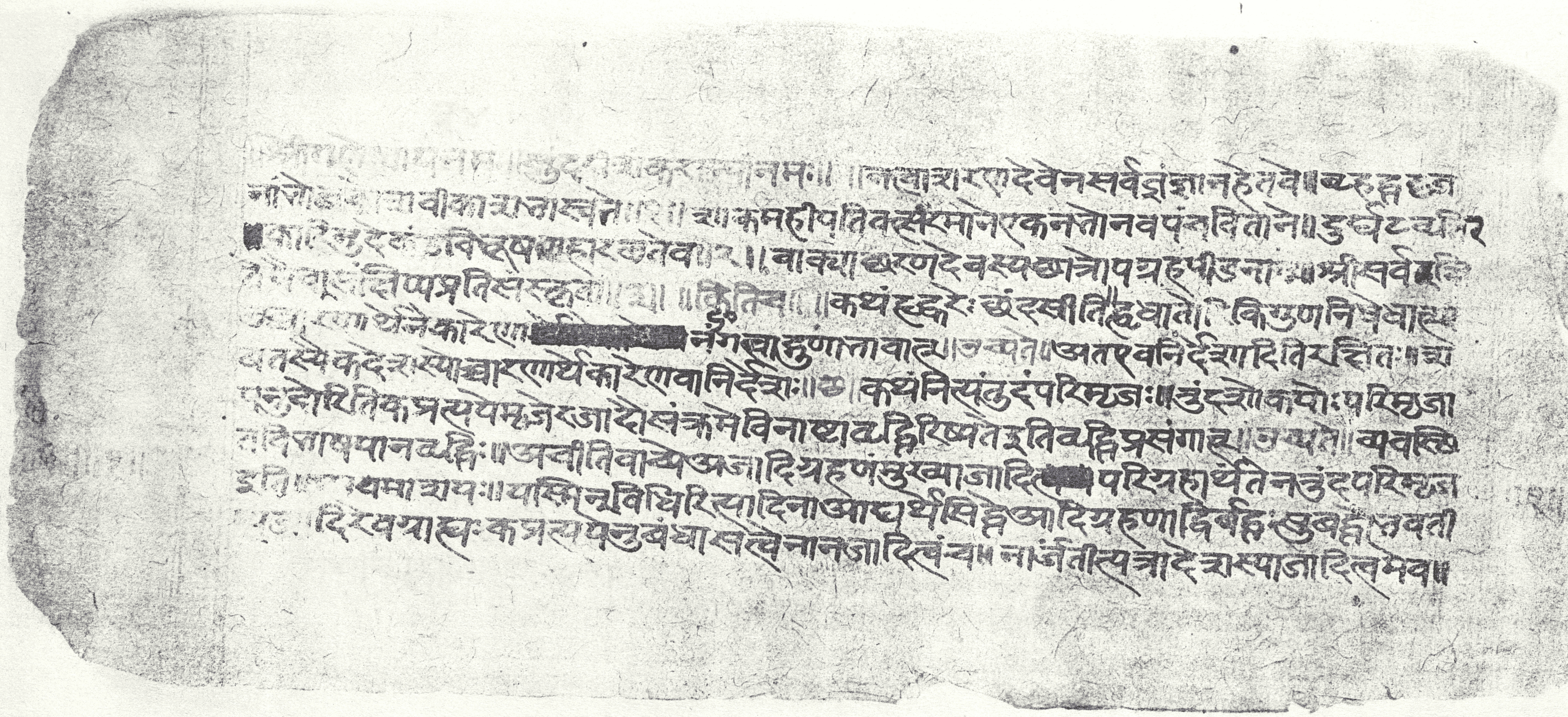

[illegible] ॥ कुद्दे[illegible]कर[illegible]नमः ॥ ॥ [illegible]साशरणदेवेन सर्वज्ञज्ञानहेतवे ॥ व्युत्पत्त्य
नारो[illegible]बीकायत्नास्त्रेत ॥ २ ॥ श्याकमहीपतिवर्ष्ये माने एकनत्तोनवपंचदिते ॥ दुर्घटवृत्तिर्
[redacted] कारेषु दर्कं चविद्रषमहरकेनेवार ॥ बाक्या चरणदेवस्य छात्रोपग्रहपीडना ॥ श्रीसर्वे[illegible]कि
[illegible]सूत्रसिप्पप्रतिसस्कर्त्ता ॥ १ ॥ ॥ कुतिन ॥ ॥ कथं हृद्यरः छंदसीति हृयाते ॥ किंगुणनिषेधाद्
[illegible] थैनेकारेण [redacted] नैगमत्वाद्गुणात्तावात् ॥ उच्यते ॥ अतएव निर्देशादिति रक्षितः ॥ य
थतस्यैकदेशस्याचारणार्थकारेण वा निर्देशः ॥ ३ ॥ कथं नियंतु दंपरिष्कजः ॥ तुंदस्वो कपोः परिष्कजा
[illegible]दिति कप्रत्ययमजेरजादेशसंक्रमे विनाश्या वृद्धिरिष्यते इति वृद्धिप्रसंगात् ॥ उच्यते ॥ व्यवस्थि
तविभाषयानवृद्धिः ॥ अजीतिवा ये अजादियहणं तु स्वाजादि[redacted] परिग्रहार्थं इति न तु दंपरिष्कज
इति [illegible] धमा श्रयः ॥ यस्मिन्विधिरित्यादिना आद्यर्थे सिद्धे आदिग्रहणादिवंतेह स्वबहुत्वती
[illegible] दिरस्वग्राहकः कप्रत्ययेनत्वं घासत्वेनानजादित्वं च ॥ नाजंतीत्यत्रादेशस्याजादित्वमेव ॥

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1432
Dist Nagpur

Checked 2012

Acc. No. ~~729~~ M1432
Title. - दुर्घटवृत्तिः (संपूर्ण)
~~Author~~ - Śaraṇadeva
Date - ?
Sub - व्याकरण.
folio - 68
Xerox - 123

२४ ह्रीः

[illegible] क्यौवा निर्माणोसत्रावइतियाणादिजष्मञेजव्यर्हिर्जरायाजरसन्यतरस्यामित्यस्मादन्य
[illegible] तदिलाघातचन्यात्तका॥ यद्दितेनवधात्तप्रदीपेतुंदपरस्मिन्जरसदपरीर्भ
ङ [illegible] स्थित [illegible] त्तुअस्थितक्रियाया अनुकत्वाद्गतयंलक्ष्यते॥ ॥कमंडिलु [illegible] डिलुः
श्चक्तुरिर्यः [illegible] च्चिह्नयेगिवापं नादिरितिव्याख्यानात्॥ ७॥ गंकारप्रश्लिपादत्रसूत्रइतेव्यक्रि
त्तदुरुं [illegible] गीत्वान्नस्थउकारः [illegible] तोहीलस्यन्नासनात्मेगुणात्तावस्त्रिपुस्मार्थः [illegible] कानिद्र्वंगको
[illegible] अन्यत्रास्थाभ्भुसिहृयेस्थआदुत्ताकारप्रश्लेषात्पुमास्थेतिनेलमितिवर्णयंतिकत्वाद्गुणा
नावमाड्ड॥ विलेवदंशोः रूंदस्तुपसंख्यानमितिदस्यधः पेशावइतिजाति [illegible] तिअनुनासिकलोप
[illegible] ७॥ सर्वेति च य [illegible] छंदसिविकल्पंतद्द्य दोषः॥ ॥ तुन्यासम्यक्तं॥ ॥ कथं प्रक्लृप्यमानः॥
[illegible] कारलृकारयोः सवर्णसंज्ञावक्तव्येतिअवर्णावितिणत्वप्रसंगात्॥ ७॥ [illegible] तिवक्तव्यवर्णयत
[illegible] नित्यत्वा [illegible] धात्वालृगित्यत्रप्रसा [illegible] च्चयहणनत्वव्यवकर्तुसावर्ण्यान्स्त्रकारलृकार
यथास्यहाति तथा [illegible] पियादृिष्यतीति [illegible] ज्ञापयतिऋकारयोःसावर्ण्यमनित्य

मिति॥ नयथाक्कुमारीश्वद्रुस्य कुरान्यतद्रुति प्रतिषेधो त्ववतिनत्वन्यत इति प्रतिषेधः तथा अक्कुप्यमाननिति
तत्वालीका॥ ॥७०॥ ॥कथमगोगौ॥ संपद्यत इति गोऽस्त्रवरद्गृति॥ उच्यंते त्वान्निपातत्वे अननप्रत्यस्वात्
वेरु॥ नस्यात॥ उच्यते॥ अआ॥ पितगौयात्गौणत्वं गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्यय इति लवति॥ यथा॥
रनुबंध्यो जागिनी षामीय इत्यत्र वाहीको नानुबध्यते॥ एवं च गौर्वाहीको गां वाहीकमिति व्याप्यत्वेन स्यात॥
उच्यते॥ पदसंस्कारो वाहिकाद्यर्थानि पदत्रयाव्याप्यत्वेन विष्यत इति तात्पर्यत्नागवन्ती॥ ॥नबडो॥ ॥कथं
सैपित्र्यकामकत्पित्र्यका इति॥ बहुव्रीहौ सर्वनामत्वाभावात् अकचोप्रवृत्तेः॥ उच्यते॥ गानर्दीयमते नांतर
ङ्गत्वात्कचू॥ पदाह॥ अकृत्यचरोऽकं तेषां प्रसंगो सूत्र संज्ञायो॥ प्रसंगा वंनैरंगा विति॥ अचेतुन्या
सः॥ पद्युक्तातु केवलकपित्र्यको मलकपित्र्यक इद्र बहुव्रीस्वर्थे व्यक्तता सासमासकाल एव निषेध्यादकचावे
त्रे प्रागिवाकार एवत्र्वति॥ तथा यत्ना॥ ष्यं॥ विधिनिषेधौ वसमानकालाविति॥ ॥विभाषा॥ ॥कथं म
॥न्म यादर्थपानापिमदित्वामिति माघः॥ द्वयपराह्नस्य पजस्य वसर्वनामत्वविकल्पत्वात्॥ उच्यते॥ व्यव
स्थितविभाषयान्यत्रापीष्यते॥ अथवा इष्टगतावित्यतः क्विप्॥ द्वयपद्वैतमच्छतीति द्वयपवः तेषां॥ सर्वादावुक्त
पराह्नपदत्वे तस्यार्थग्रहणाच्च द्वयपराह्नस्यापि सर्वादित्वमित्यन्ये॥ ॥अथः॥ ॥कथं वैय्याकरणः॥

नी२

त६

॥२॥

नयात्यां सर्वेतितात्यामेजितिएविकर्त्तव्येयणःस्थानिवत्वात्स्यकारस्यपूर्वेलक्षणावाद्ध्यएवनस्यात्॥ उच्यते॥ पो
ह्यनादिष्टादचः पूर्वस्यविधिंप्रतिनस्थानिवत्वादितिनस्थानिवत्वं॥ अपि च परिभाषयाअंतरंगेअयादे
शेकर्त्तव्येबहिरंगस्यैवासिद्धत्वादितिन्यासः॥ कथंतर्हि वतीनिमित्तोपपूर्वत्वे आकारस्यस्थानिवत्वाद ॥
प्रसंगात्॥ यथा तन्वतीत्यत्रेऽजावः॥ उच्यते॥ निमित्तापेक्ष पूर्वेलक्षणत्वस्याभावात् विद्य॥ तन्वतीतिअत्रासिद्ध
॥ परिभाषयावाऽजावः॥ ॥द्विर्वचनेचि॥ ॥कथमद्धि [illegible]॥ डादेशस्यस्थानिवत्त्वाद्वादिकारस्यद्विर्वचनंप्रा
प्नोति॥ उच्यते॥ गाङ् लिटीतीतिलिङ्मात्राश्रयत्वात् तत्र [illegible] प्रवर्त्तते॥ एवादेशस्यलिडादेशविशेषा
श्रयत्वादितितयाश्रयाबहिरंगः एवंचद्विर्वचननिमित्तेऽचियोनायमादेश इति कृतः स्थानित्व इतिन्यासः॥ क
थंनिर्दिशन्त्युक्तमागियङ् द्विर्वचनेहिनियमत्वारिति स्यात्॥ उच्यते॥ उपजातनिमित्तोप्युपसर्गउपजातनिष्पन्नमण
निमित्तेनापवादेनवाध्यतइतियणाबाधितत्वान्नेयङ्॥ जाघ्नत्तागच्छ्यास्तेतदर्थेनेत्युक्तो द्विर्वचनंनि
मित्तेअचिद्विर्वचनएवकर्त्तव्ये अजादेशात्वतिदः तद्द्विर्वचनेयथाअजादेशोनभवतीतिसूत्रार्थोवा॥
[illegible] दर्शनं॥ ॥कण्ठ्यः सः लक्षः॥ विसर्जनीयस्यकस्मादर्शनात्॥ लोपसंज्ञायांलोपपूर्वस्येतिदीर्घः
स्यत्वात्॥ नवलोपतावितस्यसंज्ञा॥ वादिलोपइत्यत्रयथार्थं [illegible] तन्नवादिरूहः॥ प्रयुज्यतेसवादि

ला२

परत्व॥ ॥तथाप्यप्रयुक्तोपिकर्मण्युपसंख्यानमित्यत्रा[illegible]मानेप्यपिक्वोपयाराहः प्रयुक्तः॥ उच्यते॥ सामर्थ्या
[illegible]रिकोगेणात्रक्वोप्यराहः॥ अथवाङ्ग्योर्लोपापस्मिन्नितिबहुव्रीहिःकार्यः॥ उच्यते॥ अर्वेनस्यात्कर्तृ
[illegible]रत्वं॥ एकैवमपिवक्षालिष्ठतीत्यत्रप्रसंगः॥ किंचावसानस्यापिबुद्धिकल्पितंपरत्वमस्त्येववर्णानां
पर[illegible]बुद्धिरस्वेमेवकव्यारितप्रध्वंसितत्वात्॥ एवंतर्हिद्विलोपस्सहस्वर्यीतस्सारातिरेफलोपोग्राहः॥ वक्ष्लिष्ट
तीत्यत्रतस्मिन्नितिनिर्दिष्टेपस्मि[illegible]याविसर्जनीयव्यवधानादपिदीर्घाभावः॥ ॥प्रत्ययलोप॥ ॥कथंतवदि॥
क्विपादर्शनेलोपसंज्ञायांप्रत्ययलक्षणेनतिवर्णस्वत्वकप्रसंगात्॥ नवलोपपरिभाषाविहितस्यप्रत्ययलक्षणं॥
यत्आयादयआर्धधातुकेवाइत्यनेनाप्यासक्तौआयादीनापक्षेनिवृत्तिः॥ प्रवृत्तिर्वातत्रयदिवायहणेन॥
यादीनांनिवृत्तिःस्यात्तदाप्रत्ययलक्षणेनयःप्रयादिसकारःस्यात्॥ तथाऽदर्शनस्यलेन[illegible]उक्त्यास्व
[illegible]कृतेक्विपःप्रत्ययलोपलक्षणमुक्ताभावधिकारात्क्विपोऽप्रसंगेनुगतावन्तौ॥ ननुयप्रत्ययप
॥२॥ प्रसंगेप्रत्ययलक्षणतदायामणीरित्यत्राणप्रसंग[illegible]सत्सूद्विषयादिनाक्विपिप्रसक्तस्याणःप्रत्ययलक्षण ॥३॥
णेनवृत्तिःस्यात्॥ उच्यते॥ सर्वमपवादाःप्रवर्तन्तेपश्चादुत्सर्गाइतिअणःप्रसंगएवात्रनास्ति॥ ॥कथंगोहि
तं॥ प्रत्ययलक्षणेचतुर्थ्येकवचनाश्रयाऽवादेशात्॥ उच्यते॥ प्रत्ययलोपलक्षणमितिवक्तव्येप्रत्ययग्रह

प्रति ७

णेनज्ञापितं वर्णाश्रयविधौ यत्र सयपलक्षणं नास्तीति तेन गये हिंतो हिंमिति नावादेश: ॥ यद्येवं कथमच्यणो ङि
तिति क्लोपे हलि विधीयमान स्यण् हेडमिति ङ्स ॥ उच्यते ॥ सहि हलादौ सर्वधातुके [illegible] न तु वर्णमात्रे एवं हि मो
दत इति मुदित्यत्र क्विपि वला द्याश्रयेड्डू स्यात् ॥ उच्यते ॥ यास इट् दडू हलोरित्यत्र न्यास उक्तं पाक्षिको
नित्येति ॥ नलुमता ॥ कथमति नु खमुपयाति मा स्मि किंचिद् रत्नमत्ति दधो: पटले मधुव्रतानां ॥ ननु
सुरन्ति सुखं बुणं धवलं सूर्येधिकमधि स्वच्छेनमानि याती ति माघ: ॥ त्वयपवीत्यव्ययी नो [illegible] स्वादर्लुकि
त्वदादेशा तावाट् ॥ उच्यते ॥ इको विलक्षो विवितु यत्रा डा रा हणेनास्या नित्यत्व ज्ञापना प्रत्ययलक्षणेन त्व
१ वि ६ देशात् ॥ त्वदिति विलिक्किं रूपकव्यमे पंच त्व त्य थुडू इति वा ॥ यस्य सर्वादे [illegible] दातिपठ्येत तावे सर्थौ ॥ ॥ इति
[illegible] दव लघु [illegible] ८ व नो प्रथम: पाद: ॥ [illegible] ॥ गां ड: कुमा दि त्य: ॥ ॥ कथं च पवित्रं व्यंजनं ॥ अतिल्कु
[illegible] दिवाइ [illegible] दित्वा दित्व [illegible] कुणात्तावात् ॥ ३ ॥ आतिदेशिकमपि कार्यमनित्यमिति [illegible]
वात्त्रप्रदीका ॥ पाङ्क्ता दिति केराव ॥ ॥ कथं लिखनं लिखितमिति कुपादित्वात्तावात् ॥ ३ ॥ ओरादिति
[illegible] आर्गुण इति गुणग्रहणं न ज्ञापितं संज्ञा रपकौ विधिनौ नित्य: ॥ ॥ तथा कुट आदि: कुपादि: इति ए
क [illegible] तो ॥ वा लिकुयलिख कुपादित्वं ॥ कथं [illegible] लेखनीति ॥ ३ ॥ अपाव्रुत्यावकुनिषाके ख

पि ३

नहूति निर्देशात् ॥ व्येवः कुयादिवमनासीतिवक्तव्यं ॥ कथं विव्यविथेति संप्रसारणप्रसंगात् ॥ उच्यते ॥
अनस्यातिपर्युदासात् तिङोङिच्चाल्ला वात् ॥ धातुपारायणे [redacted] धातुवृत्तौतु सामान्यमाश्रित्य सर्वविवि
वियेति उक्तमिति ॥ रहेः ॥ तः ॥ विजोकथमुद्वेजितावस्थितिराश्रयंते इति कुमारः ॥ ७ ॥ ण्यंतादिति गम्य
तेः ॥ प्रकृतिग्रहणे ण्यधिकस्यापि ग्रहणमिति वङ् विषयायं नत्वात् स्वकृति गमिष्यायीवपामित्यादौ ण्यंता
नां वल्गादीनां मुपसंख्यानमिति वचनात् णिच्यं तरंगत्वात् सर्वप्रत्ययात् गुण इति वा ॥ ॥ अयंयोगश्छिद्यू
कथं नसंयपंछेदगमूना पक्षरणेकृते संप्रसारणाश्रयपक्षात् ॥ ॥ इधि ॥ ॥ कथमस्तेर्दीनावकेनभवति
नवतीति श्तिपा निर्देशात् ॥ उच्यते ॥ नित्यशब्दवाख्याने अस्तेर्भूरित्यनेनास्तेप्रयोगोलवतुः प्रयोगः सा
ध्यते ॥ अथवा लवतस्त्यत्र यङ्कं मनुन्यासकृता अवरूपं हित्वेपाक्रिया विहितत्वया निर्देशः कर्तव्यू
इति लुव्यक्तनिर्देशः इति को न दोषः ॥ ॥ हवंता ॥ ॥ कथं दिद्ध्वतेसिद्धसे तत्किञ्चास्परत्वास्पजेदकौ ग्री
त्यमकितीत्यमस्यात् ॥ ७ ॥ एवं विप्रतिषेधात्किरवं ॥ ॥ निष्ठा ॥ ॥ कथमुडुपितः डीङोत्रापाठस्य अकित्वा
त्वावास्यात् ॥ ७ ॥ तोवादिकस्य डीङो निष्ठायामकित्वमिति धातुपारायणे ॥ दैवादिकस्य डीङ उदितामध्य
पाठात् सामर्थ्यात् अनिष्ठत्ववतेनोडुनडुति ॥ ॥ रुलो ॥ ॥ कथं वुकुयिषत इतिकुयादित्वात्परस्मै

दनैनेव [redacted] किलाविकल्पत्वात् । उच्यते । पूर्वविप्रतिषेधेनांतरंगत्वात्कुप्यदिवमत्र ॥ ॥ ह्रस्वो ॥ ॥
कथंवनायवने इति । दीर्घत्वेलब्येयाः कृतेयाङ्ह्रस्वत्वप्रसंगात् । उच्यते । असिद्धंबहिरंगमंतरंग
स्वइतिह्रस्वत्वेकर्तव्येदीर्घादेरसिद्धत्वात् ॥ अर्थवार्थधर्मस्यनपुंसकलिंगस्याश्रवणाद्ध्रस्वोपिबहि
रंगः एवंतर्हिपरस्मैपदेघितिनिर्देशात्तेनह्रस्वः वनेइतिद्वितीयांतस्यसप्तम्यंतस्यवस्तर्वप्रत्यंतेलेन
ह्रस्वत्वेउडिककमीदिशाक्तिकत्वेनानेसंसकत्वात्प्रथमाद्विवचनस्यउअर्थवत्वात्तुह्रस्वप्रत्यये ॥
इति अतः प्रातिपदिकग्रहणानुवृत्तौ पुनः प्रातिपादकग्रहणान्निकृष्टप्रातिपदिकाश्रयणात् ॥ अप
रंबहुत्वान्नोक्तं ॥ ॥ गोस्त्रियोः ॥ ॥ कथमर्धपिप्पलीएकविभक्तिवत्तितउपसर्जनत्वेह्रस्वप्रसंगात् । उ
च्यते ॥ एकविभक्तावषष्ठ्यंतस्येतिवार्तिकेनोपसर्जने निषेधात् इतिभाष्यं ॥ [redacted]
[redacted] ॥ एकविभक्तिचेत्यत्रविभाषानुवृत्तेर्व्यवस्थितविभाषात्वादितिन्यासः । तत्रयत्रनिरिहत्रास्त्रैसं
भवतीतिलौकिकोपसर्जनत्वाभावान्नह्रस्वः ॥ ह्रस्वस्यास्त्र्यपिउपसर्जनस्यलौकिकोपसर्जन
निवृत्त्यर्थंयत्नसामर्थ्यात् । अतएवपरवल्लिंगतयास्त्रीप्रत्ययः अस्यजीव्यतद्दत्यनुन्यासः ॥ ॥
॥ अस्मदो ॥ ॥ सविशेषणानांप्रतिषेधोवक्तव्यइत्युक्तं ॥ कथंपुनर्नवयवैयाकरणाइति । उ ॥ ईश्वरा

द्वन्द्वे तस्य बहुत्वारोपात्॥ ॥फल्गुनी॥ ॥कथं स्त्रीपूर्वफल्गुनीनक्षत्रं द्वित्वे बहुत्वातिदेशात्॥ उच्यते॥ एवं नक्ष-
त्रमन्योर्द्वे प्रोष्ठपदद्वंद्वे॥ द्व्येकत्वे बहुवचननिर्देशात्तस्य बहुत्वं विकल्प्यते॥ इत्युपरिष्टाद्वक्ष्ये द्वित्व एव बहु-
वचनारोपात्तद्यत्वेका॥ आतिदेशिकं कार्यमनित्यमिति वा वाच्यं॥ पुमान्॥ ॥कथं तर्हि वानीव नवोढा क्रियादिति श-
ब्दाश्चेदेव विशेषइत्यनुवृत्तेः॥ अस्ति चेह पुंयोगः कृतो भेदः इंद्रेंद्राण्या विनिर्ग्राम्य चत्वारो वाहनाः॥ उच्यते॥
पुमान्स्त्रिया यत्र व्यासः कृता पुमानिति योगविभागः कृतो नास्य सिद्धिः॥ यद्वा प्राप्तक पुंयोगमपेक्ष्यते तथापि
स्त्रियां विधानात् स्त्रीकृत एवायं भेदः॥ कथं [redacted] दासीदासं कुर्वीकुर्वं॥ उच्यते॥ गवाश्वादिषु पाठा-
न्नैकशेषः इति न्यासः॥ ॥इति श्रीदुर्घटवृत्तौ गाङ्कुटादि [illegible] ॥ ॥ ॥कथं लवालीनिकारस्य
संज्ञाप्रसंगात्॥ ॥ ॥निरनुनासिकं त्वान्न संज्ञा॥ प्रतिज्ञानुनासिका [redacted] पाणिनीया इति॥ प्रयोजनात्तावाद्धा॥ न
वक्ष्यति स्वरितेत्यादिना इति विकल्पः प्रयोजनं त्वसत्तायां परस्मैपदात्तावदानेत्र इति तदा नोपदेशानर्थक्यात्॥ तन्नि-
त्यमिदर्थमन्यथा गन्त्रीनां विवादात्तत्वमनुदात्तनिवृत्त्यर्थं वाच्यं निरस्तत्वादनुदात्तत्वप्रसंगात्॥ ॥ ॥ हल्॥ ॥
कथं [illegible] नहि षकारस्येत्संज्ञया लोपं तथा च पुष्णातीत्यादि न सिध्यति॥ उच्यते॥ अनभिधानान्नेतत्व

श्री॥५॥

॥५॥

एवमेतेऽष्टौ ङानाम्नावान्निर्वं ॥ कथं अत्तीति अनेनैवेत्यकारस्योपाद ॥ प्रयोजनं दृश्यान्तुङीपू ॥ यथा नासि
कान्नयोध्मायोरिति अत्र कंसनं धयीधेटदृश्यान्डीपू ॥ उ ॥ एवमादीनामकारसंज्ञापरित्राण
र्थी ॥ नोच्चारणार्थः ॥ यथा इदमस्थनुः इत्यत्रोकारः ॥ कथं नवतीति ॥ वकारस्यैव प्रसंगात् ॥ उ ॥ अयो
जनानिन सा ॥ न नवांतोपि प्रत्ययइतिप्रयोजनं विशेषणं अन्यथा गवतीत्यत्र यांतादेशोपि स्यात् ॥ यनो
वांतोपीत्यत्र यांतोपीति कर्त्तव्यं स्यात् ॥ ॥ नवि ॥ ॥ कथं कपजेयइति ॥ किमोत् इयोत् इत्यत्र स्थानिव
द्भावात् अनेनेत्वनिषेधात् ॥ उच्यते ॥ अनित्यत्वादस्य विधेरिति वृत्तिः ॥ इयोदित्यत्रोक्तं नायमादेशा
वयवस्तकारः किंतर्हि उच्चार्यते मुखसुखार्थः ॥ एवं वाप्यनित्यत्वादस्य विधेरित्यत्रायमर्थो विदित
व्यः ॥ विमोदित्यत्रैव अनित्यत्वात् ॥ इयअदित्यत्रास्य विधेरकार्यविधानादिति केचित् ॥ ॥ यथा ॥ ॥
कथं नवतीत्यत्र उवादेशः ॥ कस्मान्न भवति ॥ यथासंख्याभावात् तर्हि दित्येवमुच्चारणार्थत्वात् ॥ श्र
तानुमितन्यायो ह्य ॥ श्रुतयानुदेशानुदेशिनोर्युक्तं ॥ यथा तदीशा लेत्यादौ ॥ उच्यते ॥ श्रुतन्यायेपक्वस्या
तरंगस्यानित्यत्वात् ॥ दिशेः प्रतिपादनवृत्तिबाह्य सामान्येन यथासंख्यापरस्मैपदानामित्यादौ यथा

स[illegible]र्थस्वरितस्यसामर्थ्यादा॥तया[illegible]स्थितः॥स्वरितस्यसामर्थ्यात्क्वचिदर्थतः क्वचित्स्वराद्यसमा
न्यमाश्रीयतेइति॥एवं[illegible]व[illegible]परस्मैपदादिसंज्ञानुमितस्यतिपूर्वादर्थधासंरक्षणत्वादि॥एकत्वाघ
[illegible]तारतम्याद्ध॥सुत्रः प्रथमस्यत्रप्रथमसंज्ञानुमितयोःकाकवर्णयोः ङसिङसोश्चसत्रेएङ
एकाराकेकारयोः॥ऊस्वरितितत्वान्नानयथार्थं॥अथवाआतरत्नस्यादयावादयोनविष्यति॥तया
दि॥एकरादीनांसंध्यक्षरत्वात्अकारइकारात्मकएकारःअकारउकारात्मकओकारः॥अकारए
कारात्मकऐकारःअकारओकारात्मकऔकारः॥एवंसंवृतीकारएवअकारओकारस्यवायावौदिवि
ताकारएवतरकारस्यअकारस्यावायावौभवतः॥तदुक्तंसंवृताकारस्यवौसंवृताकारोविवृतावर्णेः[illegible]ति वि
ताकारइति॥[illegible]तच॥यतोवर्णेषुएवर्णेकदेशाःतेषुतत्कार्यंनभवतिइत्यव्चि॥ऊ॥संध्यक्ष
रवर्णेतिसंध्यक्षरेषुप्रयत्नोभेदएवतथाएओजिस्वत्रेतच्छरिःसंध्यक्षरेषुविवृ[illegible]पादानात्त्या
ताः एथक्वतावद्वति॥अतएवएऐकंठतालव्यौओऔकंठोष्ठोइति॥कोक्वचिद्भेदाभावेपिदृथ
कानताहास्ये॥हिगौरि[illegible]नसंवृतिर्लोपः॥॥[illegible]॥कथं॥कर्णपुष्पमयासहतागमनादन्तश्च

वचा २

येवस्य॥ रघकाव्यःस्वनुत्पन्नोयः पच्यायदिस्वजीवति॥ पच्याय्दैं इतिस्यात॥ उच्यते॥ पवगतावित्यस्यलेत्थिंअ
डागमेरूपं॥ छांदसा उअपि भाषायां कविस्वयुज्यते॥ अचतुर इत्येन व्यांदेसे नै छंदसीति प्रसयोतन ज्ञापितं॥
अथवा अयगतावित्यस्मदात्मनेपदानित्यत्वात्तिपि॥ दिवादौ व्यसविंतायामितिकृत्तुव्यत्पादौ ध्येविंताया
मितिज्ञापकात्॥ गणकार्यमनित्यत्वात् व्ययोतावेरूपकोपाव्यावेवलीतिकोपपद्यंतीति॥ कथमनुचकृपिषती॥
कुपादित्वेन सनोडित्वात् इ प्रसंगात्॥ उ॥ उपदेशाधिकारादितिगांइकूपादौ न्यासः॥ कथं त[illegible]
तपसः परस्मैपदं चेतिज्ञापकात् सनाद्यंतानाम पुपदेशोस्तीतिज्ञापकस्समुच्चयस्सवापुत्ता॥ ता[illegible]
न्यात्मनेपदनिषत्स्यर्थत्वात्ततश्चपुच्छभांडचीवराणिङ् इतिज्ञापकं॥ कथं सिंजद्वलयसुभगैरितिन घहतः॥
॥उ॥ वसिंडाबुजार्थेमात्मनेपदार्थमिकारानुबंधेकर्तव्ये घनुबंधकत्वं ज्ञापयति अनुदात्तेतामात्मनेपदमनि
त्यमिति॥ येनंथतपोस्यामित्यत्र तपः स परस्मैपदं चेत्यस्य प्रत्याख्यानं न्यासकृता कृतं॥ नपुंसक नन पुंसके
नैकवचोस्यान्यतरस्यामित्यतोन्यतरस्यां ग्रहणानुवर्तेव्यवस्थितविभाषा [redacted] विज्ञानात् आत्मनेप
दमनित्यमिति रघुवंशकाव्ये स्पंदकुचो स्पंदस्पंदर्वेरान्नुमस्तके॥ अस्माकं तु तथा स्पंदश्चिवोभावे॥ तथा नीवं
स्पंदयथा १

य ४

स्पष्ट हनुपसेवितीनीच एव दूरेण तं परिहृयंतिपुनर्महीतः॥ अनुक्रमणप्सुलतिपंडितोजनः॥ लक्ष्यंतिपुनरस्य
नं ... सापिकायावद्गाल्स्यलपंतिनः॥ त्राहिमांदुःखितां॥ त्राहिमांहतथागतं॥ त्राहित्यत्रेदमपिवाच्यं॥
त्रायइतित्रा अन्येत्वापिदृश्यतइतिविन्दू॥ ततआवोरूकिपिधातुस्वेक्वचिद्रूपंमात्राहि॥ त्रातेवावद्रूस्यः॥
तथा [redacted] मायामितिकिमितः पर्यंनितिगणकार्यानित्यत्वाद्ध्येपोलुगत्तावे॥ आदध्यादंधकारस्वनिरातिहिमां [redacted]
वक्ष्यमाणामितिमत्स्रः॥ उ॥ दधूधारण इत्यस्यधातोर्नीयं प्रयोगः॥ अपिश्वोधातुकवेआदध्यात्स्यस्यः
नं त आत्या ... यादाशीर्लिङ् अकारलोपेयासुटिरूपं॥ तयासर्वमापोमयंजगदितिचंडिकायां॥ स
र्वतंगदापोर्मयन्निति विश्लोकयइतिव्याख्यानात्॥ अमेयन्निस्यादि इत्योलङिरूपंआङः॥ ... ग
रस्पवुत्वेन [redacted] नकारः॥ अन्येतुचापःशाहंसकार्स्माङः पस्पोयंवैदिकंप्रयोगः॥ उ॥ पोतिमोर्जनंस्वे
ति॥ तथानेकोपः॥ कमलंसलिलंभुवनमुदकंपावकंनारंकबंधंपयःवनंवारिजीवनाज [redacted] लांबुवत्के
तमेपिनपुंसकनापइतिव्याख्यानांतरं स्वकुलान्नोक्तं॥ तथापस्त्यकाल्केजदंगनानामुखकुकामः प्रति
डंजनीति॥ माताशत्रुः पितावैरीयेनबालोनपाठितः॥ नशोभतेसभामध्ये हंसमध्येबकोयथा॥ अपिनि

त४ ग२ नि२

सी॰

न्नमु रोमं मय्यं ञ्च विरंसुरं ॥ योन बुध्यति नृत्यात्मा सर्वथा सौ विनश्यति ॥ तथा ॥ परिच्छदाति पांचाल्पीम
ध्यमं पांडुनंदन मित्यादि ॥ ननु हंतु कथं दुर्वासमारमित्यादि ॥ छ्वीवस्प्लवहे ॥ तथायस्तितवमुखेंदुं संबिं
बंविहाय ॥ पिंडंग्रसतीति पिंडग्रः ॥ अत्र वसंतस्येति यत्र त्रैलोक्यसङ्कापहेण इत्याछषीयस्य स्वरूपमितिर
क्षितः ॥ ॥ कर्तरि ॥ ॥ कथं सम्यग्विनिमयेनालोदधे तुल्यव नहृदयमिति ॥ उच्यते ॥ प्रतिषेधे हसादीना
मुपसंख्यानमितिरक्षितः ॥ अत्रादिराहुः प्रकारेसाहचर्येण तस्य आत्मनेपदाभावत्वेन तुचाहृक्रिपत्वेन ॥
एवंच यदुक्तं नाम व्यतिकृताप्रकारस्त्वचाहृक्रियालाभादिति तन्न ॥ विनिमयश्चाह्वेन कर्मव्यतिहारस्यानुलाह
ह्निति तु नवाच्यं ॥ इतरेतरान्योपपदाच्चेति वचनात् ॥ अपरा आहुः एवायमित्यनुन्यासः ॥ ततः संप्रहरिष्यंतो हृष्टा
कर्ण धनंजयौ ॥ अत्र न कर्मव्यतिहारो विवक्षितः ॥ किंतर्हि युध्यमानाविति कैय्यटः ॥ ॥ नेर्विशः ॥ ॥
कथमंकेनिविशतीत्यादिति चेत् ॥ उ ॥ नेरुपसर्गस्य ग्रहणं न तु निविशतीति व्याख्यास्यर्थ्य ॥ इहतूपसर्गप्र
तिरूपकोनिराहुः ॥ परस्मैपदाराह्ल ॥ ॥ ॥ आङो ॥ कथं व्याददौ संविहंगवदनं ॥ उ ॥ कर्त्रभिप्रायेन विवक्षति ॥
एन ॥ प्रजासुख्यनियमप्युंक्तवेदित्तुमिति तिरवि ॥ युजोयज्ञपात्रेष्विति ॥ वक्तव्यं स्वराद्यंतोपसृष्टानामिस्यभ

तिन्यायसूत्रिः॥२ वार्तिकमिदं॥५

श्री२

यनियमात्सकेवलास्तिङोतावात्॥ ॥ङितः॥ ॥कथंयच्छकयामहितागःस्वनवनक्षद्धिताः ङीडेतेनागमा
ना इतिसुहृदस्तुवते॥ ७ ॥अपराद्धएवापमिङ्क्रीडितइतिपाठोवा॥ वार्तिकसमुच्चयोवा॥ अपडपार्थत्वंतद्भतिव
क्तव्यं॥ कथंसरव्यः॥ पामित्रक्रियादपियारामि॥ ७ ॥ वकारस्संगृहीतास्यास्य॥ नपुंसकमनपुंसकेनैक
वोन्यतरस्यांग्रहणमनुवर्त्यतेव्यवस्थितविभाषात्वेनअनित्यत्वात्॥ वावायारस्यपर्यायोगाद्वा॥ नागव
तौउलपकंतनेप्रकाशान्तकांएवंवसर्वएवसिद्धांतः॥ आशिषिनाथः॥ कथंनाथसेकिंतु पतिंनतुख्या॥
मि॥तितायदि॥ तन्यते॥ आशिष्येवनाथइत्यात्मनेपदंनियमार्थं नेद किंतर्हि अनुदात्तलक्षणात्मनेप
दं सत्वादितियात्मनेपदार्थंतेनाशीर्विषयादन्यत्रविकल्पइत्युपपत्ति॥ कथंन्नाथसइतिवापाठःअनेदृशः॥
एवनाथवामनुनाथ विजहीहि ओरारंतस्यपिअयसासं रारतंसजेतिचामारासतिइत्यर्थः॥ हरतेर्ग
तिताच्छील्यइतिवक्तव्यं॥ वायंजव्धिमनुहरतेसरः॥ ७ ॥ गततच्छील्यइतिनागव्यतिः॥ गतविधप्रकारस्व
स्यार्थइतिलहैसरिः॥ तेनसादृश्यशीलमनेतद्ूः॥ व्यत्तिवाय्मतेनतुकर्तृतिप्रायेभविष्यति॥ ॥उदोनूर्ध्व॥
कायमुत्क्षिप्तेतवास्तुविनादष्टइतिप्राणोम्बर॥ ७ ॥ नाचोर्ध्वेगमनंकिंतर्हिवायनमर्थः॥ ॥आङो॥ ॥कथ

नि७

॥श्री॥ने

॥श्री॥८॥

५८॥

सं४ मि४ ग४

अपाणिनीयमेतदित्यन्ये ॥ १

विलोचन२

माजघ्ने विषमविलोचनस्य वक्त्रे इति नायविः ॥ अकर्मकादिस्वनुक्तेः ॥ ७ ॥ वृद्धसेवहार्य ॥ अनर्थः ॥ विषम
विलोचनस्य वक्त्रे सारस्य वक्त्रे आजघ्ने ॥ बाणन्यधाः प्रतिमुखपाख्यात तथानुगान्यानेत्य ॥ अथवा विष
म[illegible]स्य उजात्यां स्ववक्त्रे आजघ्ने ॥ अथवा विषम विलोचनस्य पतिसामीप्ये षष्ठी स्ववक्त्रे आजघ्ने आस्फा
टितवान् ॥ यद्वा प्रतिमुखमिति किंतु कर्थे विपरीतावः ॥ विषमविलोचनस्यापि एत्य आजघ्ने प्रहृतवान् दहत एवए
वं काऽऽपमहन्न इतितङ् पूर्वव्याख्यायां अकर्मकाद्वेस्यनेन पदं नेति नागव्यतिः ॥ ॥ समेनाम[illegible] ॥ ॥ काय
[illegible]वयसमगौरूवसंडी ॥ अकर्मकादिस्वनुक्तेः ॥ ७ ॥ रेवयमिति वाचुर्वर्ण्यादित्वात्स्वार्थे ष्यञिति तद्वैव समग
[illegible]र्थी ॥ आगमत्वाद्वा तिङो व्यत्ययः ॥ नेयं स्मृतिर्निबध्यास प्रमृतीनधिकृत्य प्रवृत्ता तेहि[illegible] वती
[illegible]विषयस्वरूपे इति अनुन्यासः ॥ कथं न संपद्ये गमनाय सर्वोजनसार्द्धरेति वापरेति आहुः ॥ तथार
ह्यासीतिपुरा[illegible]रघुमहाद्भुतिमुरारिः ॥ अकर्मकादिस्वनुक्तेः ॥ ७ ॥ कर्मव्यतिहारे तङ् ॥ अन्योन्यप्रसं
दर्शनसंभ्रम[illegible]दूर्वकांतुपाते सर्वोजनादिपाठः ॥ ल्यपूर्वोपि पंचमी सर्वोजनप्राप्यसर्थः ॥ ॥ संमान ॥ ।
[illegible]विनिमयु[illegible]खेगुरुत्वापि पंइति रघुः ॥ ७ ॥ भावार्थकरणस्याविवक्षितत्वात् ॥ तदा यात्रियासायामि
तिङ् आसनाद्वापि विवक्षाहित्वाद्व्युत्पत्तेः प्रधानकारणं न वस्तुतस्सत्ता ॥ ॥ कर्तृस्थे ॥ ॥ कथंविगणय्य

ग६

श्री॥ ७॥

नयं तेषां रूपं विहितं क्रौ यज्यपाति गीयत्व इति सारे ॥ दृष्वारित्य ठवर्तेन नन्तङ्गुरि रक्षितः ॥ एवं वा पनयमानिनि
मानां ॥ आहु तं तु ॥ तद्धमनेन मधीनेन गुणभूतत्व [illegible] नतङ्ड्यातिरुद्धमन नस्य आक्रमतिष्ठ्यो नाम्यैतव्यमितिता
थ्वज्ञसनुकाहरणात् ॥ अत्र ह्युद्धमनहर्विकायां व्योमेऽपि विना क्रममाणवके आयात्यय प्रे ति तज्जट्टिः ॥ यद्येवं
नत्र किं स्याक्रामन्निति तस्य वर्मनास्ति त्वैकवक्रेण रथ्यनत्नास्वर इति ॥ उ ॥ अपजाशूर्ध्वायामिति तागच्छति ॥ अ
स्ते पदितस्यात्प्याति मात्रवचनो क्रमि: ॥ उद्धमस्क गम्यमानापि न विष्यवसितो विवक्षाहि यच्छुत्से ॥ अ
वानेकारणं तत्वेदशानः सत्रा तदा धाविख्यासायामिति तिसूत्र प्रयोगेन ज्ञापितं ॥ १ ॥ श्रोपात्यां ॥ कथ्यते तां
उत्रय त्रनुरितिवंडी ॥ उ ॥ दृर्वं धातुः साधनेन युज्यते पश्चादुपसर्गेण ॥ अनुपर्यावारिहणां महीं कृत्वा पर्या सं
क्रमते गुरुः ॥ तथा अर्धरात्रे कलाहीने य [illegible] दासं क्रमते रविः ॥ उ ॥ सम उपसर्गप्रतिरूपकत्वादनुपसर्गा हि
तिरुङ्ग: प्रथक्रीडानुसंपरिस्पर्श्चेत्यत्रो तं समासाहचर्याह अन्वादय उपसर्गाः स्युं तां इति तत्कर्मप्रव
चत्वाचनिपरं समा अकर्मप्रवचनीयत्वात् ॥ उपसर्गप्रतिरूपकत्वात् परिणा साहचर्यात् ॥ पुनः अकर्म
कांक्षेति पाकारानुच्यते रुच्यादौ उपसर्गतिरेव ॥ सक्रमतइति वापाठः ॥ सप्रसिद्धान्तुरा [illegible] थः ॥ आकर्मा॥
कथं संतदि [illegible] व्याव एकस्या मत्तिज्ञाना स्विमातरिद्वितिजट्टि: ॥ आति [illegible] नासिदेवदत्त [illegible] वा रिषव [illegible] इति ॥

॥ ७॥

जानतेरकर्मकत्वादनेन तङ् प्रसंगात् ॥ उ ॥ व्यवस्थितं तदिताप्यविज्ञानात् ॥ ज्ञातोपसर्जन प्रवव्यजानातेरज्ञा
नार्थत्वात्तङ् नाप्यकद्धवनाद्धा ॥ अतिजानामीत्यकत्त्रावान इति ॥ राव्यंति ॥ वाक्यार्थस्य कर्मणः विवक्षितत्वादि
ति रक्षितः ॥ एवं संजाने कोपपराङ्मुखी प्रियतमा स्वप्नेपि दृष्टा मयस्यत्र तद्दनस्यात् ॥ अनुपसर्गाज्ज्ञ इति व
त्रीत्तिप्रायेण तङ् ॥ उपायमः ॥ कथमुपायंस्त महास्त्राणि ॥ तथा ॥ उपायंसत तवासवे ॥ शस्त्राण्युपायंसत त
त्यक्कराणि नाम्नाय घमर्यांस्त्वीतामिति जिद्धिः ॥ स्वकरणं पाणिग्रहणमिति व्याख्यानात् ॥ उच्यते ॥ स्वकरणमा
त्मंतिकस्वीकार इति रक्षिता ॥ जागच्छति ॥ उपाद्य पूर्वात्त्रयमिः स्वीकार इति [redacted] डायमेगच्छ ॥ ततश्च समुदाङ्
नोयमाग्रंथे इति तदित्यन्यः ॥ नियते ॥ कथं मम पतंगकत्वीरैयिति जिद्धिः ॥ उ ॥ कर्तरीत्यनुवर्तते ॥ न
तेनेति नियमाक्रादेतङ् इति रक्षितः ॥ उपापात्यां ॥ कथं प्रजासु व्यक्तिपमकुंज वेदितुं इतिजायवि ॥ उ
पसर्गीयोगात् ॥ उच्यते ॥ कत्रीत्तिप्राये ॥ कृ ॥ ऋद्धेर्निवने ॥ कै ॥ दिवं मरुत्वानिव भोक्ष्यते भुवं ॥ तथा ॥ बुभुजे पृ
थिवीपालः पृथिवीमेकेकवस्तामिति रघुः ॥ तथा बुभुजे जातविस्मं महीमिति कामन्दकीयः ॥ अनवन इति प्रति
षेधः ॥ उपयोगादन्यत्र सण इति वार्त्तिके अनवन ग्रहणमुपत्नागच्छलावपितङ् इति रक्षितः ॥ पुरुषानमदेवश्चिभु
पत्नामो ग्राथी ॥ आत्मसात्करणं वा वनं ॥ एवं च व भोजने तु क्षमतानि भुंक्ते इत्यपि ॥ नंदर्द्धकामुजोमलसप्स्ये

वनाहं॥ तथा चैसं॥ ॥अपकत्यं॥ ॥कथमित्यं रूपः हवेमुपालुकेब॥ ततोऽनुयोगमनं स्तुत्यं स्यतिजहि॥ ॥
[redacted] ॥उ॥ चूतेणेरिति विपरिणामेन कर्मण्यात्मनेपदमिति जयमंगाख्या॥ ॥त्रिपात्॥ कथमि
दं रूपः हवेत्यानमेनावाकयं प्रत्यास्महे इति तत्कृतिः॥ शासे [redacted] परस्मैपदित्वात्॥ आङ् शासइ
च्छायामित्यस्य रूपं॥ आङोयोगः प्रायेणेति कल्प्यते॥ कथं॥ सविद्यायां कर्मार्हत्वापि च्यविस्सरूपप्यते॥उ॥
कर्म॥ कर्त्तरि तङ्॥ कथं॥ दासत्वं गच्छतेनारीवद्धस्त्वावं ते पुरुषोत्तमः॥ तथा नात्मनां कारिणां स्वसे इति रघुः॥ रि
कर्मव्यतिहारे [redacted] ॥ तिहिंसार्थेभ्य इति निषेधात्॥उ॥ नात्मनेरिति तु पाठः कर्त्री॥व्यः कर्मकर्तैवायं त
शिष्यका॥ गच्छतीति नित्यमिदं॥ कथं॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति॥ इति कर्मणि तङ्॥ पापेभ्यः
तिस्यात्॥उ॥ कर्मवद्भावे कर्त्तरि यगात्मनेपदं॥ अं तत्वाभिवितण्य पर्यालुचिः॥ पापेभ्यो मुच्यते [illegible] त इत्यर्थः॥
कथं रजसाच्छाद्यते तेनारीति तङ्॥उ॥ स्तुहृच्यात्स्कोना नकरोति णिच्॥ कर्मणि तङ्॥ कदाचित्कुप्यते मा
तानादरस्थाहरीतकी लि॥उ॥ कत्थकिंवतात्स्थयङ्॥ कथं॥ प्रियामुखं किंपुरुषश्चुचुंब इति [illegible]मारः॥उ॥ क ॥१०॥
॥श्री॥१०॥ र्मव्यतिहारे अन्योन्यं चुंबनमिति कर्मव्यतिहार इत्यनुन्यासः॥ कथं॥ अन्वयमानामुद्धरितकादंबरी॥ त
थाप्ये [illegible] स्थानमिवानकथं॥ तथा अध्येष्यामहे इति विश्वादिसूत्रवृत्तिः॥उ॥ तद्वेषस्कपयागताचि

सस्वरूपं॥ कथं नन्वेव कुञ्जं पुंसां॥ तथ्यात तः सद्दष्टेन वैनयस्तु वैश्वौ॥ अथात कृणु घमया ख्यातं यथावत्
यथामिते॥ उ॥ आगमत्वादित्य कर्मेव॥ कर्मकर्तृवा रूपाणि॥ कथं [illegible] उपंप्राप्यते ज्ञवानिति॥ आगमत्वा
दिति॥ कथं वत्स नो निर्व्ः॥ बाध्यमानो नव्ः॥ ताडीन्यवानत्वा॥ प्रसंज्ञोन्तः संज्ञागतावित्यस्य परस्मैपदि
त्वात्॥ उ॥ प्रसज्ञात इति ताच्छील्य कारकवचनप्रामाण्यादिति धातुप्रदीपः॥ ॥ बुधः॥ ॥ कथं॥ पाताळहंसा पद्
तिनिनादैः प्रबोधयंतौ॥ एवं करेणुनारोहयते निषादमिति माघः॥ ससंततं दर्शयते गतस्मय इति भारविः॥
नैव नागकन्यकाः॥ अनेन परस्मैपदित्वात्॥ उ॥ पोरणाविन्यादिनात्रूः॥ अयमर्थः॥ नागकन्यकां हंसा×
×न्न प्रबोधयंते हंसास्ताः प्रबोधयंते॥×॥ निग॥ कथं शिरः कंपयते युवा॥ अनेन परस्मैपदित्वात्॥ उ॥
वित्यमिति ज्ञानवृत्तिः॥ शिरः कंपयत इति वा पाठः॥ शिरः कंपयते गच्छतीत्यर्थः॥ अयगतावित्यस्य वारू
पं॥ दूं॥ ॥ कै॥ ॥ इति श्रीशरणदेवस्य दुर्घटवृत्तौ तृपादः॥ ॥ श्रीः॥ ॥ आकडारात्॥ सूत्रव्याख्या॥ कथम
तिलदस्येभाजनाय॥ उ॥ अवयवाश्रयनदीत्वात्सिद्धमिति रक्षितः॥ कथं नित्यस्त्रुमतय विश्राम॥ उ॥
ङ्वयोरिणडुं॥ वदूस्थानयोरप्यवोर्डि इति स्त्रक्ष्यैवेति स्त्रीवचनएवपाक्षिकी नदी [illegible] संज्ञेष्यते नावयवा
श्रयतिस्मृतिरिति ज्ञानवृत्तिः॥ एवं नंतुश्रियं शारा॥ तिरत्नश्रीप्रयोगः॥ काळहष्टोपमपराष्ट्रोऽवयवाश्र

॥श्री॥११॥

...नामावात्॥ ॥नेयङुवङ्॥ ॥[redacted]
[redacted]॥ ॥कथंहापितः कापित्सुतु
प्रतिषेधि॥ विमा...कुतः कुतः पितुः हे इति कुमारः॥ अनेनन्नदीत्वप्रतिषेधात्॥ ङ्याम्पामावात्॥ ७॥
अप्राप्तिविभाषा...नामितिङुङि समासेतपसर्जनश्चेत्केवलोतेतङुः तङ्सुङूः॥ तस्यसमुदायस्
त्वा...नामि...मितिसंबुद्धिस्त्वलं॥ मितित्वयूटिका॥ वामीत्यतावाग्रहणमनुवर्त्य...इति
पाला दितिश्री...॥ वषांवैत्यत्रस्थानयहपादपवादविषयत्यागेन निषेधङि त्वविकल्पयोः प्राप्ति
पात्रनिदीनिबंधनत्रादू॥ शेषः॥ ॥कथंसखिनावानेरेङेण॥ ७॥ अलवणायवाग्दृरितिवत् अप्यार्थेन
त्रोविधानात्...न्यासः॥ कथंमतिसखेरागच्छतीति असखीति प्रतिषेधात्॥ ७॥ असखिइतिप्र
यमानिर्देशादिवर्णविर्णो तस्यापिच प्रतिषेधश्च सखिशब्दस्यैव न वर्णमात्रस्य तदंतविधिनाप्नोतीति
तिवेत्॥ नतत्रग्रहणवता प्रातिपदिकेन तदंतविधिनास्तीति केवलस्यैव निषेधान्न तदंतस्य पचेवं क
थं बहुसख्यातं बहुसख्युरिति॥ ७॥ असखिरितिव्यत्ययेन षष्ठ्यर्थे प्रथमेति वर्णमात्रस्यापि च प्र
तिषेधापि तस्यैतत्याद्देयांस त्र्यंतंहवं निपततीत्युच्यत इति वृत्तिः॥ एवं च सखिशब्दाव्यवस्यैका

॥११॥

स्याधिचप्रतिषेधात्खट्वुस्खपुरितितामाप्यानुगतोयद्दितः॥ ॥पतिः॥ ॥कथं॥ पतिनानीसमानाया[illegible]
कोनदुष्पति॥तथागतमस्मेप्रव्रजितेक्लीबेवपतितेपतौ॥तथापतेजीवतियानारीतपोष्यव्रतचारिणी॥ [redacted]
[redacted] ॥आपुष्पंहरतेलक्ष्मीःसानारीनरकंव्रजेत्॥ ॥ठ॥ शेषोध्यस
खिपतीतिवक्तव्येछन्दत्वकरणंहस्यानित्यज्ञापनार्थंजीवपत्यामितितुशेषयहणानुवर्त्तोडीतिद्वस्वश्च
तिनिदीत्वादितिसिद्धितः॥कथंदुहितृपतौ॥ठ॥समासकृतविभाषास्वस्वपत्योरित्यत्व [illegible] ज्ञानात्॥ ॥
॥संयोग॥ ॥कथं॥ [redacted]
[redacted] ॥नचनसर्गनिर्दिशात्तृतीयपादेद्विराहेपरतोनवमवर्णस्यतत्रहिस्वप्नेगुरुत्वाच्छंदोभंगात्॥ठ॥
[redacted] ॥कथंतेत्राप्रकृतिप्रत्ययौ [illegible] यवसंयोगेगुरुत्वाभावात्॥ठ॥त्रसिद्ध्यधिच
विदिपकुरि[illegible]क्रौःकिलत्वंच्छलुडिहित्रियादौगुणाभावार्थंकृतज्ञापयतिनैवंविधेगुरुत्वाद्गुणाभावः॥
यतोगुणप्रसंगेकित्त्वंगुणाभावार्थंनचककारस्तत्रश्रवणार्थोनित्यशब्दसंज्ञाद्यात्मेष्यतद्बुक॥
अ
४परि ऊनमत्तिनोविलोक्यदादृदशवदनःप्रदिदेशवानरस्यपनि८

औपनीविकमरूथाद्विखीवल्गुतस्यकरमात्मकरास्यी॥इतिनवमसर्गः२ अतएवगृहीतस्य क कमनीयवस्त्वेतिकुमारेमुरारिदेवस्तुल्ये मेवमन्यते॥
कुसुमनोर्यत्र कृतामिसंज्ञापकंस्याल्लुयोगुणे॥अपरंबहुत्वान्नोक्तं॥कथं॥प्राप्तनामिकुसुमजननात्कुसुमस्थितंनि
रसनग्रहणार्थे॥माघः॥कृदत्यहेपरतोगुरुत्वांछंदोतगास्या॥त॥प्राप्तनात्तिनदमृतिपाठसाधुः॥छंदः॥शास्त्रे
वेदेतिसत्रेणकेविल्पेनगुरुत्वमितिकश्चित्॥०॥यस्मात्॥ ॥कथंतुल्लवनेअतस्तुदादित्वात्कर्मप्रत्ययकृतेतु
वतीति॥तदादिग्रहणात्विकरणांतस्यांगत्वेसार्वधातुकाश्रयगुणप्रसंगात्॥त॥अंतरंगात्वाद्गुणवद्भावेयंकर
णाश्रयः॥०॥स्वादिषु॥०॥कथंराजेति॥असर्वनामस्थानइतिनिषेधात्॥त॥नङिसंबुध्योरिह्नापकार
स्तुगपुसुतिङंतंपदमितिप्रस्तूपेतनस्वादिष्विरिसिद्धितः॥अथवाअध्यारोपितबहुत्वात्बहुवचनंयथाव
द्भुस्यसेनाःरितिपुत्र्योलुडीत्यादोएकेतेषणवत्यन्यः॥कथंवासुदेवंपरित्यज्ययोन्यदेवमुपासते॥त
स्मितोजाह्नवीतीरेकूपंखनतिदुर्मतिः॥एकत्वेनपाठइतिमतिपुक्तं॥त॥असगतिस्यादनेर्गेसम्पोवा
दिकल्पतत्रपदिनोरूपंगच्छतिप्रकृतिवार्थः॥गणकार्यमनित्यमितिवाप्पोलुगगतोरूपं॥कथंयेनय
थाभवितव्यंतेनतथाभाव्यंयादृति॥त॥तेवधाताःकिपिसंबाध्यनेतमृतितदितिवापाठःकर्तव्यः॥कथमंत्र
थपटुष्वादेतेवनंप्रविष्टोइत्यत्रधातुः॥त॥तेवदेवदेवनेलुपूतेवनक्रीडांप्रविष्टेइत्यर्थः॥अथवा
अस्मादेवधातोःसंपदादित्वात्क्विपिवलिलोपःतेक्रीडानतदर्थंवनंक्रीडावनमित्यर्थः॥अयंयनिर्वाहण

ति५

प०श्री॥१२॥

ज्ञातं वंशे भुवनविदितो पुष्करावर्त्तकानामिति मेघ॥ उ॥ कश्चः प्रकृतिर्नृत्तुवं त्वमेव॥ ०॥ स्टेह॥ ४॥ कथं [redacted]
[redacted] स्पृहणीयाविमृत्ति स्पृहणीयं वित्तं स्वैर्योऽस्यात् पुष्पेभ्यो स्पृह्यतिकर्मत्वप्रसंगात्॥ उ॥ दिवि
[redacted] सायां कर्म सद्वैवपरत्वादिति न्यासः॥ ५॥ क्रुधा॥ ६॥ कथमस्मान् द्वेष्टि॥ अप्रतीतो द्विषं स्पर्द्धा
तिन्यासः॥ द्वेष्टि प्रायो यथा गुणिन्यापि नैव स्निह्यति कस्यचित् इति न रुष्टि॥ उ॥ अस्य पार्थस्य विवक्षितत्वा
त्॥ [redacted] ॥ कथं तान् प्रतिकृष्टो नृपः॥ उ॥ यं प्रति कोप इति निर्देशात् स्वर्व विप्रतिषेधेन चतुर्थीं बाधित्वा
कर्मप्रवचनीयविवक्षा द्वितीया॥ एवं वृक्षं वृक्षं प्रति कुसुमानि सन्ति अर्थमर्थं प्रति निवेद्य इति
आधारसप्तमीं बाधित्वा द्वितीयेति साधु निपुणाभ्यामिति प्रसितम्॥ ८॥ उपान्वा॥ ९॥ कथमनुपोष्य भुंजाना
मेकां पंचगव्येन शुध्यति॥ तस्या एकादशीमुपवसति निरंबु मत्तः संवत्सरं वकुंभे महीं [illegible] ॥उ॥
वेरस्य पर्थस्य प्रतिषेधो वक्तव्य इति वचनात् कर्मत्वाभावात्॥ यद्येवं कथमेकादश्यां न भुंजीत पक्षयो
रुभयोरपीति॥ उ॥ उपपदविभक्तेः कारकादेरंगफलत्वात्॥ सामान्यविवक्षायां सर्वविप्रतिषेधेनोपपद
विभक्तिर्बलीयसीति॥ कथमोदनं पचति वस्त्रं वयति॥ अनयोः पाकवयनायोगात्॥ उ॥ तादर्थ्यात्ता
च्छब्द्येन ओदनवस्त्रशब्दौ तंडुलतंतौ वर्त्तेते इति प्रसितः॥ कथं हरंगतां प्रियाकर्मत्वप्रसंगात्॥ कथं ग

॥१२॥

मन्त्रितमानविप्रप्रभृति आगतिकर्तुः कर्मत्वेन क्रियायाः अप्यस्य यामस्य कर्मत्वं न स्यात् ॥ कर्मसंज्ञाविधौ वक्ष्यमाह
णात् स्यात ॥ तत्कार्यं ग्रहणं त्वतत्रोपलक्षणं ॥ कर्मत्वेपि व्यापारस्यातं अस्यानुपहतत्वादिति प्रक्षिप्तः ॥ कथ
मयाचितारं नाहि देवदेवमद्रिं ॥ सुतां याहमित्रु शाखाकदूतिकुमारः ॥ येहरगध्यवारा ॥ ७ ॥ देवदेवमयाचिता
अद्रिः सुतां याहमित्रु अलं अत्यर्थं ॥ नयशाकेत्यर्थः ॥ देवदेवेनेति प्रकृतेवादि परिणामाः ॥ एकयोरेकत्व
स्मरणात् त्वअर्थमिति ॥ अकथितं चेत्य त्रयकारस्यानुक्तस्य मुख्यपार्थत्वात् अत्र कर्मत्वमिति न्यः ॥ अपवादे
यमित्यनुन्यासः ॥ वकारादेव देवासुरैरमृतमंबुनिधिर्ममंथे ॥ पत्रदत्तेनेदेवदत्तः यतंदापितइति साच
वचनाभाद्विषेसर्वं तुः मुक्तान्यानपवाद्विनः ॥ आयुष्पित्वद्विनिर्तिर्घ्न ॥ आपंजन्निस्मोत्वपदितिप्रोक्षि ॥ अ
नुवेयन्माकृतस्य गत्यर्थत्वात्कर्मत्वगुणात् हृतावगतिः कर्मत्वं संज्ञा निमित्तं नीयहोः प्रविधावक्त व्यइ
[illegible]तापकास्मापनं हि गुणभूतगत्यर्थमितिप्रक्षिप्तः ॥ एवं वमुक्ताजाक्वविस्पर्शवितं याजितोदेवगत्येदि
मध्याः ॥ स्यागम [illegible] स्यात्कपसर्जनीभूतत्वात् ॥ तस्याहितकूलत्वं नयति विनीतान् [illegible]
[illegible] अरुतिप्रयोगस्तु खं लत्तनस्य प्रागेपि स्वपसर्जनीभूतत्वात् ॥ पचेवं कं
सितंक्षितिम्नासुतराम्तुलंनपुर्विसाधितिः सौधमिवाध्यरोहत् तिमाघः ॥ ७ ॥ कंलय नृपोपपन्निस्यर्थः ॥

अथ कथं विधिप्रयुक्तसत्कारैः स्वयं मार्गस्य दर्शकः ॥ सैतेराक्रमयामास शुद्धान्तं शुद्धवर्त्मभिरिति कुमारः ॥ आक्र
मणस्य गुणत्वतगत्यर्थत्वात् ॥ उ ॥ विधिप्रयुक्तसत्कारात्तत्स्वतानस्तु ह्यकर्मणः इति द्वितीयांतः पाठः कर्तव्यः ॥ अ
थवा ग्राप्यसिद्धं न सर्वत्रेति गुणत्वतगत्यर्थेन कश्चिदेव कर्मत्वं ॥ उ यादि ॥ ● ॥ कथं वारुणीमदविशदां कमथ्याविश्च
द्रुमोपालवदसाविवरागः ॥ इति माघः ॥ आविः शब्दस्यादित्वात् ॥ गतित्वेन प्राग्धातोरिति नियमतः प्राक्प्रयोगात् ॥
उ ॥ अंतश्चकलुषात्मवदिति पाठः कर्तव्यः ॥ अथवा गणकार्यमनित्यमिति सामान्येनाश्रयणीयं ॥ ● ॥ पुरोव्य
यं ॥ ● ॥ कथं पुरोरामस्य पक्ष्माज्ञाश्चकारवाल्वेन वपुरितिचेन्न ॥ अनेन गतित्वे धातोः प्राक्प्रयोगस्य संभवात् ॥ उ ॥
क्रियायोग इत्यनुवृत्तेः क्रियायोगे गतित्वं ॥ न चात्र क्रियायोगः क्रियायोग एवेत्यवधारणं इति पुरुषोत्तमः ॥
एवं च तस्य क्रिया कथमपि पुरस्कृतकाधानहेतोरिति मघः पुरस्कृतकायाः केतकाधानहेतोरिति चात्र के
चिद्योजयंति ॥ अथवा ते प्राग्धातोरिति संज्ञानियमः ॥ एषामगत्यादिसंज्ञाविधेयात धातोः प्राक्प्रयुज्यमानाः सं
ताः संज्ञां लभंत इति ॥ एवं च प्रयोगस्यानियतत्वात् ॥ यथादर्शनं व्यवहितप्रयोगः ॥ ● ॥ विभाषा ॥ कथं तत्पंतिर
स्कृत्य गत इति तिरोंतर्धौ वित्यनुवृत्तेरत्रांतरालाभावात् ॥ उ ॥ व्यवस्थितविभाषानात् ॥ ● ॥ सुप्रादि ॥ ● ॥ कथं पर
मलंपठसि ग्रहणवता प्रातिपदेन तदंतविधिर्नास्तीति तदंतत्वाभावात् ॥ उ ॥ सह सुपेति प्रत्ययविधौ ग्राप

[illegible] विसामान्येनेयंस्त्री।किंपततथावक्षोषोप्यस्त्रीसत्रन्यासः॥उसखेरागच्छति[illegible]तिस

[illegible]च्छतीतिअसखिरितिनप्रतिषेधोग्रहणवताप्रातिपदिकेनतदंतविधिर्नास्तीतिनिषेधादिति॥ननुतदंतत्वं

[illegible]नत्वकथमतित्वंपचतीतिस्त्वंरूपमि[illegible]त्यत्ररूपग्रहणात्॥रूपवदर्थोप्यंगी।किंपतद्भतिस्थापितंतेनार्थो

तरव्यतित्वात्प्रथमपुरुषएवअत्वंत्वंसम्पद्यतेत्वद्भवतीत्यत्रप्रथमपुरुषएवयुष्मदर्थस्यगौणत्वात्प्रथ

महान्महान्संपन्नःमहद्भूतःचंद्रमाइत्यत्रआन्महतइत्यादिनात्वंभवतीतिन्यासः॥त्वान्पातीत्यत्रयुस

त्पियुष्मदुपपदइतिमध्यमपुरुषःकल्पवादौत्वमेवपदातुअन्यएवात्विमवान्सम्मतइतिचेत्तदाविव

क्षायांकिंत्वेनयुष्मदर्थस्यविवक्षितत्वात्तदामध्यमपुरुषःत्वत्कल्पोपासीतियदान्यएवाभ्येतितदा

प्रथमपुरुषःत्वत्कल्पोदेवदत्तोपासीतीतिप्रदर्शितः॥कू॥अस्मदि॥कू॥कथमहमिवकरोतितत्रप्रथमपुरुषएव

[redacted]करोतेर्युक्तः॥त॥गौणत्वादस्मदर्थस्यनोत्तमपुरुषइतिप्रदर्शितः॥कू॥सर्वेरप्ति[illegible]

[illegible]त्तरत्वादेवस्यद्युर्ष्टव्यैतौप्रथमोध्यायः॥१॥कू॥॥कू॥समर्थः॥कू॥कथम[redacted]

स्यर्थेन[illegible]दास्तःआश्वाङ्गोजीत्यादौनसमासः।किंपपानमासंबंधात्सामर्थ्याभावात्॥त॥गमकत्वा

त॥गमकागमकाम्यांसमासोवेदितव्यइतिभाष्यं॥अकर्त्तरिच[illegible]कारकइतिकारकग्रहणात्सप्तसत्ता

×द्भवेस्तकाकावान्नभवति॥अर्थवतारूपस्यग्रहणान्नवात्ररूपस्यगम्यमानत्वंतत्रदेनअर्थस्याप्रत्वात्॥सं×

×त्तरोप्यासीत्यत्रनरूपस्यार्थिकात्वाद्गम×७

॥श्री॥१५॥

प्रतिषेधेपि नञ्समासः॥ पर्युदासे हि नञिवयुक्तन्यायेनावर्त्तरीत्येवं कार्यसिद्धौ कार्य्यग्रहणं व्यर्थं स्यादिति सन्यः॥
सुदुस्त्रीपुंसौ पायिति वक्तव्ये सुडनपुंसकस्येति लागव्यत्तिः॥ अनेन युक्तं तिङां ज्ञामिति युक्तग्रहणात्तज्ज्ञापका
त्समर्थपरिभाषाया अनित्यत्वे असामर्थ्येपि पदविधिरिति यद्वितः॥ एवं वयं गच्छामस्समागामिष्यवि
दूयेसामर्थ्ये विसर्जनीयादिपदकार्यं॥ सह सुपा॥ ७॥ कथं सांप्रतिकालावच्छत सर्वगतिरिति [redacted]
[redacted] अत्र तत्सर्वेराहुः समासलक्षणाभावात्॥ ७॥ सुप्सुपेतियोगविभागात्॥ तत्सर्वेवं च
यदिस्यवृत्तिः॥ एवं चोत्सर्वाश्रितसर्वविप्रतिषेधाच्च गतव्याः॥ ०॥ अव्यये॥ ॥ ०॥ कथं प्रत्यर्दीयह्वः अस
मस्संप्रतीतिवीप्सायां यथार्थव्यवीभावात्॥ ७॥ प्रतिगतोऽक्षमिति विग्रहस्य प्रादयो गताद्यर्थे द्वितीययेति स
मासः॥ द्विगुप्राप्तापन्नालंपूर्वेत्यादिना परवल्लिंग [redacted] तो निषेधः॥ अर्थमर्थं प्रतिप्रत्यर्थं कथं वाक्यवीप्सायां
नित्यसमासात्॥ ७॥ लक्षणेनाभिप्रतीत्यादिनावीप्सायां कर्मप्रवचनीयसंज्ञाविधानसामर्थ्यादिति कर्मप्रव
चनीयविभक्तिरूपि द्वितीयान्तरूपतद्वितिवाक्यमिति न्यासः॥ वृत्तमेकैकं प्रतिप्रत्येकमिति॥ ७॥ एवं बहुव्रीहिव
दिति अतिदेशात् तत्कृतायेयतुल्योपकथमुपरिशिक्षो पूर्वाद्वारनीकितत्यर्थेव्यवमिति समासात्॥ ७॥ समी
पादिवृत्तिसिद्धिं तांतेन्स्वास्वर्णांत्रहितौस्यविक्तत्यर्थे समासात्॥ कथं समयायामिति अप्रतः प्रदि
ते२

॥१५॥

घ७

समपानिकषेतिवार्त्तिकोदाहरणं॥ उ॥ द्वितीयाविधानसामर्थ्यान्नाव्ययीतावद्[illegible]सिद्धितः॥ तन्नुयोतनंसमायापा
मइतिविशेषणस्यसमासात्तोवद्द्वितीयाविधानंव्यर्थं॥ उ॥ व्यक्तोसामर्थ्यवाच्यं॥ कथंपुरेयानस्यउडुंबा
कोर्द्धाळनेवपुरितिलहिः॥ किंतर्ह्यर्थेपदव्ययमितिसमासात्॥ उ॥ व्यवहिंसूत्र्याद्यपावुतरस्याद्वर्वनिपा
तनास्यानित्यत्वज्ञापनात्॥ समीपादिव्यत्तिनाव्ययेनातद्धितेनसोऽन्वर्थात्त्वद्धितांतमेवाव्ययंविकल्पतयर्थेन
स्यतवर्त्ततेमानंगच्छते अगमत्वाहृतस्यकत्वं[illegible]वद्धितेनाक्तं॥ एवंगृहस्यांपरिस्यादि॥ ० यथा॥ ० कथंपयो
वैरीत्यतिकतरकतरकतमोजातिपरिप्रश्नेइत्यन्न्यासः॥ कथंपयोराक्रयाकरिष्यामीतिकापरोक्तिः॥ उ॥
साक्षेपअसमासएवायंतदसमर्थ्यार्थेयेनप्रकारेणोक्तानीतितेनैवप्रकारेणोक्तमितिएवंयथासंरोकास
भाषाकास्तुरूपेणस्यर्थः॥ [illegible]॥ ० आप॥ ० कथमपशाद्ः अपक्रायोअपव्यवहारः अपगतःशाद्वादित्यस्मि
र्थेनेनसमासः॥ उ॥ कर्मप्रवचनीयानांनसइतिनिषेधवचनात् कर्मप्रवचनीयअव्यक्तार्थत्वादन्यत्र
परत्वादंत[illegible]रंगत्वाच्चप्रादिसमासः॥ कथंबहिर्ग्रामादितिपंमीविधानात्॥ उ॥ अतएवपंचम्याःसमास
विधानात्वहिःशाद्रुयोगपंचमीतिवृत्तिः॥ कथंक[illegible]रस्यपक्रमोबहिः॥ उ॥ ज्ञापकसिद्धंनसर्वत्रेतिज्ञा
पपःतुउक्षपः॥ ० ॥ तिष्ठद्गु॥ ० ॥ कथंआतिष्ठद्गुजपन्संध्यामितिलहिः॥ वकारेणव्यक्तौसमासांतयनि॥

व ६

धात्॥ ७॥ वाक्येन अव्ययीभावविलक्षणं समासांतरं निवर्त्यते नाव्ययीभावः॥ तेनाङ् मर्यादायांत्ति विंध्योरिति समासो
ज्वरे। येति तु जयमंगला॥ ७॥ अन्यपदार्थे॥ ७॥ कथं नगात्सराजं यन्नघ्नीनमिति नद्यः नदीत्रिश्चेति अनुव
र्त्ते॥ वेऽक्त्री होन दीति त्रिश्चेति समासो वाक्ये वेति तु जयमंगला॥ ७॥ अन्य[illegible]र्थे [illegible] कथं मगात्सराजं वन
मघ्नं मित्यमरः॥ द्वितीयाकथं परार्थभावनिवेंदुप्रलवइति॥ धर्मकीर्त्तिः॥ न लोकेतिषष्ठीनिषेधात्स्त्रानु
कलक्षणत्वा ७॥ द्वितीयेति योगविभागात्॥ सुखप्रसुप्तेतिवीपरार्थभावसुखबोधुमितिवापाठः कर्त्तव्यः॥ ७॥ तृती
या॥ ७॥ पिकैर्वनिर्लुप्तस्वर[illegible]त्रिकरयाह्लापितः॥ तथा रत्नैर्द्योतितं स्तुरइति॥ स्वसुखनरवकुंजेत्यइतिरः॥ तारका
दिभ्यइत्यर्हदत्त [illegible]तेनततस्तुइति व्युत्पन्नस्वसुखरादेवगुणवचनत्वात्॥ ७॥ तृतीयेति योगविभा
गे पैरप्यटेनातत्वान्नक[illegible]पोहतावहुळमिति बहुळवचनात्॥ ७॥ सर्वेसहृद्य॥ ७॥ कथं गुरुतुल्यः
सहशाचहत्स[illegible]स्वरूपग्रहणात्॥ ७॥ तुल्यार्थैः षष्ठ्यन्यतरस्यामिति षष्ठीसमासइति॥ ७॥ चतुर्थी॥
कथं वासगृहं भुव्यघासइत्यादि तदर्थेन प्रकृतिविकारभाव एव समासोयमिष्यते इति वचनात्॥ ७॥ तेन रथना
[illegible] स्थालीमूत्रेन समासः॥ षष्ठीसमासोयमिति केप्यटः॥ ७॥ पंचमी॥ ७॥ कथं [illegible]
[illegible] नीवीमतिक्रम्य सितेतनस्तनमरवळा

४ तू

॥श्री॥१६॥

॥१६॥

१८

ज्ञातानु ३ पं

मेघश्यामेण रिवा विरिति कुमारः ॥ इतरस्याहस्यापि पवादत्वात् ॥ उ ॥ तेनैव बहुलग्रहणात्तथा स्यात् ॥ बहुल
ग्रहणप्रपंचोदाहरणेनान्येतान्नानि ॥ सित इतरो ऽन्यस्मादिति बहुव्रीहिर्विकर्तव्यः ॥ कथं परः शताद्याः ॥ इत्यपर ॥
तथा आलोकयामास हरिर्महीधरान्नधिश्रयंतीर्जगतीः परः शताः परा इति विग्रहे चैवमीतियोगविभागात्स
मासः ॥ राजदंतादिष्वा [redacted] त्यपनिपातः ॥ मयूरव्यंसकादित्वात्समासः ॥ पारस्करादित्वात्सुट् ॥ लोकाश्रय
त्वाल्लिंगस्य न परवल्लिंगता ॥ स्त्रियाः पुंवदिति योगविभागात्पुंवत्त्वं ॥ एतत्सर्वं नाऽस्मत्काविसत्र परः शतानी
तिव्याख्यानेन ताष्यटीकाकर्तारं पारस्करादिपाठादेतत्सर्वं कार्यं सिद्धमित्य[redacted]न्यो ॥ एवं परिमाणं यतो ह
द्यं परः शतमुदाहृतं ॥ [redacted] तथा ब्रह्मसायस्य ब्रह्मितापतत्त्वापरः सहस्राः येस्वत्तपांसीति भवभूतिः ॥
॥ ७ ॥ हाये ॥ ७ ॥ कथं सवत्सरकरणीयमिति तिपत्रसमयं नेवष्यत इति वचनात् ॥ उ ॥ सहतनी समायं बहुव्र सह
चनाद्धा ॥ ७ ॥ पूर्वकालैक ॥ ७ ॥ कथं पणेकदेहिपूर्वकालैकेति [redacted] समासे एकत्राह्यस्य पूर्वनिपातात् ॥ उ ॥
ऊ कयोर्द्विव नेकव नेद्वति वचनात् ॥ द्वौकोचादौ संख्यातवचनो आद्यन्य संख्या संख्येयपद इति उभयत्रैव
तेन यत्र संख्यातिषष्ठी समासे मणिमणिरस्ते दो प्रकारात् तत्स्यापि निधायपितं ॥ अपवाद एवायं निमा
चः ॥ पर्वैकाले केनिपरत्वात्सर्वपदस्य प्रथमेन्यादिना समासे सर्वनिपातप्रसंगात् ॥ उ ॥ इदं विप्रतिषेधो याश्र
व्यः ॥ ७ ॥ तद्धितार्थो ॥ कथं पंचगुः पुरुषः ॥ उ ॥ तद्धितार्थे यमत्वर्थे नष्टोऽज्ञनत्ति धानात् ॥ पंचगुरि

॥ श्री ॥ १७ ॥

तिरस्कृतः ॥ ७ ॥ संख्या ॥ ८ ॥ कथमेकापूपीति ॥ उ ॥ कुत्सितस्य दाने एकस्मिन्नेवापूपे समाहारो पात्यः ॥ स
त्यात्रस्य महापकस्याग्रे समाहारारोप इति रक्षितः ॥ ९ ॥ विशेषणं ॥ १० ॥ कथं मेरुः पर्वतः कोकासोद्विः
शिशिपाक्तस्तः भूमीतरुस्तर्कविद्याव्याकरणशास्त्रमाप्यकमादि ॥ तथा कार्तवीर्यार्जुनो नाम राजा बाहु
सहस्रयुक्तः ॥ तस्य संकीर्तनादेव हृतं नष्टं च लभ्यते ॥ विशेषणमित्येतावत्कृते संबोधिस्यद्वेवाद्विशेष्य
णे बाल्यतो विशेषणविशेष्यभावे समासविधानात् ॥ इह मेरुग्रहणतियह्यात्स्वपर्वतादेः प्रतीतिरिति
नापर्वतादीनां विशेषणत्वं ॥ उ ॥ बहुलवचनाद्भविष्यति कार्तवीर्यार्जुन एवाचनाद्वः क्वचो बहुल
वचनाद्याख्येः श्लोके उ कार्तवीर्यार्जुन इति असमास एव ॥ इदं स्त्री इदं पुमानि विशेषण्यसमा
एव इदमापरो स्वव्यावृत्तिः स्त्रीपुंसात्पां शाटीघटादिनीवृत्तिः स्त्रियं त्रयगतविशेषणविशेष्यत्वं अत
एवं ताषावृत्तात्तु दाहृतं ॥ कथं परोक्षे कार्यहंतारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनं ॥ वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुंभप
योमुखमिति पयोमुखं विषकुंभमिति उक्तं ॥ उ ॥ [redacted] विषकुंभ इव विषकुंभः पयोमुखमिव प
योमुखं ततः कर्मधारये मित्रमुच्यते ॥ अथवा विषकुंभ [redacted] मिव पयोमुखं
ति भिन्नपदत्वेऽप्यलोपने ॥ ११ ॥ पापा ॥ १२ ॥ कथं जनयति कुमुदन्नोति दूरत्वे काबालमस्यानामिति ॥

॥ १७ ॥

१२

अनेनसमासेच त्रैबकइतिस्यात्॥ त॥ व्यक्तिपरोत्रबकशब्दइतिकश्चित्॥ कुत्सितानिकुत्सितैरितिचनास्ति॥
उक्ताप्रवृत्तिनिमित्तंकुत्सायांसमासोनवजातेः॥ स्वयमकुत्सायांकुत्सासंभवतीतिन्यासः॥ ० ॥ कथमनु॥
ये॥ ० ॥ कथंतस्यस्कन्ध्यशालिनइतितद्धिः॥ सन्महदित्यादेःपरत्वादनेनसमासेकथंसदितिस्यात्॥ त॥
एवंविप्रतिषेधोद्रष्टव्यः॥ एतांत्संसहत्यमितिषष्ठीसमासोवाएवंपपमदृष्यः॥ ॥ सू॥ इतिउचेष्टक्तौ
समर्थपादः॥ ॥ श्रीः॥ सू॥ ॥ पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे॥ सू॥ ॥ अहः॥ कथंप्रेम्णाशरीरा
र्धहरास्हरस्येतिकुमारः॥ त॥ षष्ठीसमासापवादोयंतथाचाकाल्यएकदेशिसमासंप्रत्याख्यायविशेषणसमासे
नसमुदायवक्तौसिद्धेयअषष्ठीसमासोदृश्यतेतन्नतत्वस्यैवपरपदार्थैर्मयानसिन्तमितियामाचैव
याल्लक्षणमिति॥ वृत्तौषष्ठीसमासापवादोयमित्येकंवचनंतन्नद्वितीयातृतीयस्यतान्यतस्यायहणमनुवर्त्ते
तेव्यवस्थितविभाषाविज्ञानात्षष्ठीसमासः॥ ० ॥ मात्रापन्ने॥ ० ॥ प्राप्ताजीविकाप्राप्तजीविकाअसमाना
धिकरण्येंपुंवद्भावाः॥ त॥ स्त्रियाःपुंवदितियोनविता॥ दितिपुंवद्भावःइतिन्यासः॥ मात्रापन्नेचपरवित्तकि
काविनिर्दिश्यकार्यविश्लेषादकारश्चपूर्वपदस्यविधीयतइतिनागवृत्तिः॥ इहदेद्विवचनंप्रगृह्यमितिप्र
गृह्यसंज्ञानास्तिसोत्रत्वपिनिर्देशास्य॥ ० ॥ नत्र॥ ० ॥ कथंपत्तवस्य [illegible] बळ्धेरिवामयः॥ इतिनागवः॥

33

तथा॥ अनेके॥ अनेकेषां नानास्थानेन्यासः॥ तत्तत्पदार्थप्राधान्यत्वान्न अस्य समासस्य एकत्वबुध्यमानत्वमुपयाति
तायमेकशेषो अनेकस्मिन्निति एकवचनमेव बहुत्वज्ञापकं वा अनेकमन्यपदार्थे इति॥ तथा च माघः॥ करेणु
प्रस्थितानेको रेणुर्ध्वैयसहस्रशः इति॥ अतएव तागव्यतिहृता अनेकेषामिति जिनोक्तेः॥ काव्यद्रुमाय
यापद्यराष्ट्राः॥ पलितस्वाहा॥ अध्यारोपितबहुव्रीहिरुत्तरवनं यथा घुड्योल्लुद्धीतिवृत्तः स्यसनारितिजह
द्वर्मला व्यूहप्रवृत्तेरितिवा॥ एकशेषेण बहुत्ववचनमित्यस्य साधारणः सिद्धांतः॥ नञर्थः प्रसंगादुच्यते॥ बहु
रान्ननर्थो॥ साहचर्यपाल्पविरोधेन अप्रसक्तस्य निवर्त्तनेनताश्चषट् प्रकीर्तिताः॥ तत्सादृश्यमभावश्च
तदन्यत्वं तदल्पता॥ अप्राशस्त्यं विरोधश्च नञर्थाः षट् प्रकीर्तिताः॥ ० ॥ षष्ठी॥ ० ॥ कथमेवं वंध्यासुतो
जातः॥ खपुष्पकृतशेखरः॥ मृगतृष्णांभसि स्नातः शशशृंगधनुर्धरः॥ वंध्याद्यसुतादिसंबंधाभावा
त्॥ षष्ठ्याभावः॥ ० ॥ बुध्यवसितोत्रसंबंधः॥ यथा शिलापुत्रकस्य शरीरमिति अत्र भेदः विवक्षादा
वीनान्विद्धत्वमुत्तरवशीर्षितितदाषाविख्यासायामितिसनाज्ञापितं॥ ० ॥ न निर्द्धारणे॥ निर्द्धारणं व्यवहारः न
वहुत्समुदायैकदेशता॥ तथा वान्तन्यासः॥ नरा गवान्पुरुषोत्तमः॥ उत्तमशब्देनैकदेशारूपतया
ख्यायते किंतु पारश्रेयेणित्यविषयायं प्रतिषेधस्य॥ सप्तमीतियोगविभागात्समासः॥ इति पुरुषोत्तमः॥

ल ७

॥श्री॥१८॥

वं६

॥१८॥

प्रतिपदविधाना षष्ठी न समस्यत इति सूत्रकं । कथं तर्हि गोस्वामीत्यादि सिध्यतीति रक्षितः । पूरणा । दू । कथं
तमस्तान वमिति तानवस्य ऋणत्वेनानेन षष्ठीसमासनिषेधात् । त । अधिकरणे तावद्वृत्तिदर्शनात् । क
थं विन्तु चाडुपरि सिद्धुपरि । तथा यः कृतनीनध्य यद्धीमतथा आदेयाः किं हेतुना गाकुलतकर्ण यथा
विना इति तद्धि । अव्ययेन समास । निषेधात् । त । सतानवेन साहचर्यात् । अव्ययस्य कृतोग्र
हणमिति रक्षितः । यद्येवं अनुपसमयति अत्र यस्य समवा समयति सरणगुणेत्यादिना षसमासा
भावः । अत्रात्वं यसमयाशाहेनानुरा हौत्रो व्यतेतेन द्रव्यवृत्तित्वादनव्ययत्वे समासत्वोन्य
स्य तु ना । त । सर्वपदानां वसरदेदमुक्तमिति रक्षितः । साहचर्यमाश्रित्य प्रकारान्तरं वा तत् । कथं स्वच
तव्यमिति । त । तृतीयासमासोऽयं अहितायोः स्वस्य यत् तद्योगे षष्ठीसमासनिषेधात् ज्ञापकात् । एवं केना
पि न स्त्य्यति काष्ठानां नापगानां महोदधिः । नान्तकः सर्वेत्तु वा नानपुंसां वामसकोवनाः । यद्येयं पुरुषैर्नीनार
से स्तुहेः स्वाकुर्यातैश्च वारित्तिः । तस्मात्स्तां ब्राह्मणशुभमतां पपं एवं कस्यचित् इयमिति तत्राहि । फलैर्वैश्वासि
तं तव । मितिव । त । ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्रेति ज्ञापकसमुच्चयः । अथवा विवक्षातः कारकाणि । त
॥ शेष ११ ५ षष्ठ्या प्रतिपदविधानात् । त । नयं प्रतिपदविधाना किं तु सम्पादयकप्रतिपत्तो श्रीमिश्रस्य नानात्वे नगो स्वामित्यादि ॥ २१

ष्टे॰ स

यंतीतिकरणाविवक्षायांतृतीयासंबंधविवक्षायांषष्ठी॥ ॥केनवा॥ ॥कथंकव्हेंरामस्यहितःकृतवानितित
द्धिः॥तथाराजपूजितःईश्वरज्ञातःअनेनसमासनिषेधात्॥ ॥तृतीयासमासेनराजपूजितादयइत्य
नुन्यासः॥शेषषष्ठ्यावासमासःकार्यः॥एवंचप्रकरणमिदंस्वार्थेतथास्वरार्थापंचरत्वीतितावे॥ ॥
कर्मणि॥ ॥कथंगृहवितपित्रामित्रेण॥ ॥शेषषष्ठ्याविष्यति॥कथंशब्दानुशासनं॥लिंगानुशा
सनमिति॥ ॥उभयप्राप्तावितिषष्ठ्याःअयंसमासनिषेधः॥चकारस्यावधारणार्थत्वात्॥कर्तरिवि
ति[illegible]॥यदिसामान्यकर्मषष्ठ्याःसमासनिषेधःअनेनस्यात्अपांस्रष्टेत्यादौनिषेधोसिद्धःक
र्तरिचेत्यनर्थकंस्यात्॥नवैप्रेष्यस्यकारयिताप्रेष्यस्यहारयिताइत्यत्रहृकोरन्यतरस्यामितिकर्मत्वा
भावेकर्तृषष्ठ्यांतस्यसमासनिषेधार्थंतविष्यति॥तृजकाभ्यांकर्तरिचेत्येवंतत्सिद्धेपक्षांतरोक्तंतृच्ग्रहण
मुत्तरार्थंतत्रकर्तरिचेतिसूत्रेस्थितेअथवाषष्ठ्यवानास्तिप्राप्त्यासत्याहितस्यक्रियायाःकर्तृकेनषष्ठ्या
भाव्यंहेइणपतांकृतविहितःप्रेष्यश्चाण्यंतःकर्त्रानवशब्दानुशासनमित्यत्राप्युभयप्राप्तावितिषष्ठीहेतुप्रयो
गइत्यतःप्रयोगग्रहणानुवृत्तेः॥कृत्प्रयोगेतद्विज्ञानात्प्रयोगग्रहणंकर्तृसंबंधेनस्वकर्मणाकर्तृष्ठ्यासौ
तत्प्राधान्यात्॥एतेनकर्मणोप्रयोगेउभयप्राप्तावितिनियमात्॥कर्तरितृतीयाज्ञापकंनातधौयिनोदर्शन

॥श्री॥१८॥

॥१८॥

१२

मिच्छतीति दर्शितः ॥ एवंचा ॥ अइत्तुमप्यइत्यत्र तस्य ग्रहणं तवसेकेनेति ॥ सदृशयेतस्येति कर्तरि षष्ठी न्यासोऽद्भुतः ॥ अ
त्रापि याह्यकर्मणि गम्यमाने नियमात् ॥ ७ ॥ कर्तरि षष्ठी यस्य संस्कृतत्वात् स्यात् षष्ठी सा ॥ यच्चानुन्यासकृतो
क्तं यत्र सामर्थ्यप्राप्तत्वयोरुपादानं सत्त्वप्राप्ताविरस्य विषयः अन्यथा कर्तृकर्मणोः कृतीत्यस्य विधेरुत्त
यप्राप्ताविरस्य वविषयविभागो न स्यात् ॥ ना ॥ कर्तृकर्मणोः ीति न्यायादिति ॥ तदप्युक्तं ॥ पुरा तेनैव दोषाः अविनि
हिते कर्तरि नियमाभावात् ॥ अथ विनिहिताधिकारस्य नंगीकृत्य त्व्येत ॥ एवमप्यकाकारस्य प्रतिषेधो वक्तव्यः
दोषविभाषयेताभ्यां नियमव्यावृत्तौ कर्तृकर्मणोरित्यस्य कृतार्थत्वात् ॥ ७ ॥ अस्य विधेरिति व्यधिकरणे षष्ठ्यौ ॥
तदयमर्थः ॥ कर्तृकर्मणोरित्यस्य यो विधिः कर्तरि वेति त्वप्राप्ताविरस्य यो विधिः कर्मणि वेति एतयोर्विषय
विभागो न स्यात् सर्वत्र कर्मणि वेति निषेधसंभवात् ॥ अपरं त्वकृत्वा नोक्तं ॥ ० ॥ कर्तरि ॥ ० ॥ कथंतीभ्रमः ॥
कुरूणां त्वयशा कहंतेति ॥ ७ ॥ हन्तं तयेतत्वन वतत्र नेतो काव्ययेति षष्ठी निषेधः यतत्वजकात्या मित्यत्र
तत्वः सानुबंधकस्योपादानं तृनो निवृत्त्यर्थं ज्ञापयति त्वनो योगे क्वचित् षष्ठीति न्यासः ॥ द्वितीयतृतीया
गविभागाद्वा समासः शेषषष्ठी स्येन्यः ॥ ० ॥ कृत्वति ॥ ० ॥ कथमव्वंकुमार्यैरिति वाक्यपर्यायोऽग्ना नार्थेति चतु
र्थ्यीति नित्यसमासात् ॥ ७ ॥ नमः स्वस्तीति चतुर्थीविधानस्य सामर्थ्यात् नित्यसमासे विवाक्यमिति रक्षितः ॥

नन्वकं कुमार्यैशोभनायै इतिस विशेषणसमासात्तावाच्चतुर्थीविधानं कृतार्थं ॥ उ ॥ वक्तौ स्मर्मपद्येवोध्यं ॥ कृप
मधीत्साकर्मप्रवचनीयानां प्रतिषेध इति वचनात् ॥ अत्रसोपसर्गात्साध्ययनार्थत्वात् अधिरायंह्यानर्थक्य
अधिपरीअनर्थकाविति कर्मप्रवचनीयत्वात्समुदायार्थद्योतकपर्यायांतत्वं न्यासेनतक्तं ॥ अध्यापकोदू
नैजीति रितिज्ञापकात् अनित्यत्वमस्य पथ्योसुकस्कतेअ[illegible]तपसर्गलक्षणषत्वाभावः ॥ कथमनुकुरु
तेनायमितिदंडी ॥ [illegible] ॥ कु ॥ शब्दोव्ययं पापार्थेसमस्यत इतिप्रतिपादनं ॥ ईषदर्थेवेतिज्ञापकात्तत्रापि
कमनुपाधिवचनमितिन्यासः ॥ पृथिवीवाविनः सप्तमी[illegible]ीसमासोवा ॥ ● उपपद ॥ ● ॥ कथंसाधुखलुप
यसः पानमिति कर्मणिचेत्यत्र व्यक्तिः ॥ कर्मणिचेयेनसंस्पर्शात्कर्तुः शरीरसुखमिति ल्युटि अनेन नि
त्यसमासात् ॥ उ ॥ शरीरसुखस्याविवक्षितत्वान्नात्र कर्मणिवेत्यस्य प्रवृत्तिः किंतर्हि ल्पूर्वेत्यनेनेनित्यद्वितः ॥
॥श्री॥२०॥ केथंशिरखानिराश्लिष्ट इवात्तसांनिध्यैरितिमाघः ॥ कथंनिस्त्रिंशाकस्यात्र नियेज्जलामामितिरघुः ॥ पर
त्वात्कर्मण्यधिकरणेचेतिकिप्रत्यये नित्यसमासा ॥ सा ह ॥ उ ॥ पदसंस्कारपक्षेसाधुः ॥ ● ॥ अनेकं ॥ ॥२०॥
कथंकेख्यकेनास्तिदोषः इतिसुविसधिकोयत्पा ॥ तिङसमासानावात् ॥ उ ॥ उपसर्गप्रतिरूपकोयमस्ति
शब्दः ॥ तिङं तत्वेवास्तिक्षीरादिवचनंकर्तव्यमितिसमासः ॥ ● ॥ उपसर्जनं ॥ ● ॥ कथमपतमैथिलेमि

न्तादिः ॥ अपेता पाठमनुक्रान्तिः समासे पूर्वनिपातात् ॥ उ ॥ बहुव्रीहौ समासान्तविधिरनित्य इति न कप् ॥
कथं वार्तिकसूत्रिकमिति क्रत्वादिसूत्रे वृत्तिः ॥ सूत्राणां वृत्तिः वृत्तिसूत्रं ॥ तदधीत इति क्रतूक्थादिना ठक् ॥ एवं च
सूत्रशब्दस्य पूर्वनिपातः स्यात् ॥ उ ॥ वृत्तिश्च सूत्रं चेति द्वंद्वः कार्यः ॥ कथं मातुः सपत्नी सपत्नीमाता ॥ उ ॥ राजदं
तादित्वात् ॥ माता सपत्नी अस्या इति वा कृते आहिताग्न्यादित्वात् ॥ स्त्रियाः पुंवदिति तु नास्ति समानायामाकृ
तौ भाषितपुंस्कत्वाभावात् ॥ सपत्नमातेति कल्पवति सपत्न इव शत्रुरिव मातेति उपचारेण कर्मधारयात् ॥ ० ॥ द्वंद्वे घि ॥
कथं प्रपरापसमन्ववनिर्दुर्व्यपिव्यधिस्वदतिनिः प्रतिपर्यपय इति सुवि ॥ घीनामेकतरस्य पूर्वनिपातसंभवात् ॥ उ ॥
लक्षणहेत्वोः क्रियाया इति वष्टि भागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोरिति च ज्ञापकादनित्यमिदं ॥ ० ॥ अल्पाच्तरं ॥
कथं सायारस्त्रौ तृष्णगाव इति कुमारः ॥ उ ॥ सत्त्वणार्थो ग्रहस्या परिव्यवेभ्यः क्रियः इति ज्ञापकात् अस्यानित्यत्वा
त् ॥ कथं शिष्योपाध्यायं छात्रोपाध्यायं ॥ अध्ययनतो विप्रकृष्टानामिति अत्र पठितोदाहरणं अभ्यर्हितस्येति
पूर्वनिपातात् ॥ लक्षणहेत्वोः क्रियाया इति ज्ञापकात् सामान्येन पूर्वनिपातप्रकरणानित्यत्वज्ञापकत्वे पठिता
नां ॥ एवं च पार्वतीपरमेश्वराविति च ॥ अथ वा ग्रेयाकपेक्षया अभ्यर्हितत्वं ग्राह्यं ॥ भ्रातुश्च ज्यायस इति वार्ति
ककारः ॥ इह तु केवलचौडत्वात् देवदेवी अभ्यर्हिता पितामाता तथा वितिन ज्ञेवतिमंगी ॥ गर्भधारणपोषाभ्यां पि

पृषण ५

उक्तर्थे र अङ्गमर्दनीय ॥२ सू ८ २ तैयाय काः सहृतैः सुमुखैः स्तपः कृ शाः २

उमेति नगरी पक्षीति स्मृते हि माता सर्वेषामल्पर्हिता ॥ अन्येत्वाहुः ॥ पार्वतीं पातीति पार्वतीपः शिवः ॥ रमाजाब्धिजा देवीति
त्रिकांडशेषः रमाया ईश्वरो रमेश्वरो विष्णुः ॥ तौ वंद इत्यन्वयः ॥ ७ ॥ सप्तमी ॥ ८ ॥ कथं शांतपरकुंतहस्तानीयायापाक्यानु
ष्यपकेन वाच्यौ ॥ तथा राजा डिहतं मधुपर्कपाणिरिति तद्धिः ॥ शांतपरकुंते हस्तो येषां तथा मधुपर्कपाणिरप्यु
तिजयमंगलः ॥ कथं वज्रपाणिः कमंडलुपाणिरिति पश्नसूत्सर्वः ॥ ७ ॥ आहिताग्न्यादिषु द्रष्टव्यः ॥ तद्गणपाठस्यात
त्रत्वात् ॥ व्यवस्थितविभाषा चायं नित्य एव पूर्वनिपातः ॥ एतस्यैवाप्यते ग्रहणार्थे त्यौ निष्ठा सप्तम्यौ परत्ववत इति जाति
काले सुखादिभ्यः परत्ववचनमिति ॥ एवं च पदस्य पादः प्रवरमुनीनां अत्र पादः श्लोकस्येति बहुव्रीहौ गंग्यादिभ्यः पर
वनामिति पादस्य परप्रयोगः ॥ ७ ॥ निष्ठा ॥ ८ ॥ कथं मल्पभूतबहुतौ ॥ सर्वनामसंख्ययोरुपसंख्यानात् प्रथमवस्त
स्यादिना अल्पत्वस्य सर्वनामत्वं ॥ बहुगणवतुडतिसंख्येति बहुत्वाहुत्वस्य संख्यात्वं ॥ आहिताग्न्यादित्वाद्वा ॥
॥ ९ ॥ इति ग्रंथे बहुव्रीहौ द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ अनभिहिते ॥ कर्म
णि द्वितीया ॥ १ ॥ कथं हा पितः क्वासि हे सुभ्रु इति तद्धिः ॥ हा तात हा अंबेति माङ्क्ती वाक्ये ॥ हा [illegible] घपिदत्रयं तद् इति
॥ श्री ॥ २१ ॥ द्वितीया सप्तवत्वात् ॥ ७ ॥ हा राज्ञेयं शोक कव्वनाळोकां तु रक्षितापित्रादिः संबोध्यते ॥ तत्र संबोधने प्रथमा या प्राप्ता ॥ २१ ॥
यां अस्यां तेहि अपि राज्ञोः स्पव्याप्तिवा राधेवत्वात् संबोधनप्रथमापि लभवति अबाधेवतितद्वितीयमाबाधस्व
हाराज्ञैनेवा कत्वादिति यदितः ॥ किंत्वेवं हा हास्मि गिरा निःफलादिति न सिध्यति तस्मात् श्लोकपूर्वकसंबोध

नववनोहारघृःहाहागिरद्रुमस्कउरोकार्यरेवसंबोध्यस्यातावात्‌अतोअत्रद्वितं॥नागच्छतिदासुनरपहोऽय
वैरावकसंबंधेषष्ठ्यपवादोद्वितीयासंबोधनेस्तपपदविभक्तेःकारकविभक्तिर्बलीयसीतिप्रथमा॥अतएवहीउ
मंतःप्रयातःकमलवनरिपुःकामसंतोगरम्याहावश्राच्छूतखंडात्रमरगुणयुताःपुष्पिताःसुगंधाः॥आयाते
वैत्रमासेदशदिशिविरहिस्रयतेकोकिलानांहाकष्टंकिंकरोमिप्रियतमविरहेकामदूतोवसंतः॥कथंकादिशां
तव्यमितिकास्तूरी॥तथासेनांगांवानग्रेवेष्टव्यावकव्यंवासमंजसं॥अनुवन्नुविनुवन्त्वापिनेरात्रवतिकिंविषी॥
गम्यादेःसकर्मकत्वात्कर्मणितव्यविधानेअभिहितत्वात्कर्मणिद्वितीयानस्यात्॥उ॥उपपदसंस्कारेकर्मणि
विवक्षायांतावतव्यप्रत्यय॥उत्तरकाकर्मसंबंधेद्वितीयेतिकश्चित्॥[redacted]॥तन्न॥षष्ठीप्रसंगात्॥तस्माद्रुहि
रूपस्यध्याहार्यंतत्कर्मेदं॥अथवागत्यर्थेगेकर्मणीतिद्वितीयाग्रहणात्षष्ठींबाधित्वाद्वितीयातदहमितिविदेर्दत्कर्तृक
र्मणः॥इतीसज्ञाद्य॥एवंत्रांतदेशमनेकदुर्गविषममितिवा॥अत्रापिनपुंसकत्वेनैकस्यापसंख्यानमितिषष्ठी
स्यात्॥यदित्रुशेषषष्ठ्याःस्यप्रत्याख्यातत्वात्॥शेषाविवक्षयानषष्ठीस्यात्तदैवनिष्ठयाप्यतत्सिध्यति
अथविवक्षायांकाव्याधनीयेतिवाद्वितीया॥कथमुपर्युपरिबुद्धीनांवरंतीश्वरबुद्धयःइतिजातकमाला॥उपरि
बुद्धीनांउपरस्त्वबुद्धीनांउपरिस्थइतीसर्थः॥एवंचाम्रेडितात्वाभावात्॥नद्वितीया॥कपदाप्रतिपदोकस्यउ

मदि३

द्वि

पर्यध्यघसःसमीप्यइतिकृतत्वस्यग्रहाणंअत्रतुवीप्सायांद्विर्वचनंकार्यं॥कथंचैत्रंयावद्गीतं॥उ॥ततो
न्यत्रापिद्रष्टपतइतिद्वितीयग्रहणस्यप्रयोगार्थ्यंतुसार्थत्वात्॥यथाभुक्तसितंनप्रतिभातिकिंचित्॥अत्रप्रतिप
तियोगेद्वितीयातथापावच्छद्द्योगेव॥एवंपुरुषाराधनमन्तइतिप्रयोगः॥अतेयोगेद्वितीकथंचित्तन्न॥अन्या
रादितरस्तेइतिपदपंचमीबाधकेहेतोरदर्शनात्॥तस्माद्द्वितीयेतियोगविभागःकर्तव्यः॥अतेयोगेद्वितीया[redacted]
[redacted]र्थः॥तथाविवादस्तत्रेतद्वितीयेति॥कथमेतमातङ्·तविघात्वाक्यस्मरणयोइङ्·द्वि
तिक्रियायोगापेक्षयाअङ्·तमितिस्यात्॥नास्यविघादितिअनेनसंबंधःकिंतुन्नवतीत्यध्याहार्यं॥कथंविमे
तारिवमानमस्तासांप्रतनश्रीः॥हंर्वकन्तवान्पटुरासीदिति॥उ॥कालमत्वावाध्वगन्तव्याःकर्मसंज्ञाह्यकर्मणां॥मितिकर्मत्वं
तदर्थयत्नःकर्तव्यइति॥उ॥सामान्यापकमेपादिरोषणाभिधानात्प्रथमाप्राप्यइतिबाध्याहार्यं॥विषव
सांपिसंवध्यस्वयंवेकुमसांप्रतं॥इतिकुमारः॥क्रमादमुंनारदइत्यबोधीतिमाघः॥उ॥संप्रतिलब्धसांप्रत
मितिन[redacted]सांप्रतमसांप्रतमितितद्धितांतमव्ययं॥तथाहितथ्यद्दःकृदंतोव्ययं॥ततश्चकृतद्धितान्त्यामत्ति
हितत्वात्रनद्वितीया॥अव्ययेनाभिहितेपिनद्वितीयेतिकृतद्धितसमासैःपरिसंख्यानमित्यस्यसंतवप्रद
र्शनार्थत्वादितिरक्षितः॥कथंतर्हिअधिरक्षिप्रस्ताकंपासरहत्परिगणनंस्वीकृतवान्॥उ॥अस्तुपप

॥श्री॥२२॥

॥२२॥

स्यात्कांतर॥ उपलक्षणेनवधिराट्टेनोक्तेप्याधारेसप्तमीयौडादिगणांतःश्वाद्वस्याधिकरणप्रधानस्यापादानात्रष्टा
पकात्॥ कथंपचौदनात्क्रुप्यते॥ पचिक्रियायांकर्मणि द्वितीयेतिचेन्नः इतिचोदप्रयोगात्॥ उ॥ अनुकायन्तिकेर
णयोर्भेदाविवक्षायां अर्थवत्वाभावात्॥ कथंपचौदनात्क्रुप्यतेपचिक्रियायांकर्मत्वे अनभिहितत्वेद्वितीयाप्रसं
गात्॥ उ॥ प्राधान्यात्भुजिक्रियापेक्षया अभिहितकर्मत्वात्॥ एवंवयामोगंतुमिष्यते पच्यते ओदनो
ऽंकुस्यादिस्पृश्यति॥ कथंततोप्युकुपीत्किरादस्यतस्यतामोष्ठपर्यस्तरवः स्मितस्यतिक्रमात्॥ उ॥ माषाणा
मश्नीयादित्यादिवत्सबंधविवक्षायांषष्ठी॥ ०॥ अंतरांतरेण॥ ०॥ कथमावयोरंतरावेदिरिति अंतरांतरेण
युक्तेइति द्वितीयाप्रसंगात्॥ उ॥ सावधारणावधिमृग्यत्वेद्वितीया [redacted] अतएव अंतरावांरमं
चकमंडलुः॥ चकार एवार्थ इत्यनुन्यासः॥ एतच्चसर्वस्त्राद्यकारानुवर्त्तेः॥ यच्चवेकथंवैदेर्हीमंतरांके
हस्तितिचेत्॥ उ॥ कचिदविशेषेणमध्यमिष्टेति॥ ०॥ गत्यर्थकर्मणि॥ ०॥ कथंमहोपकारस्यकिमस्थित
स्यग्रहेजपानेनवनस्पमोरसं इतिचेत्॥ उ॥ यतःश्वेतुर्थीवृति [redacted] वक्तव्या द्वितीयाग्रहणपरामपि
कयोगांषष्ठीबाधितुमितिनषष्ठीसत्॥ उ॥ प्रार्थनादिक्रियाव्याप्यमानत्वात्॥ गमनादेःकर्मत्वे॥
गमनक्रियाकर्मणोपि प्रेषमाणस्य [illegible] देःसंप्रदानत्वेचतुर्थी॥ प्रार्थनादिक्रियायाअभेदेगमना
दरकर्मकत्वेगमनक्रियाव्याप्यमानत्वा [illegible] यामादेःसंप्रदानत्वेनचतुर्थी प्रार्थनादिक्रियायाअभेदेगम

॥ततः प्रविआज्ञयिषुः कुमारमादिद्ददस्यातिगमेवनाय॥ सौमित्रिसीतानुचरस्यराज्ञासुमंत्रमंत्रेणरथेनशोन्वनू॥ अन्ना ४

नादेरकर्मकत्वेणमनादेरकर्मवक्रियाव्याप्यमाणत्वात्॥ यामादेः कर्मत्वेद्वितीयेतिस्त्रतंत्राप्यप्रत्याख्यातं॥ एवंच
सामर्थ्यात्सकर्मकयोगषष्ठस्त्र्यैवा॥ नवैतद्दर्श्येनेअर्जुनपतिग्रामंदद्यादौसंप्रदानत्वमतिधात्॥ ग्रोतनूंग्रामंग
च्छतीति अत्रयुगपत्कालेदविवक्षायांतदैकैपाकर्मत्वेयोतनस्पकर्मत्वेतदेग्रामस्येतिनदोषः॥ एवंचविद
र्यैनात्स्वतिकृतोकंतत्तुदपिप्रमाणमिति॥ तथाच्क्वचिदिति[illegible]स्पाष्ट्रिगमंवनायतिशेषविवक्षायांषष्ठीतिपुरु
षोत्तमः॥ ७॥ चतुर्थी॥ ७॥ कथंकाकस्यास्यविवेकशून्यमनसोमाद्रहिमुन्यपवर्धमितिसंप्रदानमितिचतुर्थ्यां
प्राप्यां॥ उ॥ शेषविवक्षायांचतुर्थीषष्ठी॥ कथंकुर्वीतहितमात्मनः॥ तथारोगिणांहितमौषधं॥ इतिवैय
करणास्त्रं॥ प्रत्याद्युगुणिनांहितोइतितद्धिः॥ हितयोगेचतुर्थीचतुर्थीवक्तव्येतिवचनात्॥ उ॥ हितशब्दस्यादृष्टत्र
तरस्यपण्यंमन्यत्रैतोस्येसकुव्यत्तिज्ञापयतिहितयोगेषष्ठ्यपीष्यते॥ नवास्येत्यस्यचतुर्थ्यंत[illegible]
तत्याविपरिणामःकर्तव्यः एवंचतदस्मैदीयतेनियुक्तमित्यत्रास्मैग्रहणमिहवक्तेतस्पादितियुक्तितः॥ नमः॥
॥श्री॥२३॥ कथमिदुनापूर्वभवविघ्नेतनमस्कृत्यमुनित्रयं॥ तथाचअंतरेषांविवेकार्थेनमस्कृत्यमुनित्रयं॥ [illegible] ॥२३॥
[illegible]मुनित्रयं॥ नमोयोगेचतुर्थीसंभवात्॥ उ॥ करोतिस्त्रक्रियासामान्यवचनात्वाह्य
णातिवचनः नमः [illegible]शब्दस्यघोतकः॥ अतएवद्योतकसंबंधेसाक्षान्नमतीनिवेतिगतिरं नमस्कृत्यसो
स्पधा॰

सु ९

र्मा

गत्वोरितिसत्त्वं ॥ एवंच नमस्यत्वान्तु नित्रपस्य कर्मत्वे उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिर्बलीयसी इति द्वितीया ॥
एवंच प्रणम्य शिरसा इति कंठायति कुमारसंभवे तं तच्चहेतं ॥ उ ॥ कर्मणः शेषत्वे माषाणामश्नीयादितिवत् षष्ठी प्रस
गेनमस्यत्तीतिवच्चतुर्थी क्रियाग्रहणं कर्तव्यमितिवा ॥ प्रणम्यतिकित्त्वकिप्रतिरूपको निपातः नमःपर्यायो वा ॥
यदातु नयोऽर्थ एव करोतिक्रियाया व्याप्यमानत्वदानमतो योगे चतुर्थी गतित्वं नास्ति द्योतकः संबंधात्त
वात् ॥ तथाच वत्तहिः ॥ रावणाय नमः कुपतिस्सीतैश्चवस्तितश्चवं ॥ तथा नम[illegible]श्चकारदेवेभ्यः पर्णशालांमु
मोवहेतिस्थितः ॥ कथंनमामीश्वरं प्रभुर्मल्लो मल्लायेतिवत् अलमिति पर्याप्त्यर्थस्य ग्रहणं इति ॥ चतुर्थ्याला
व्यं ॥ उ ॥ तोष्यत्र द्विधा व्याख्यातं ॥ अलमिति पर्याप्त्यर्थस्य ग्रहणमिति इहापि यथा स्यात् ॥ प्रभुर्मल्लो मल्ला
यत्कमिति पर्याप्त्यर्थस्य स्वरूपस्य ग्रहणं हमा[illegible]भूत् ॥ अलंबालेरावणेन नेति एवं वैकस्य मतं प्रत्यादिया
गोषष्ठी अन्यस्य चतुर्थी सूत्रकृतापि स्वीकृतमिदं । तस्मै प्रत्तवदिसंतापादिस्यः सूएषां यामणीरिति
निर्दिश्यात्यांच ॥ तथाच वत्तहिः ॥ नाप्रार्थीदस्य कश्चन ॥ पुष्पाथासे नवत्वेन प्रोप्यपयोहा विन्यस्यरूपं ॥
कर्तृकरणे ॥ ण ॥ कृणं ॥ नीरंध्रेगतं वतिसहायं टषट्केहृतनामविपतिना शिष्टाविताने ॥ इति माघः ॥
यनोधिपतेः कर्तृकरणत्वेन कक्कवतो कितीरविधानान्तरपृथक्करणाध्यकरणत्वात् ॥ नमेरंततत्सीवित

पश्यक कर्कटमात्रेण का वा तं कृतः ॥ केच ॥ १०

ण्यर्थेनेन अधिपतिरेवो कस्यात्स्कावतुना ॥ उ ॥ हैतौन्न पौतौ द्रष्टव्या ॥ कथमेकाकिना नणंतव्यं यदि कार्येरातेयपि ॥
का केद्य पश्चमात्रेणाति पश्चमात्रेणेति पाठः तत्र पश्चपरेस्य सर्थः ॥ काकसहितः सर्पः काकसर्पः ॥ कथं धनपतिग्रहाद्व
रेणाति म ॥ उ ॥ उत्तरेणाति विभक्तिप्रतिरूपको निपातः ॥ अट्टस्यादिस्थत पसंख्याना ख्वाख्वीया ॥ एकम्नु निपदेत
त्तरेण पधाग लक्ष्यर्थी ॥ एवं चकरणे तत्वीया ॥ एतन्नु प्रत्ययेन्नु धनपतिग्रहा राद्यात् एनपाद्विती यति द्वितीयास्या
त्स ॥ कथमनुश्रा रणाभ्यां वर्णा तत्तीवे न तेक्ति यितिकुषा द्विपूलितः ॥ उ ॥ प्रहत्यादित्वादेव ॥ इत्थंभूतलक्षण इति
वा ॥ कथं प्रकृत्यपतेस्यः ॥ उ ॥ प्राकृतिरेवावस्ती तिकथ ॥ कथं यामं गंतुमुत्पत्र काम्पाते देवदत्तः ॥ उ ॥ प्रापात्पां सम
र्थोस्यापितिकिर्तोरि तद्भू ॥ वाक्त्वार्थसाद्विना तद्भः ॥ ० ॥ सहस्कुतोप ॥ प्रासोष्ट्रश्चतुष्पमुदारवेष्टमेकाषुमित्रासह
लक्ष्मणेन ॥ लक्ष्मणस्य तेप स्वादप्राधान्यास्यायुक्तवा ॥ उ ॥ यस्य क्रियादिसंबंधः ॥ शब्देन प्रतिपाद्यते तस्य
प्राधान्यं वन्योक्तं ॥ यस्मिन् जाते प्रस्तुते तिव्यपदेशः तस्य क्रियादिसंबंधान प्राधान्यं शत्रुघ्नेकनीयसि प्रस्त
तेतथाव्यवहारात् ॥ तस्य प्राधान्यमिति जयमंगला ॥ एवं च ॥ श्वाविना सहयाति कौमुदी सहमेघो नवडिंडि
नीयते द्रविकुमार तथा उपाध्यायेन सह आगच्छत्रस्त्यादि सिध्यति ॥ ० ॥ विभाषा ॥ ० ॥ कथं इत्थंभूतलक्षयेन
शिष्यानुपलक्षः अज्ञियामिति निषेधात् ॥ उ ॥ अनुपलक्षैरिति भाष्यकारवचनप्रामाण्यात् इति विभाषा ॥ ८

पा २

स्यनुन्यासः॥ अथवा बुद्धिरूपकल्पितैर्ज्ञानमित्यादिनाध्यारोपिते संख्यादर्शने॥ एवं वा [illegible] विद्यमानात्तुपलब्धिर्यस्मिन्
ज्ञानविशेषे इति बहुव्रीहिः॥ वित्तो गुण इति योगविभागात्॥ [illegible] तिगणाद्यो बहुलमित्यत्र पठितस्तत्तु छ्यर्थेतिसि
द्धे न्यासः॥ -॥ अपादाने॥ ॥ कथं कस्मान्महावाणकः संपादयतीति क्षोभमालिका॥ उ॥ ल्यप्लोपे कर्मण्यु
पसंख्यानमिति पंचमी॥ कस्मात् छायेत्यर्थः॥ कथं रथ्या दासस्यपहृद्यादिति॥ यात्कुस्य कौटिल्यः इत्यास्य पकुड्
त्राद् इति यावदिति वृत्तिः॥ उ॥ प्रत्यतिपर्यायाय मास्यपराद्धो निपातः॥ ततश्च कार्तिक्याः प्रभृतीति भाष्यकारवच
न प्रामाण्यात् पंचमी॥ यद्वा आरभ्य पराह्ल्यबन्तः ततो द्वितीयांताद्याद्यादिभ्यस्तसिः॥ कथं विंशतेरधिको द्रो
णः॥ अधिकाधिकसंबंधेषु षष्ठ्या भाव्यं॥ उ॥ यस्मादधिकमिति निर्देशात्॥ इति रक्षितः॥ कथं जीर्णमन्नं प्रत्रा
सीपाक्रायं विगतयौवनां॥ रणे प्रत्यागतं शत्रुं सस्पंवग्रहमागतं॥ रणादिति युक्तं॥ उ॥ अपादानस्याविव
क्षायां सप्तमी॥ यस्य च भावेनेति॥ प्रेयांसी सा वस्यपकेणि निः॥ प्रासाद्याद्द्राक्षीत्यादि त्वासा॥ इति॥ इत्यादि तिङ्

दि २ णात्कुडि [illegible] रूपं॥ त्रांसुधातोर्लिङि प्रत्यये सौतिसप्तात्॥ यदि नाम कुलं जन्म तत् किमर्थं परिहृता॥ दारिद्र्यात्
तिम्रुर्दीच पहाडुः खपरंपरा॥ दारिद्र्ययुक्ता पंचमी हेतौ स्याद्वा वा॥ उ॥ ल्यप्लोपे विष्यति॥ ॥ अन्यारा॥ ॥
कथं पूर्वकायस्येति॥ उ॥ तस्य परमाम्रेडितमिति निर्देशात्॥ अवयववाचिनो दिक्शब्दस्य योगे पंचम्यप्रा
वृद्धिरिति वः॥ कथं जीर्णसमुदायस्त्या॥ अनन्यः समुदायः-- ग्रहणवता प्रातिपदिकेन तदन्तविध्यभावात्॥

47

॥उ॥ अन्यपदस्यार्थग्रहणं ॥ नञ्समासस्यैवोत्तरपदार्थस्यैव तत्तरपदार्थप्रधानत्वात्तात्तदर्थ्ययोगोऽनुपहत इति
पद्वितः ॥०॥ षष्ठ्यन्तस्यार्थः ॥०॥ कथं प्रातिपदिकात्परतः ॥उ॥ नायं विभाषापरत्वरत्पा अतस्तु जिन्यतस्तुजंतः ॥ किं
तर्हि परस्याद्यासमन्यर्थे आद्यादित्वात्तसिः ॥०॥ सप्तम्यधि ॥०॥ कथं दात्रेण धान्यं लुनाति ॥ निमित्तात्कर्मयोग इति
सप्तम्यासाव्यं ॥उ॥ दात्रमिह करणं न हेतुः ॥ हेतुः कर्तारं व्यापारयति ॥ करणात्तु कर्ता व्यापार्यते इति हेतुकरण
योर्भेद इति पद्वितः ॥ कथं वेतनेन धान्यं लुनातीति ॥उ॥ निमित्तमिह प्रयोजनं ॥ अतीदं संयोगश्चेसंश्लेषः
इति पद्वितः ॥ यद्येवं दृष्टापदार्वीनया इह हि सूत्रप्रयोजनं दारुणा वसंश्लेषस्य ॥उ॥ तादर्थ्यविवक्षायां च
तुर्थी ॥ कथमंतर्धौ येनादर्शनमिच्छति अत्रोतद्धीविति निमित्तसप्तमीतिन्यासः ॥उ॥ अत एव निर्देशात्त्व
५८ निमित्तमात्रे संबंधमात्रे वा सप्तमीति पद्वितः ॥ कथं जन्मडजन्मयदस्यपस्वदानमध्ययनं तपः ॥ जन्मनीतियुज्य
ते ॥उ॥ जन्मसहचरिते काले जन्मशब्दस्य वृत्तेः ॥ कालाध्वनोरिति द्वितीया ॥ कथं चवाकः कवितः पतितः
॥श्री २५॥ शया [redacted] ने नतु कर्मिति ॥ शायनक्रियातो जनक्रिया जन्यते ॥उ॥ नित्यं अ ॥२५॥
नभिधानादिति ॥ भाषावृत्तिः ॥०॥ प्रातिपदि ॥०॥ कथं व्यसीयमिति ॥ क्रियायाअभावे कारकत्वाभावात् ॥
अभिहितत्वाच्च ॥उ॥ नह्यकर्मकत्वे अभिहितत्वं वेति भाषावृत्तिः ॥ कथं मंवाः कोवांतीति गौणे प्रथमा ॥

२८

पभाद्रोणपरिमितोद्रोणः द्रूस्यत्रपूरीमासव्यपेक्षत्वात्म॥ त्रग्रहणान्नप्राप्नोतिपरिमाणग्रहणंक्रियते॥ तथ्या॥ त्रा
प्पुपवारः पेक्षत्वान्नस्यात्॥ ० ॥ वर्णविर्णनितिडापकात्कपवारद्रूस्यमपेक्षेपिग्रग्यमा॥ कथं॥ पद्मतस्यप्रस्तृत
स्यगुणवारत्तडितानः॥ प्रस्तृतस्यपत्रद्विप्रथमायुक्तो॥ ० ॥ प्रस्तृतःसङ्ख्यायाः पाठः॥ ० ॥ षष्ठीग्रथ॥ ० ॥ कथं
तदस्मिन्नाधिकमिति अधिकाधिकमितिसंबंधेषष्ठ्याभाव्यं॥ तदस्मिन्नधिकमितिनिर्देशादेवेतिरक्षितः॥
अवाधिकान्यपिनिपातनान्निन्नवं॥ नीतिवचनात्सङ्ख्यायाव्ययासन्नेन्यत्राधिकदशानामित्यत्रोकाषष्ठी॥
कर्तृकर्म॥ ० ॥ कथंरस्तोगणंद्विहुमविहितास्मा॥ तथा॥ धायैरामोदमुत्तमिति॥ ० ॥ तदर्हमितिज्ञा
पकादस्यानित्यत्वात्द्वितीया॥ धायेरितिधेट्पानस्याद्यचादित्यादिनापाःपुकु॥ ततस्त्वीयेतिरक्षितः॥ कथं
कृतपूर्वीकटं॥ अनत्तिहितेकर्तरिक्तस्प्रयोगषष्ठीप्रसंगात्॥ ० ॥ कर्तृग्रहणंनतिङ्व्याख्येयं॥ द्वितीयाविधा
नेसामर्थ्यात्॥ अतस्तद्धितव्याख्येयमितितद्धितप्रयोगषष्ठी॥ ० ॥ ० ॥ नयप्राप्तौ॥ कथं॥ अडः॥ किनाबा
धात्वतीतिस्वमगापापप्रवालावद्रूस्यत्रव्यक्तिः॥ तथासुवासीपुटाबाधामात्दितिरु दूतियोरित्यत्रव्यक्तिः॥
अकाकारयोः प्रतिषेधोवक्तव्य इतिनिषेधात्कर्तृकर्मणोरितिषष्ठ्याप्तवितव्यं॥ ० ॥ अः प्रत्ययादित्यकार
ण्स्यात्रप्रश्लेषाद्ग्रहणमितिरक्षितः॥ बाधारौ हेतिगुरोश्चहलइत्यकारः॥ ० ॥ कस्य॥ ० ॥ कथंलक्ष्यापदि

49

तोमपाशीलितः॥इति॥मतिबुद्धिइत्याद्यर्थेभ्यश्चेति॥अत्रैवकोऽपिशीलितोरक्षितोदांतइत्यादौसंग्रहाद्येनेन
षष्ठ्याभाव्यं॥त॥क्तस्यस्थानेप्रयोगः॥त॥नपुंसकेभावेक्तस्योपसंख्यानमितिषष्ठी॥छात्रस्यहसितमिति
×ज्ञानार्थस्तुतृतीयैव --- रक्तामूल --- सर्वातनमिषातेतन्मतेनत्रषष्ठीविवक्षाषष्ठ्यत्रद्रष्टव्या॥कथं॥दो×
×षाणांविवर्जितं॥दोषैःपृथगितिस्यात्॥×वत्॥यदिकर्मणिनिष्ठातदाशेषलक्षणेवषष्ठी॥दोषाणांसंबंधियद्वि
वर्जितमितिअनुन्यासः॥अनेनोकाव्यय॥कथं॥सत्यानुरक्तानरक्तस्यजिष्णवइति॥नदूरितकारात
ग्रहणात्षष्ठीनिषेधात्॥त॥शेषविवक्षायांषष्ठी॥तुल्यार्थैः॥सू॥कथंकृष्णस्योपमंनास्तितिशीतेनतांतुनाइ
तिमाघः॥केनोपमानंवक्तुंतस्यपराक्रमस्येतिखंडी॥अतुलोपमाभ्यामितिनिषेधात्॥त॥सहविवक्षायां
सूत्रेषष्ठ्यर्थंसहतावाविवक्षार्थेव॥तांतुनेन्यत्रतुल्यार्थस्याप्राधान्यात्नप्रतिषेधः॥चतुर्थीवा॥
कथंनित्यंगोत्रस्वस्तितुल्यात्॥त॥नमस्वस्तीत्यादौचकारस्तस्यैववाकारस्यसमुच्चयार्थः॥तेनाशीर्वि
वक्षायांषष्ठीबाधित्वाचतुर्थीतिव्यक्तिः॥ ॥इतिश्रीदुर्घटवृत्तौद्वितीयाध्यायस्यतृतीयःपादः॥ ॥श्री॥ ॥श्री॥ ॥२८॥
॥श्री॥२८॥
द्विगुरेक॥सू॥कथंरुद्रैकादशीतिहरिवंशप्रयोगः॥समाहारद्विगोरेकादशरुद्रीतिस्यात्॥त॥स्तोतेन्द्रपदताप्य
इतिप्रमाणेद्वयसज्जितिवाच्यं॥रुद्रस्यसर्वनिपातार्थेराजदंतादिःकल्पनीयः॥एवंषोडशीत्यादि॥कथंपंचव

३८

पूर्वनिपातप्रकरणस्यानित्यत्वात्इत्यलंप्राकृ॥७॥जातिस्त्री॥७॥कथं॥रंजिताश्चविवि[illegible]श्चाद्रशैला:इतिनायवि:॥
ज॥तरुप्रधाना:शैला इतिशाकपार्थिवादि:॥यथा च॥७॥कथंच॥७॥देवासुरैरमृतमम्बुनिधिर्ममंथे इतितार
वि:॥ज॥देवानामसुराणांचकादाचित्को विरोध: इतियद्दित:यत्रद्वंद्वोविरोधेनावच्छिन्नःसोऽस्यविषय:॥नचात्र
द्वंद्वोविरोधमात्रविवक्षामंजस्यात्॥७॥सनपुं॥७॥कथं॥स्वर्णोदकंचाशिमापा:॥कार:सान्तुगिरिसागरन
गइविहारइतिसमाहारद्वंद्वेक्लीबंतत्स्यात्॥ज॥सग्रहणंप्रत्तिसूपलक्षणं॥तेनचुवौरनाका[illegible]विति
न्नक्लीबत्वं॥नगर्यौरातद्वंद्वेनविहारस्यमध्यपदलोपीवासमास:॥नपुंसकेनववामापाठ:कार्य:॥७॥अ
यथं॥७॥कथंविपथ:कदध्वाकापथ:समाइत्यमर:॥पथसंख्याव्ययादे:क्लीबत्वात्॥कुत्राह्लस्याव्यय
स्यकुगतिप्रादयइतिगतिसाहचर्याद्ग्रहणं॥अव्ययत्वंचनि:संख्यव्ययादेरितितिलिंगसमशिष्यंनोकाश
यत्वात्लिंगस्यतिकश्चित्॥पंथइतिकृतसमासवनिर्देशाहअपि॥अतिपंथा:सुपंथाश्चेतिकोष:॥
अत्रासमासात्तत्वेतुनतज्जनादितिनिषेधात्॥७॥सत्ताराजा॥७॥कथं॥नृपतिसभेतिकीचकवध:॥
अनेननि:क्लीबत्वात्॥ज॥राजविशेषवाचित्वात्॥गजपतिवन्माराजपर्यायइतिरक्षित:॥यद्वान्नृणां
पतिर्यस्यांसभायांइतिबहुव्रीहोकर्मधारय:॥कार्य:॥एवंचानञ्कर्मधारयइतिवंचअनुक्ततेनक्ली

॥श्री॥२७॥

॥२७॥

२

51

वत्वं॥ कृ॥ परवल्लिंगं द्वंद्वतत्पु॥ ॥ कथं ग्रहस्थूणं शरोर्णमिति वक्ष्यामि लिंगकारिका॥ अपरे लिंगं ग्रहस्थूणमने
न परवल्लिंगता स्यात्॥ उ॥ असिद्धवदत्राभादिति वक्ष्यपरवल्लिंगमिति वक्ति निर्देशो ज्ञापितिवा वार्थः॥ लोका श्रय
त्वाद्वा क्लीबत्वं॥ तथा वक्ष्यं॥ ग्रहत्र्यारि दूर्वयोः स्थूणोर्णयोर्नपुंसकत्वमिति॥ एवमपि मित्रःशत्रुः॥ ॥ रात्रा
ह्नाहाः॥ ॥ कथं गणरात्रं निशा बह्व्य इत्यमरः॥ अनुप्रयत्नवदर्वीस्वामनोऽम्ल इत्यत्राविति येगविलगात्॥
अत्राविति सोमनंदी॥ अनेन नपुंसत्वं स्यात्॥ उ॥ गणशब्दोऽयं बहुत्ववाची समूहवाची च अत्र बहुत्ववाचि
त्वेन गणानां रात्रीणां समाहारः द्वंद्वो द्विगौ कृत [redacted] समासे समासांता अनव्ययादित्यस्मिन् स्त्रीने अका
रांतोत्तरपदस्थाद्वा वादकारांतोत्तरपदो द्विगुः स्त्रियां ताप्यतद्भुक्तिनस्त्रीत्वं सनपुंसकमिति क्लीबत्वात्पात्रा
दिस्थाद्वा क्लीबत्वमित्यमरकोशटीका॥ समूहवाचित्वे तु रात्रेर्गणसमासे राजदंतादित्वात्परप्रयोगे लोका
श्रयत्वात् क्लीबत्वं॥ यतः सहस्रं यथा॥ तदुक्तं लिंगमशिष्यं लोकाश्रयत्वाल्लिंगस्येति॥ तथा च नपुंसकका
ग्रंग डेऽमरः॥ रात्रं प्राक्संख्ययान्वितं॥ गणशब्दस्य बहुगणवतुडति संख्येति संख्यासंज्ञा॥ एवं च द्विरात्रत्रि
रात्रपूर्वरात्रादीनां क्लीबत्वं अतिथ्ययलिंगापवादोऽप्ययं॥ तेनाक्रो निर्गतो निरक्रो वा निर्गतः॥ कथं तर्हि द्विया
रक्रोते वाहजाह्नक्राह्जे ति स्त्रीत्वं द्वंद्वतत्पुरुषयोरिति सन्नुवन्तो द्वंद्वसाहचर्यात्समासपदार्थाविषयस्य
तथा च स्ताबुद्धिः गणरात्रं नपुंसकमिति॥ ३

ग्रहणं॥ इहत्तुमवाप्यीति येयस्तत्पुरुषः॥ टवष्टिसान्तात्रजीषः॥ अनुपसर्जनादिति प्रतिषेधात्॥ ०॥ अपथं॥ कथं अपंथानं तु गच्छंतं सोदरोपि विमुंचतीति॥ उच्यते॥ कृतसमासांतनिर्देशात्॥ ०॥ द्वितीपाये॥ ०॥ कथं॥ हरोहिणिव मसि रात्रिवयस्पालाप्यीएनं पतिं सख्येनिवारय दुर्निर्वीतं॥ जालांतरेण मम वासगृहं प्रविश्य श्रोणीतटंस्पृशतिकिं कुलधर्म एषः॥ एनमिति न स्यात्॥ अन्वादेशा[illegible]तावात्॥ ०॥ श्रोणीतटंस्पृशतिकिं कुलधर्म एष इति योजयित्वा एनमिति योज्यं॥ बहुवर्णी स्पर्शान्ने नांष्टकर्णो धूमशिखामिव तिवर्णी॥ अत्र एतानितिपाठः॥ कर्त्तव्यः॥ ०॥ असेतार्थः॥ ०॥ कथं लावण्यवत्याः घ इवासयत इति कुमारः॥ अनेनाक्तस्मादेव नताव्यं॥ ०॥ असगतिदीप्त्यादानार्थादस्माद्गुत्ययपदिनः॥ केचित्तु प्रयोगा रन्यत्रापि असेर्त्मनेपदं स्वैनेच्छंति इति धातुप्रदीपः॥ ब्रुवावविः॥ ०॥ कथं मेव्यब्रुवास्यित्रब्रुविर्यपितद्विषयः॥ ०॥ वाकुलकत्यात्॥ ब्रुविशास्विगुणेनन्नत्यपरस्मैवत इति कात्यायनवचनात्॥ तथा अजेर्व्यघञपोरित्यत्र घवार्थे अज इति कर्त्तव्ये अजीति इकारस्य निर्देशात् ज्ञापकात् आर्धधातुकीयं कार्य मनित्यमिति॥ सामान्यनिर्देशादि[illegible]तिनव्यादेशः॥ तथा च विकविः कण्ठकूलतानवेय्यति प्रयोगः॥ एतदेवाजेर्व्यघञपोरित्यत्र पंक्षितनस्तुवितंज्ञापकस्य समुच्चयेलिखितं॥ ०॥ अजेर्व्यघ॥ ०॥ कथं व्यडपतेसहितं तस्याश्वासमासाधारेणानिक्वेष्वितिकुमारः॥

॥२८॥

२८

53

प्रा२

॥अनेनवीप्सावेतदेवविंशीपतद्धितिस्यात्॥उ॥ईजगतिकुत्सनयोरि॥त्यस्यविस्तरैवैस्वरूपं॥एवंदक्षिणावात
वीजैनेरिति॥०॥वायौ॥०॥कथंखनित्रमाजनमित्यमरः॥आजनमितिनित्यनस्यात्अनेनपदेवीतावात्य॥
॥उ॥संज्ञाछंदसोर्वङ्कलमितिवार्त्तिकसामान्यनप्राकरणिककार्यव्यत्तिवारार्थमितिव्याख्यातंव्यवस्थित ति
नाषात्वात्व॥०॥तज्ञाजस्य॥०॥कथंस्वराचयप ऋत्विजःसत्तगवान्कर्मपरिस्थाहरिसंयामाधुरद्धीदि
तोनरपतिःपत्नीगृहीतव्रता॥कौरव्याःप्रावःप्रियापप क्षित्रवल्लोसोपशांतिःराजन्यापनिमंत्रणापस्सतिस्फी
तंयस्त्रोद्वंद्विपिः॥इतिवणी॥यतःकुर्वादित्याण्यद्युतिअदात्रिपव्यतेःकुरुचाद्यादस्सावकाचाद्युतिरत्नियव्यते
ऊरु॥नादित्याण्यद्युतिण्यात्ताव्यं॥तस्यवतज्ञाजवालुकातथावत्तापदिः॥चिरायतस्मिन्कुरवश्चकासतीति॥उ॥
कुर्वादित्याण्यद्युसत्रापित्तत्रिपगोत्र यहणानुवर्त्तते: [redacted] सापित्तत्रिपगोत्रव
४ चात वनादेवतस्याज्ञाजवालुगितित्तागवृत्तिः॥डयादित्यमतेउद्दयोरेकस्मिन्वाकुरु नादित्याण्यद्युतिकौरव्यचाह
व्युत्पाद्यतत्रसाधुरितिपंत॥अकारलोपयलोपौकृत्वाकौरव्याउपधिर्नोद्यपक्षारेणडुःशासनादयतव्यं
तेइतिवाच्यं॥यद्येवंकथंपरस्परंविपतिरकुकुरकौरव्या क्षियः इतेमाघतयासायंम कुजपंजरेविपतितः
संरक्ष्यंतांकौरव्याः॥कच्छादिपाठात्॥मनुष्यतत्स्थयोश्वेतिवुनात्ताव्यं॥उ॥याद्दक्कुसत्ते विवक्षाधीनत्वान्मनु

फलं ५

न्न४ प२

54

लौ६

नी॥२५

ग्याणां कुरुशब्देनाविवक्षितत्वात्॥ नवकृत तश्चैतस्य पदमर्थे अण अन पद्विवक्षायां वा आ॥छ॥ विषयो देश इ
ति आणि वा स्त्र्यादिति भागवृत्तिः॥ कथं तस्यामेव रघोः पांड्याः प्रतापं न विषेहिरे इति रघुः॥ यतो व्हेको स्यलेस
त्रजनपदस्याब्रास्येडोर्पण वक्तव्यः इति वर्णितस्य तद्राजस्य बहुषु ल्लुक् स्यां॥ छ॥ पांडेस्सा धवः पांड्यास्तत्र स
म्भुरिति पद॥ ०॥ अदिप्रभृतिभ्यः॥ ०॥ कथ॥ न पश्चाघञं तारा वायर्किपि लिडि रूपं॥ गणकार्यमनि॥ समिति ज
यमं गच्छ॥ ह्वादेरा कृतिगणत्वान्नज इतीष्टव्य इति व्याकरणं तु यजादिसमासार्थो॥ कथं वासुदेवं परित्यज्य
यो न्यं देवमुपासते॥ छ॥ असगतिदीर्घादानयोरिति मूत्रवादिकस्यात्मनेपदिनः॥ ०॥ मातिस्को॥ कथं॥ मानि
नया कामम सीमुनिर्सितरजः॥ खिडलोपात्तावान्मास्मलैषीरितिप्रासो तितथ्या वृत्तिः॥ मास्मलैषी स्वम
देव कृतार्थ इद्दृग् स्य तेपरी यिति॥ छ॥ आगम शासनानित्यत्वात्॥ अस्ति सिचो पृक्त इति नात्रेदं॥ ततो हल्
ड्यादिना सिचो विसर्जनीयः॥ अथवा अत्र निर्दिष्टो के विदा वा यैण जीय हणमपि या हिताः॥ गातिस्थाघुपाभूली
तिपं वम्यकवचनं॥ तत एकनेका वदति यणादेशो॥ तत्त्पर निनिर्देशात्॥ एतन्मेतस्सिचो लोपे रूपं॥ ०॥ ॥श्री
॥इति सारस्वतदेवस्य कृतिष्टचन्द्रकीर्तौ द्वितीयोध्यायः॥ ॥श्री॥ अत्यपक॥ ॥ ॥धातोः कर्मणः॥ ॥छ॥ ॥श्री॥
कथं नदीकूलं पिपतिषति कूलस्याचेतनत्वात्॥ इच्छाया असंभवात्॥ छ॥ पदसंस्कारेण॥ कथं तु मरिषति

॥२५॥

55

मरणस्यानिच्छाविषयत्वात् ॥ त ॥ अतिदुःखितस्य मरणमपीप्सितमिति तदुच्यते ॥ इहलूरां नाम तु [illegible] मरणं

सुखमिति [redacted] वकारानुवृत्तिसाध्यत्वादस्य ॥ एवं चात्र लालायितः पूर्णीतिलाष्यप्रयोगः ॥ ७ ॥ कर्लू कयङ् ॥ ७ ॥ +

२४ ॥ ० ॥ बाष्पोष्मस्य ॥ कथं धूमायंत इवाश्लिष्टाः प्रबल्वंतीव संहताः ॥ अनेन कयङ्ग्गोत्तावात् ॥ त ॥ फेनायते चेदिव नाम ×

× मिति केचित् स्थामफेनात्यामिति पठंति ॥ × कथं ॥ कस्त्वं लोनि निशि केशवः शिरसिजैः किन्नाम गर्वायसे वक्त्रीवंद्रमुखि

प्रपच्छ सिन्नमेकूपी चंटीदोहिनी ॥ उपमानाचत्मवात् कयङ्गोत्तावात् ॥ त ॥ गर्वायोगाज्गर्वः अ[illegible]र्यो दिवादविरूपं ॥

ततो उगर्वो गर्वोज्जवतीतिच्छादित्वात् कयङ् गर्वायसे ॥ अस्मिंश्चंद्रमसि प्रसिन्नमहसि व्यालोकयकुंदविषिष्टा

स्थ वीनर्दैनुपयुषित्वयि गते हूये निजप्रेयसि ॥ श्वासः कैरवकोरकीयति मुखं तस्याः सरोजीयति सीरोदीयति मन्म आ

थो हृगपि बड्वाकुचद्वकोवीयति ॥ कथं ॥ कथं कैरवकोरकादित्वा आत्मत्वावमावरंतीति ॥ अतः कर्लुः कयङ् स कथं

× रकीयतीत्यादि ॥ उपमानादाचारे इति कयङ् विधीयते ॥ यथा पुत्रीयति छात्रमिति ॥ न वात्र कैरवकोरकादिकमिवा ×

× न्यत्किंचिदाचरति किं तर्हि तदेव कैरवको [redacted] × लोपश्चेति कयङः पुक्पते ॥ त ॥ आत्मानमित्यचतपर्ययं द्रष्टव्यं ॥

तदयमर्थः ॥ श्वासः कैरवकोरकमिवात्मानमाचरति ॥ एवं चोपमानादाचारे इत्यत्र कयङ् ॥ कथं ॥ प्रायः पुण्य

वतो देवी शारदीयं प्राव्षायते ॥ कयङ् प्राव्ष्पत इस्यात् ॥ त ॥ प्रावषतिच्छायां तो अपवयमयति अयति यातो

अय... इति प्राव्यमाचाद्यैवा यावंतः॥ कांक्षमाणं यस्य दातुं आख्या... कर्माणं वा इति को ऽर्थः॥ यद्यद्विषितवास्य वद्
ति केचित्तु वा सः पठंति॥०॥ नित्यं कौटि॥०॥ कथं यापावयः पुष्पजलेन वाप्य इति तद्धि॥ गत्यर्थवादेन न नियमा
स मतिहास्य तेऽज्ञाता वाक्यात्॥ ऽ॥ सर्वगत्यर्थाज्ञाना थ्यात्वात्॥०॥ उपसदा॥०॥ कथं वनेचरा नाववंशुरेरिति
चाद्धि॥ वैस्फौदगर्ह्यांपड्वो विधानात्॥ ऽ॥ क्रियागर्हा वात्र विवक्षिता॥ पदस्य विप्रयर्थो॥०॥ सत्यापपाश॥ ॥
कथं॥ लिखापयति वंटापयतीति का यस्य प्रयोगः॥ ऽ॥ अर्थवेदसत्यादिना आपुगन्यत्र स्याकारस्युकिवा
वक्तव्ये आपुकोविधानमन्यत्रता वाध्यौ॥ तेन लिखापयति इत्यादि सिद्धितः॥ आकारस्य कृते ऽनिक्रीत्यादिना
पुक्॥ कथं॥ ऽ घुघुः पुष्पमालावाडीति नि स्यण्यंतत्वात्॥ ऽ॥ घुषिर् विशब्दन इति ज्ञापकात् क्रियाह्वने णि
जनिस्य इति व्यक्तिः॥ अथवायं सौवादिकः परस्मैपदी॥ ऽ॥ हेतुमति॥०॥ कथं रामो राज्यमकारयत्॥ इति
रामायणं॥ तथा॥ स कल भुवनराज्यं कारयामास तेन इति तद्धि॥ दृष्टः सूर्यः पुनरपि [illegible] वाहयेद धेयेज
मिति॥ का क्षिप्ताविलंबरूपेण चाजकन्या भुजीहस्त॥ स्वार्थे णिज भावात्॥ [illegible]॥ ऽ॥ विव[illegible]क्षितानवाच्छ
दूस्य णिजत्र स्यार्थे हेतु भवो वा विवक्षणीयः कुरुस्कृतरकव्कं स्वार्थे वर्ततेस्य [illegible] वादिति॥ अथे ह
यते हस्तीस्वयमेव तिस्तत्र सिद्धितः॥ सकल भुवनराज्यं कारयामासेत्यत्र पादुका[illegible] प्रयाज्यकर्मत्वे

[illegible] कितिजय मगम॥ एवंकौविकल्पात्॥ गुप्तंगोपायितमिति सिद्ध्यात्॥ ०॥ गुपगोपनकुत्स[illegible] स्येतानि [illegible]
[illegible] गुहूलै [illegible]॥ विल्लुरूपस्यप्रयोउपन्नासिद्धिः॥ ०॥ गुपरक्षणे॥ कथंगुपितमिति [illegible] गुपेण इत्यस्यआ
[illegible] आर्धधातुकवति [redacted]॥ गुप्तत्वरन्यत्रगुपितमिति धातुप्रदीपटीका॥ [illegible] दैव [illegible] गोपितमिति॥
[illegible] गिताः स्वयात्स्वकार्यरव आयप्रत्ययइति [illegible] कडु [illegible]॥ दैव [illegible] साहस्वर्यौना॥ श्रीपतजति [illegible]
तथाक्रमारि [illegible] पटेलैकौवणिजापणाया॥ माताकथाता [illegible] विश्वतिणाविडिति॥ श्लो: [illegible] नासिके [illegible] स्यास॥
[illegible] प्राप्तायस्सा॥ नप्याप्तिआयप्रत्ययात्रविकल्पितद्वौ केचित्॥ अन्ये तु उदादिपाठ [illegible] मप्यादिपठन्ति
[illegible]॥ तेन विक्षायतीविक्षयतीतितुमेविकल्पोत्तविष्यतीतिरक्षिताः॥ ०॥ कास्य स्यादा॥ [illegible]
[illegible]॥ कास्यैनकान्त्वसहणंचुल्लंपाघर्षमितिवचनादामात्राव्यं॥ ०॥ आर्धधातुकेत्र आकारका [illegible]
[illegible] कारकरणात्वदर्शिकोति [illegible] धातुकेकेपोवक्तव्यइतिवचनाद्विषयत्वेनाकारलोपइदादित्वावितिपयास्यात्॥
एवमर्ध [illegible]॥ तपसोअनित्यत्वं ज्ञापयति॥ कथंकासांचक्रे पुरीसौधैरितितन्न॥ काखट् वाद्धकुसायामि॥
[illegible] नवका॥ सच्छदीप्तावस्यग्रहणं॥ वकासतीर्णजौहिरण्यइतिप्रयोगात्॥ ०॥ राघ्रकुसायेस्यैव॥
[illegible] प्रकाशार्थेविरूपंतुकं॥ ०॥ इङ्ज्ञाने॥ ०॥ कथं॥ समिंद्रसर्वमनतितन्न॥ ०॥ दाधृतवतित्यांवेति [illegible]

58

संज्ञा। पपातेरूजादिनिमित्तआमनित्यइतिन्यासः॥ ● ॥कस्त्वान्नृस्तु॥ ● ॥कथं॥ तंपातयांप्रथममासपपातपश्चादिति
स्वृचुः॥ आम्प्रत्ययस्यैवेति [illegible] न्यासे अवधारणात्॥ त॥ पातयांच्छन्नपपदेपातेर्यद्विद्वितीयांतेप न २
तयांतमित्यर्थः॥ आसेति असगत्यादेरूपं॥ प्राप्तवानित्यर्थः॥ यद्वा आमप्रयांतस्यक्रियासाध्यैप्राधा[illegible]न्यात्तत्व
थाविधस्यैवव्याप्तिः॥ प्रथमामितितु क्रियाविशेषणं॥ साधनप्रधानं॥ एवंसत्तावयांरायवमासत्तद्वैरित्यपिश्चि
हं॥ ● ॥सत्तिश्चास्त्यास्ति॥ ● ॥कथंसमारंतमसातीष्टा इतितद्धिः॥ यतश्चकारेणापरस्मैपदेष्विस्तुव्यतः॥ तोष्प्रयोग
विलागोवैविख्याप्येतत्॥ त॥ योगविभागात्परस्मैपदेष्विति केचिन्नसंबध्नंति तत्रार्थस्तुवर्ततएवेत्याडुरिति
यचितः॥ ● ॥हृदतिड्॥ ● ॥कथंककारइत्यादेवितर्कः॥ कास्प्रत्ययस्यधातोरित्यविधानात्क्वत्वाभावात्॥ त॥ धा
त्वधिकारेविधानसामर्थ्यात्बहुलवचनासामर्थ्यात् बहुलवचनाद्वा॥ ● ॥वासरूपोस्त्रियां॥ ● ॥कथंनिसंपन्ना
नीति॥ यतोवासरूपेणनस्त्रियामिति स्त्रियामियामिस्समावपद्यतावां॥ त॥ ● ब्रिटः काणज्येतिवाक्यनात्स्त्रीदेशेवुवा
॥श्री॥ सुरूपाविधिर्नास्तीतिज्ञापते॥ कथंकंडूतिर्वपनादपेतितिश्चिरस्वः इति॥ कंडूवादिपगंतादः प्रत्ययादिकारणं किंनोवा ॥२१॥
धात्॥ अस्त्रियामितिवासरूपविधेर्निषेधात्॥ त॥ अपवादइएवायं॥ बाहुलकाद्वालिन्नपीष्यतइतिरक्षितः॥
कथंसधतीतिनितः॥ इत्यनेननकटोबाधकस्तु इत्युक्तस्तु पुनरलर्थेषुवासरूपविधिर्नास्तीति॥ वचनात्॥ त॥ त

59

दधीतेतद्वेदेतिवचनाज्ञापकात्‌त्रतकस्यतद्ग्रहणात्स्ववर्तमानेतेनवासरूपविधिनानडपित्त्वतिअपरंकडुत्वान्नो
क्तं॥ ● ॥अबोधत॥ ● ॥कथं॥अनेनन्नात्तव्यमितिसंकुतेस्कृतं॥उच्यते॥अरावचयकइतिण्पात्‌॥ ● ॥पोय॥ ● ॥कथं॥
हकाण्डजाप्यस्यादप्यमर्षणमिति॥उच्यते॥बाहुलकाण्यादितिपारायणं॥ ● ॥मदसद॥ ● ॥कथं॥तेननतत्रेवद्धि
पम्पमितिइहेन्नादिस्त्रेवृत्तिः॥केवकान्नत्पत्‌॥पश्चादिनियदनसमासः॥उपसर्गप्रतिरूपकोवानिरादः॥
नियमेसाधुर्नियमस्यः॥तत्रसाधुर्यदन्यः॥ ● ॥वदःसुपि॥ ● ॥चकारेणयदपिसमुच्चीते॥कथं॥कर्तरिसत्यवचार
रतत्तइतित्तहि॥कत्वत्वात्स्नाववियानात्‌॥उच्यते॥अर्यआदित्वाद्‌॥वि॥अथवाबाहुलकात्कर्तरिप्यदिति॥क
थमनन्तुर्यं॥उपसर्गप्रतिरूपकत्वादनो॥ ● ॥एतिस्तरा॥ ● ॥कथं॥कातेस्कतिस्तव्यपरापरेक्तिरितिचंडी॥अ
नेनकोपात्तावात्सोस्तवमर्हतीतिअर्येदंडादित्यायः॥स्तव्यं॥ ● ॥न्नाहृत्वो॥ ● ॥कथं॥किंकिंमांसमुपेत्यत्वंवसि
बन्नाहनिर्लज्जलज्जाकृतैतकस्त्वांतंरात्रमुंवमुंवच्यपथ्येः॥किंचूर्तनिर्बधस॥खिन्नाहंतवरात्रिजागरतयाताभव
यावप्रियांनिर्मल्योद्भितपुष्पदामनिकरंकापध्यदानीयतिः॥जागरस्तयस्यकं॥जागर्तेरकारोवतिअकारेण्पति
यजागराजागर्यतिस्यात्‌॥उच्यते॥पचाद्यचितिविष्यति॥निर्बधस॥इत्यपत्राद्‌एवनिर्बधोतितिहिस्यात्‌॥अथ
यानिर्बध्नीतइतिपचाप्रथमपुरुषेणवापाठःकर्त्तव्यः॥ ● ॥एकुबत्‌॥ ● ॥कथं॥अधिष्ठकइतिकायस्थ्याक्तिः॥

॥श्री२२॥

एवुल्॥अधिष्ठापकइतिस्यात्॥त॥उच्यते॥आतश्चोपसर्गेइतिकः॥अधिष्ठः॥ततःस्वार्थेकः॥ ॥व्यस्तो॥ ॥कथंस्वपति
वसरीवल्लभावाग्निरितिमेघः॥देवादावावनाजल्वद्रूपमरः॥णप्रत्ययेदावद्इतिस्यात्॥त॥उच्यते॥विभाषाग्रहइतिवि
भाषापिसीयेयम॥॥इतिश्रीदुर्घटवृत्तौप्रत्ययपादः॥ ॥कर्मण्यण्॥ ॥कृ॥ ॥ ॥कथंजातिस्मरैर्नूनमिन
वत्रतामितिरघुः॥त॥पचाद्यच्इतिविष्यति॥कथंकल्हंसानाममहितःहतवानितिभट्टिः॥स्मरकर्मकत्वाद्याअणः
नावान्॥त॥अंतर्भावितण्यर्थत्वाद्धातुसकर्मकत्वेनलविष्यतिघत्रंतावावेप्यधिकरण्येबहुव्रीहिः॥ ॥अतोनुप॥
कर्षन्नसवैवाबल्लतानदीलः॥इतिरघुः॥नघांस्नातोनदीलइतिअधिकरणेतपपदेकःकर्मणीत्यनुवृत्तेः॥त॥मू
लविभुजादित्वात्कनिनदीत्यांस्नातेःकौआवेवइतिपद्यविधौवचितिकतासुपिस्थइतियोगविभागात्कप्रत्ययइत्युक्तं॥ ॥
हरतेः॥कथंतमोहराङ्योत्स्ना॥त॥हरतेरितियोगविभागादनुवृत्तेः॥ ॥अधिकरा॥ ॥गिरेडश्छंदसीतिवक्तव्यं॥कथं
गिरिशमनुपवचावासरस्यहंसास्तुकेशरीति॥तथागिरीशोगिरिशोमृडइति॥त॥कथंगिरिस्वपाश्रयत्वेनास्तीति
लोमादित्वाच्छः॥अथवायज्ञःकर्तव्यअथयर्येकतुरितिज्ञापकात्छांदसाअपिक्वचिद्भाषायांप्रयुज्यंतइतिरक्षितः॥
वरुष्ट॥ ॥कथंसहचरी॥अधिकरणादित्यनुवृत्तेः॥त॥विंत्यामितिविभाषावृत्तिः॥रदूतियोगविभागोवाकर्तव्यः॥ति
ष्ठासनादिइतिविकारा॥ ॥पुरोग्रतोग्रे॥ ॥कृ॥कथंपुरावामिनिभाषावृत्तिः॥त॥पचादिपाणिहितमितिकेचित्॥ ॥पूर्वोक्त्याहि॥

॥२२॥

61

उद८ त२

कथंस्तरपश्चकोरा: इतिमुरारि: ॥ उ ॥ वकाराद्युदितंतस्यस्वरूपकथनं। तथाचवांडंस्तत्रं ॥ आमोदहरकुदितस्यइति
॥ ॥ अवेक्ष्यचातमसा: ॥ ॥ कथंतयापह: ॥ ॥ तथापयोव्लपत्रंपित्तघ्नंनाडीतस्यकफापहा ॥ उ ॥ अन्येत्त्वपिद
स्यतइतिङ: ॥ अमनुष्य ॥ ॥ कथंनैघ्ननास्तिनिष्कृति: ॥ तथाब्रह्मघ्नमपिवांडाव्लं ॥ तथाचव्लाङ्ङ: प्रलंबघ्न: ॥ तथा
त्रानुघ्नप्रतिविहितोपकार्यमार्य: ॥ उ ॥ न्रुक्षविदुजादित्वात्कप्रत्ययइतिभाषावृत्ति: ॥ पदसंस्कारादा ॥ पदांतस्यसान्नि
धानेहिमनुष्यकर्तृकमाता ॥ वाडुल्लकाद्याध्यक ॥ ॥ स्पत्रोनुदके ॥ ॥ कथंउत्तार्यतेजळान्यपेक्षोलंकापामुद्रक
स्पत्रा ॥ उ ॥ औणादिकोत्रक्विन्प्रत्यय: ॥ ॥ ऋत्विक् ॥ ॥ कथंवीवावदतिनकुरुते ॥ न्यंवहीतिन्यगितिस्यात् ॥ उ ॥
~~[illegible]~~ किन्प्रसेपसु
तिअनिदितामितिअनुनासिकलोपेअनूप्रत्यन्चवत्सर्वाहृत्यत्राजितियोगविभागात्अनू ॥ अवइत्यकारलो
प: ॥ चावितिदीर्घत्वेनीचइति ॥ ॥ सहस्रद्विष ॥ ॥ अन्वूषमितिकथं ॥ वृद: सुपिक्यपूर्वेतिक्यपू ॥ इहसुपीत्यनुवृ
त्तौउपसर्गग्रहणमन्यत्रसुपूग्रहणेननोपसर्गग्रहणमितिज्ञापनार्थमितिवृत्ति: ॥ उ ॥ उपसर्गप्रतिरूपकोत्रार्थ: ॥
॥ ऋत्वेच ॥ कथंक्रव्याद: ॥ अदोनन्नइतिसिद्धेक्रव्यग्रहणंवासरूपविध्यननित्यत्वार्थमितिताष्यं ॥ उ ॥ कृत्तेविकृत
त्वाक्रृतपदेकर्मण्यणू ॥ पृषोदरादित्वात्कृत्तविकृतत्वात्क्रव्यस्यक्रव्यादेश: ॥ इतिकश्चित् ॥ ॥ सुप्यजातौ ॥ ॥ कथं

॥श्री॥ २३॥

श्री

स्वैरिणी॥ ब्व्यघ्ताघान्॥ स्वेन ईरितुं शीलमस्या इति णिनिः॥ त॥ स्वादीरेरिणो [illegible]र्वृद्धिर्वक्तव्या॥ ● ॥ ब्रह्मभ्रूण॥ ● ॥ कथं न हिमहा हिमहानिकरोऽनिलवदिति माघः॥ तथा॥ कामहा महेश्वरः॥ तथा मधुहा॥ ब्रह्मादिषु हन्तेरेवेति नियमात्॥ त॥ बहुळं छंदसीत्यतो बहुळग्रहणानुवृत्तेर्नियमव्यभिचारादिति दीक्षितः॥ न हिमहेत्यादौ तु [illegible] हिमादे व्ययं॥ अलीषुमान्मस्त्रैर्महाहिमहानिकरोऽनिलवदित्यर्थः॥ अन्ये [illegible] वाड्॥ कथं वज्रस्य हन्तुः स्फुलिंगमिति॥ अनेन क्विप्प्रसंगात्॥ त॥ काळसामान्यविवक्षायां भूते विष्यति॥ एवं हिमहत्यादौ अन्यत्रापि दृश्यत इति क्विप्॥ ● ॥ परे सोमिगूद्यं॥ आहृतमो विबुधसखः परंतपः॥ इति भट्टिः॥ आहर्दमिः प्रतिपक्षजन्मनामिति माघः॥ त॥ परसंस्कार्ये भूतसामान्यविवक्षायां लुङ्॥ एवं च कौसल्ययासावि सुखेन रामः प्राक्केकयीतो भरतस्ततोऽभूत्॥ केकयराज्ञ्या दत्यपवारणे इहि च व्रते इनि केकयी॥ कथं॥ यावद्गिरः खे मरुतां चरंतीति कुमारः॥ परोक्षे लिट्॥ त॥ तस्मावदोषकारणापेक्षया वर्तमानत्वं तदपेक्षा ऽप्यलट्॥ ● ॥ वर्तमाने॥ ● ॥ कथं यदाह स्म च्यात्रयमोदितं वचोपयो इति रघुः॥ आहे निवर्त्तमाने॥ त॥ तिङ्तप्रतिरूपको आहेति राहुः काळसामान्यवचनः॥ एवं च सत्सु तत्वतिपो ळक्ष्म्या पृथ्योप्याह महेश्वर इति कैलासोद्धरणं॥ परिपान्तु जानाहसंती स्वागतं कपि [illegible] मिति भट्टिः॥ कथापि संधानेन वर्तमानविवक्षा यथा अदकं खो निहन्यते इति॥ ळक्ष्यके सौक्तिदोष इत्यत्र नाक्षिप्याक्षेपायं विळक्षिपति

॥२३॥

२३

63

रूपकः कालसामान्यवाची ॥ कथंनशास्यस्यतिप्रकुरुतिकुमारः ॥ वर्तमाने लट् ॥ ७ ॥ प्रत्येकंविनियुक्तास्येतियदात्रसे
तिकमात्मनिविनियोगात्तदनंतरंज्ञानस्यताव्यमानत्वात्लट् ॥ विवक्षावशात् ॥ ॰ ॥ लट्स्मे ॥ ॰ ॥ कथं ॥ अपिशो
कंपयानस्य ॥ मुकातायं ॥ ७ ॥ आगमशास्त्रस्यानित्यत्वाल्लनुक ॥ आतोडिवत इतिइयोस्रो पिनाकिनो ॥ गण
कार्यनित्यत्वाद्रुपोमावान् ॥ ॰ ॥ स्पृहिगृहि ॥ ॰ ॥ कथंईर्ष्यालुःकुकुसालुःद्रा[illegible]यालुःतंजोगि[illegible]य ॥ ७ ॥ ईर्ष्यामाला
नीतिमृगयादि[illegible] लालुः ॥ शीतालुरितिशीतंनसहत इतितद्धितः ॥ ॰ ॥ विदिभिदिछिदेः ॥ ॰ ॥ कथंकुलिशंभिदुरंपवि
रिपुमरः ॥ तथासंसारबंधछिदुरान्द्विजातीन् [illegible] इतिघोषः ॥ करीडबंधछिदुरस्फिंगोड्डमि ॥ जांबवतीविजयः ॥ छिदु
रव्याकुर[illegible]पतितमंगना इतिमाघः ॥ छिदेःकर्मकर्तरिचायमिष्यते [illegible] इतिवृत्तौ ॥ केवले नस्यात् ॥ ७ ॥ छिदिभिदि
कर्मकर्तरिचे[illegible]इतिवामनोक्तत्वात् ॥ अत्रकर्मकर्तरिचेतिचकारेणाकेवलेपीतिकलिंगः ॥ ॰ ॥ सनार्थंच ॥ ॥
संतःप्रणयवाक्यानिगृह्णंत्यननसूयव इतिमीमांसावार्तिकं ॥ अनुसूयपराङ्मुखः कंड्वादियगंतः ॥ नह्यचानुस्मर
णं ॥ ७ ॥ डुप्रकरणेमितद्र्वादिभ्यउपसंख्यानम् ॥ तिद्रुः ॥ ॰ ॥ विंदुरिच्छुः ॥ ॰ ॥ कथंतैलविंदवः ॥ ७ ॥ ग्लस्निहित्व
पिचास्निवसिहनित्योदिववितनित्यश्चेतिचकारात् ॥ विदिअवपूर्वेअनतोप्युप्रत्ययः ॥ ॰ ॥ नतिलुहि ॥ ॰ ॥ कथंसा
याग्रोमयार्चितः ॥ सत्यपिसंतत्वबाधनज्वतीतिवर्तमानक्तेनऋतेतस्यबाधत् ॥ वर्तमानक्तेचंतस्यवर्तमा

कु० ८

ति२

नइतिषष्ठीस्यात् ॥ ७ ॥ अपश्चाद् इति पूर्वेणागच्छतिः ॥ अस्तिवृसंतवोबाधकंस्यात् इतितत्केन [redacted]
वर्तमानकेनभाष्यताव्यमित्यन्यः ॥ मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्चेति अनुक्तसमुच्चयार्थश्चकारः ॥ तेनशीलितोरक्षितः
क्षांतः आक्रुष्टोजुष्टइत्यपि ॥ रुष्टश्चरुषितश्चैतौ अभिव्याहृतइत्यपि ॥ हृष्टतुष्टौतथाक्रांतः तथोभौसंयतोद्य
तौ ॥ कष्टंभविष्यतीत्याहुरमृताः पूर्ववत्स्मृताः ॥ तथासुप्तः शयितआश्लिष्टोलिप्तइत्येवमादीनांवर्तमानेवृत्तिः ॥
वर्तमानेक्तेवक्तक्तस्यबाधनमिष्यते ॥ तेनत्वयाज्ञातोमयाज्ञातइत्यत्रषष्ठीकिंस्यादितिनागच्छतिरितिभाषा
वृत्तिः ॥ कथंतत्केनत्वयाशीलितोमयाज्ञातइति ॥ बुध्यर्थत्वात् वर्तमानक्तेनतत्क्तस्यबाधनात् ॥ अत
॥श्री॥ ३४॥ एवक्तस्यवर्तमानइतिषष्ठीनभवति ॥ यदिवर्तमानक्तस्यग्रहणंस्यात्तर्हितस्यवर्तमानइतिषष्ठीस्यात् ॥ गौरि १
काकुष्ठाएवापश्चाद्वाइतिनागच्छति ॥ कथंकलहंसानामनूहितः कृतवानितियमकं ॥ महितइतियनेनाक्तते
तस्यबाधनात् ॥ विस्तं ॥ किंताचात्रमतिबुद्धीत्यादिनावर्तमानकालेकालेक्तः प्राप्तः कोविधीयते ॥ यस्मात् ॥३४॥
तविहितःसमन्यादिस्योभवत्येव ॥ क्तस्तत्क्तबाध्यते ॥ मत्यादिक्तेनवर्तमानकालेकृतेपि ॥ एतन्नुतक्रेकोडिन्य
न्यायेनमत्याद्यर्थेभ्योभूतेवः क्तः प्राप्तः सवर्तमानक्तेनबाधितव्यः ॥ तेनवर्तमानमत्यादिस्योक्तकोनास्ति ॥
एतच्चकेनचहृजायामित्यत्रअनुन्यासकृताकंविस्तरेण ॥ अथवातेनज्ञातइतितृतीयासमर्थात्तेनप्रोक्तमि

३४

65

…स्यादौन्यासः॥नावचत्रंप्रतिमुंसुखस्तुकं॥ ॥कर्मादिघत्रंतस्यनानात्वमितिवक्तव्यः॥प्रकृतघाःत्रोक्षस्ये
तियद्वितेनोक्तं शेषत्वाद्द्वस्याविहलिंगत्वादितितस्यरिशिष्टार्थेद्विलिंगताव्याप्तिवारा॥ ॥चित्वात्यदंत्रगमि
तिसिध्यतीतिति॥कथां॥सर्वेपदाहस्तिपदंप्रविष्टाइति॥क्लीवत्वात्पदइति॥ ॥तैलेत्वैतैलेचरसंप्रविष्टेच्चेतेन
मांसेववलंप्रविष्टं॥तथासुनीवीप्रुत्तगाः प्रविष्टाःसंर्वेपदंहस्तिपदप्रविष्टं॥इतिवापाठःकर्त्तव्यः॥ ॥परिमा
णाख्यायां॥ ॥कथंतुत्रस्कृणादित्वैसप्तदंष्ट्रस्यवाइतिवृत्तिः॥तथातिडोअष्टादशप्रत्ययाइति॥ ॥पदसंस्का
रे॥ ॥उपसर्गे॥ ॥कथंतीषणारावमगदमिति॥ ॥तापार्थसारस्वत्रुवद्धुनाषार्थाइतिसुपदिपौस्त्वविएरवा॥
श्रीणीस्तुवो॥ ॥कथंप्राडुर्भविइति॥प्रआङ्‌डुरइत्युपसर्गसमुदायस्याप्युपसर्गत्वादेवानेनघत्राप्राप्ते॥ ॥
उपसर्गप्राडुर्प्पामसिर्पत्र्वपरइतिउपसर्गग्रहणंकृत्वायआडुर्ग्रहणंकरोतितज्ज्ञापयतिनात्रोपसर्गकार्यमि
ति॥कथंप्रतावः॥प्रष्टलेष्टोलावः॥प्रत्तावः प्रत्तावइतिवृत्तिः॥कथंनेयानीति॥ ॥संज्ञापूर्वकस्य विधेयनित्यत्वा
॥श्री॥२५॥ द्वैप्यताबात्॥ ॥उदिश्रयतिः॥ ॥कथंपतनांताःसमुद्रयाः॥ ॥क्लिशाषाडिःरुध्रुवोरित्यतःअत्रविभाषाग्रह ॥२५॥
णानुवृत्तैः॥ ॥एरच्॥कथंपरिमलः कस्तूरिकास्त्रंप्रजुपिति॥एरजंतोघयंक्लिपावचेनागुणवचनोवा॥तत्र
रव्यासामानाधिकरण्यमनुचितं॥ ॥असाधुरेवायापरिमलःसकस्तूरिकास्त्रंपजुपिति॥एषपाठः॥आसीत्

66

तिस्त्रीत्वं स्यात्॥ कथं त्रयंतीति यिति॥ नीत्रार्थानामिति यत्रन्यासः॥ कथं तीतं विष्टमावर्षणं वष्टमिति॥ अजविधौ त
यादिग्रहं नपुंसकत्वादिनवृत्त्यर्थमिति वचनात्॥ उ॥ कादिनिवृत्त्यर्थमिति प्राप्तिमात्रेण ज्ञापनं॥ तेन वासरूपवि
धिः नाकाद्यपत्तिवति॥ नवक्तल्युट्तुमुन्खलर्थेषु वासरूपविधिर्नास्तीति वाच्यं॥ कादीनामपवादस्येतस्य
व्यापारात्मवात्॥ इतिनीत्रार्थनामिति निष्पत्तिः॥ एवं च व्यवस्थित[illegible] भाषासाध्यत्वात् अस्य वाक्यस्य ज्ञापकं
वात्त्रारायपतीतत्रीतितीतित्तिरिति वक्रव्यति॥ तथाक्षरोत्रवर्षणादिति भाष्यं॥ ॥ ॠदोरप्॥ ॥ कथमतिचायो
जर इत्यमरः॥ तत्रोऽदीर्घान्तत्वात्॥ उ॥ ---- कथं रूपावतारः प्रक्रिया॥ उ॥ करणाधिकरणयोश्चेत्य
स्यापीति॥ कथमवतारो नद्याः॥ उ॥ बाहुलकाद्वृत्तिः॥ कथं॥ रहोरदंतमुक्तं प्रसवनिपेते॥ इतिमाघः॥ स
रदीर्घान्तत्वात्॥ उ॥ बाहुलकवचनादिति घञिसंज्ञापूर्वकत्वाद्वा वृध्यभावे गुण इत्यन्ये॥ ॥ ग्रहवृदृनि॥ ॥
कथं कंठेस्वयंग्राहनिषक्तबाहुमिति कुमारः॥ तथा ग्राहं गतास्तत्र कथं विदन्यो॥ उ॥ बाहुलकात्॥ घञ्
पक्षाग्रह एवाग्राहः॥ प्रज्ञादित्वादण्॥ कथं॥ परिवारस्तैस्तैर्वृतः॥ वृ इति सामान्येन ग्रहणात्॥ उ॥ परिवा
रयतीति परिवारः॥ कथं तर्हि परिवारापर्यस्तहृतां॥ तथापि समितिलिङ्गि॥ घञि सति उपसर्गस्य घञ्यम
नुष्ये बहुलमिति दीर्घत्वात्॥ उ॥ बाहुलकादविवृद्धिः॥ बाहुलकाद्वा घञि दीर्घः॥ कथं क्षिपेतसारस्त

॥श्री॥२६॥

ग्रहः॥ हलश्चेति करणाधिकरणयोश्चेति घञा अपोवाधनात्॥ ७॥ करणाधिकरणयोश्चेति ल्युटा अजबाधि
तः॥ सोपि हलश्चेति घञा॥ ततश्च वासरूपविधिना यथा ल्युट् तथा तद्विषये वासरूपविधिना॥ अजप्यपि व
ति॥ क्तल्युट्तुमुन्खलर्थेषु वासरूपविधिर्नास्ति॥ तत्र तावल्ल्युटो ग्रहणमिति प्रत्ययवत्सत्वे एरजिति अनुवृ
र्त्तते इतीडोक्तं॥ स्थितेन तु सामान्येन ल्युड्गृहीतस्तन्मते बाहुलकादचू॥ याश्चामो घा वर्ण्यपि लक्षणेना
घमेव [illegible] कामा॥ घञन्तं साः पुंसीति पुंस्त्वात्॥ ७॥ प्रायिकत्वमस्याकमेव॥ कर्मणि वा अपू॥ अव्ययं वा॥
तदुक्तं॥ [illegible]वाकल्पे तजामात्रो वर्यं श्रेष्ठे पुनस्त्रिषु॥ मानागिष्टे तु वक्लीबं अन्यत्वाजस्तदव्ययं॥ ८॥ व्यय
जपो॥ ७॥ कथं कर्मजापः॥ शूद्रस्य मंत्रजापं प्रति अनधिकारात्॥ इति न्यासः॥ जाप्याप्यादिस्त्वतु व्यु
उपरता॥ पार्थ्य इति चुरादिपाठाणिजन्तत्वात् घञत्र पोरन्यतरः॥ ७॥ मदोनुप॥ ९॥ कथं मादो मद इत्यमरः॥
न॥ सधमादस्थश्चेति निर्देशात्॥ स्वनहसोर्वेति वा ग्रहणानुवृत्तेः॥ व्यावस्थितविभाषा विज्ञानादिति सधमा
दयोरित्यत्र न्यासः॥ ७॥ संयोद्धो॥ ७॥ कथं दमित्वाप्यरिसंघानानूद्इतिपद्धतिः॥ ७॥ केवल — — — — —
सर्वधातुभ्यः साधनेन युज्यते इति दर्चनि॥ वत्सयतेर्वा॥ ७॥ उपसर्गेघो॥ ८॥ कथं विश्वस्य द्विधिरित्यमरः॥
तावकत्रीरिवकारकइत्सन्तुव्यन्तेः कर्तृसंत्त्वात्॥ न च कर्तुः करणविवक्षायां विष्वप्तिल्युटा बाधि

कि:॥२

॥२६॥

तत्वात् ॥ नु च वासरूपविधिः ॥ क्तल्युट्तुमुन्खलर्थेषु वासरूपविधिर्नास्तीति समर्थसूत्रे प्रदितः ॥ उ ॥ बहुल
वनात् कर्तरि किः स्त्रियां ॥ ० ॥ ग्लाज्याहाभ्यो निः ॥ ० ॥ कथं ग्लानिः ॥ उ ॥ बाहुलकात् ॥ पुरुषोत्तमदेव स्कन्दलाभ्याहा
त्यादयस्त्रैलेधातुमपि पठति ॥ ० ॥ कृतिः स्मृतिः ॥ ० ॥ कथं ॥ कीर्तना ॥ उ ॥ बाहुलकात् युचा ॥ ० ॥ व्रजयजो ॥ ० ॥
कथं इष्टिः ॥ उ ॥ बाहुलकाद्वासरूपविधिना अस्त्रियामिति अल्पार्थे नञा ॥ ० ॥ संज्ञा ॥ ० ॥ कथं वार्मी ॥ उ ॥
स्वलाबाक्रोवदयः ॥ तेन स्त्रौ संज्ञायामिति कर्मणि क्यप् इत्यस्य संज्ञायां तुण्यतिलोर्ये इति स्थितिः ॥ कथं [redacted]
प्रतिवर्तनं ॥ उ ॥ कर्मणि च्लाविति निर्देशात् ॥ कर्म
समासमिति संपद इत्यमरः ॥ उ ॥ बाहुलकादिणः किच्च ॥ इह किं ऋगताविति ऋ इड् गताविति तो वा ॥ कथं भृतिः ॥
कथं आहुतिः ॥ उ ॥ द्विविधाः कैश्चिद्व्याख्याता धातवः प्रातिपदिकानि च ॥ तत्र प्रातिपदिकरूपज्ञतिराहेन प्रतेरादीस्रेव
दौवाच्यते नवं ज्ञाजातिः इति षष्ठीसमासेन साधुः ॥ यद्येवं कथं न पदांतेत्यत्र क्तिनि प्रत्यये वक्ति कोपस्य तदाह
रणं ॥ उ ॥ न्यासकारः स्त्रियां क्तिन्निति यदुक्तं तत्कृत्यल्युटो बहुलमिति स्वीकृत्य ॥ तथा चापराहूरवापं ॥ बहु
लवचनाद्वा न्निति रचितः ॥ भाषाव्यो उक्तिंजंतेन - - - - कथं प्रथसाडुच्यते ॥ क्तिन्नाबादिभ्य इति क्तिनि ॥
नवैवं क्तिना बाधितत्वादप्रत्यय आदित्य प्रत्ययो न स्यात् ॥ - - - - - - - - - वनेति - - - - - - - - - -

त्क्रियन्नासंतापबाधकः॥ यथाव्यवस्थायामसंज्ञायामिति निर्देशात्स्वाङ्गतोयवालावइति किं नानङ् बाध्यते औणादि
कोवात्र द्रष्टव्यः॥ कथं योगा अनुक्रमसाद्या॥ त॥ छत्रच्छत्रयोगात्तार्थइति निर्देशात्॥ वकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वाद्वा॥ अ
थवा घत्रेवायं पुल्लिंगस्य लोकाश्रयत्वाल्लिंगस्य॥ कथं पीठ॥ पीडअवगाहन इति चौरादिकः॥ तेनाभ्यासश्चेयो युडितिषु वा ना
म॥ त॥ आधेयोयस्मिन्निति विषय [illegible] यसम्पाणिवो कोपाकुरोऽस्य हल्बद्दस्य कारप्रत्ययः॥ परस्तात्स्पांडुपकुवातेनकुल्म
डन्निर्देशपीडनात्तयाविति माघः॥ त॥ पिञ्जरादि॥ त॥ कथं उपलब्धिः॥ लकेः पित्वोनज्ञातावं॥ त॥ स्तेः किंनिरुल
पोरकसस्मरणात्॥ क्तेराबादिवाद्या किं नु॥ केचित्तु नः चुलतसंज्ञामाविसितमेवपठंति॥ तन्मतेनाव्याहतएवक्लि
नि॰
नूः॥ वाक्ज्या किं तिलाषाव्यक्तिः॥ कथं॥ दांतिः॥ त॥ दैवादिकाद्दषितः॥ कथं॥ सपत्नः पृथक्त्तिश्रयाइति माघः॥ क्विदारणा
दौन्यत्रमितिः॥ सिदविदारणइतीष्टः॥ त॥ प्रायिकं तदुपाधिवचनं॥ धाराप्रपतनेयतिरन्येत्यस्य प्रायिकत्वात्॥
बहुलवचना द्वा किंच॥ सपत्नः पक्षच्छेदनइति पठंति॥ कथं॥ मृजन्वयाः स्वेहं तिवासयंतीनिगेहिः॥ त॥ सिदो
श्री॥३७॥ राद्यतिगणत्वात्॥ वितिघजिकथिकुंथिवर्ण्यश्वेतित्वकारा द्वा॥ एवस्थ चावुरोस्तजेति॥ यद्वानुवेनित्वात्राद्दिपा ॥३७॥
ठादरुजानामिति निर्देशात्॥ स्तुति रतिमज्जरोवावाल्कंकरणयो रिति चौरादिकाच्च किं नु॥ [illegible]॥ आतश्चोपसर्गे॥
कथं॥ प्रमितो प्रमसमरः॥ तथा श्रीनिर्मितिप्रमसघुणदीतकवर्णपिमावावमल्ल ममार्जेति माघः॥ त॥

॥ ॥ ॥इतिद्वितीयस्यावकुल्पादः॥ ॥धातुसंबंधेप्रत्ययाः॥ ॥समानकर्तृके॥ "॥कथं॥अवज्ञानासिमांयस्माद्
तस्ते नकविष्यति॥ नत्रस्तिमनाराध्यप्रजातित्वांत्रासापसतिरघुः॥तथा॥कस्मादकमुखंदृष्ट्वासपत्स्यतिके
श्चाव:॥स्नात्वासुखंभवति॥मांसेनभुक्त्वातुष्टिःस्यात्॥भिन्नकर्तृकत्वात्॥त॥स्थितस्यपत्यध्यायीमितितापाव्यतिः॥
पद्मा अनाराध्येति॥उहेतुमणिडितान्नूक्त्वा॥प्रजेवप्रयोजककर्त्री॥कथं॥केयूमुकेशुक्रहीनाइंदुः च॥त॥
वतेरंतर्नीवितुःप्राणपर्यंतास्पुष्टमित्यत्तिहितंकर्मेतिसमानकर्तृकत्वेतिपद्दितः॥कथं॥कणहत्यपपयःपिषतीतिउद
रंसरपित्वाउक्तेसमानकालत्वात्॥त॥कणेहत्येसत्राप्तिलाषनिवर्तनानंतरंपस्यानतदपेक्षयापूर्वकालत्वादि
तिकणेमनसीइत्यत्रपद्दितः॥वहस्सीनिमील्यहसतीत्याधुपसंख्यानादितिमाध्यावृत्तिः॥कथं॥कत्वाविप्रकुलेव्र
जीति॥नपुंसकउक्तत्वप्रसंगात्॥त॥उमर्थेअस्यविधानात्कर्तुःक्लीवत्वस्यगुणत्वादितिपद्दितः॥पयैवंसमा
सेऽनञ्पूर्वेल्यपश्चन्यासेकर्तृरिक्तापप्रत्ययतक्तः॥त॥परस्माद्वर्तंतिसमानाधिकरणनिर्देशेनपूर्वंतदितिपद्दितः॥
॥श्री॥२९ कथंसर्वापरोतोयनिर्वादिणाद्युत्थितइति॥अपूर्वकालत्वात्॥त॥स्थितउत्थितइत्यर्थः॥नदीस्थितउत्थितइत्य
र्थः॥त्वेदुस्थितइतिपुरुषोत्तमः॥ ॥अन्यथैवं॥ ॥कथं॥अन्यथाकृत्वागतः॥तथाकथंकृत्वेतिअनेनणमुलो ॥२९॥
भावात्॥त॥कथंकृत्वाचोदितं॥अन्यथाकृत्वापरिहृतमितिमाष्यात्॥वासःरूपविधिनावास्त्वधिकारात्परेण
वासरूपविधिःप्रायिकइतिपद्दितः॥ ॥कषादिषुयथाविधि॥ ॥कथं॥अगुणस्वपोषमितितद्धि॥उपतौ॥अनुप्र

71

यागः पश्चात्प्रयोगः॥ इहतु सर्वे प्रयोगाः॥ ७॥ अनुचाग्रोपंसमीपवाची अनुर्यत्समयेतिवत्॥ ७॥ कर्त्तरि क्त॥ ७॥
कथं॥ स्त्रुक्चेकोवानपंडितः॥ स्वास्थ इत्यत्रार्थः॥ ७॥ सुपिस्थ इत्यत्र सुपीतियोगविभागात्कः॥ आरब्धुं प्रवर्त्तत इति
वत्॥ ७॥ [redacted]॥ स्त्रुच्चैकोवेतिपाठः॥ दृ॥ तयोरेव कृत्य॥ ७॥ कथं॥ पक्ता नामाशित इति सुरणादि
सूत्रे वृत्तिः॥ अस्तातः सकर्मकत्वात्कर्त्तरि क्तो न स्यात्॥ ७॥ आशितः कर्त्तेत्यत्र स्वनसत्र निपातनात्कर्त्तरि क्त इ
तिभाष्यं॥ अविवक्षितकर्मत्वे कर्त्तरि क्त आङः स्वीकृ इति वृत्तिः॥ एवं गुरोरनेका इति रूपः कर्मणो अधिकरणात्वे
नविवक्षितत्वात्॥ अकर्मत्वे कर्त्तरि क्तः॥ नत्तियोगाद्वा अतीरिक्तैः॥ शंआघंजंतः॥ एवं तु काश्लेणां॥ वनायपी
तस्प्रतिबद्धत्वसमित्यजंताः॥ पीतप्रतिबद्धेस्यत्र विवतिर्वा तत्कीवितण्यर्थः॥ पायित इत्यर्थः॥ कथं॥ जवितव्यात्रिपसंगमं
वयनिकुमारः॥ कर्मणो अनावात्॥ ७॥ नु ग्रामाविसस्य आद्यबाधितिण्यनस्यरूपे॥ कथं॥ त्रापनीयं त्राप्यति॥ ७॥
स्मस्यकेवाबडुकमितिअधिकरणे॥ कथं सामनाथमनाथवंधुमहंनताजगदीश्वरंमिति॥ लग्नमित इति कर्त्तरि क्तः॥
७॥ नमनं हि गतिरिद इति वैशेषिकाः॥ पदाङ्कः॥ चमणाकुंचनप्रसारणोर्ध्वक्षेपणनमनादयो गतिविशेषाः॥ स
वाप्यर्थगतिरेव॥ प्रयणं वप्राप्तिः॥ गतिरेवेति गत्यर्थाकर्मकेत्यादिना क्तः॥ [illegible]॥ ७॥ यितव्यासौ कथं कर्त्तरि कर्त्तारः इ
ति नरेरत्वां॥ ७॥ क्तनरेरत्वस्यादेशो जातो लक्षणाभावात्॥ यदा॥ थासः से इत्यत्र सकारादेशो कर्त्तव्य एकादश्या ३॥

[illegible] ब्राह्म
णाद्

72

पपतिलादेशानांनयेवमिति॥ न्यतेपर्वंतङ्सनुत्कादेशस्यैकदेशादेशाद्विष्येवं॥ रलेकृतेवा अंतादेशः॥ ॥एरु॥ ॥
कथं॥ कल्पोपिज्ञयतीतिप्रक्रिया॥ अनभिधानादितिकश्चित्॥ नताष्यादौवृत्त्यादौवाउक्तत्वात्॥ जयतुजपकृतघङ्दि
नेसंघारेदर्शनात्॥ नवप्राकृतान्तुवासनमस्तिकिंवतुःशेषस्यातिकः॥ तातङ्वद्भ्यते॥ उसन्नसर्वमंगल्पानः
निःशेषवर्त्तितः॥ स्त्रीपृगम्यनयःकपिजयताज्ञाद्बामहावरः॥ ॥नित्यंडि॥०॥ कथं॥ मातःकिंविदभामसूतिकृदनीम
तं॥ लोयकदुःत इत्यतिदेशेननित्यंडिःतङ्इतिसलोपप्रसंगात्॥ उ॥ लोपकडचदित्यनुवृत्तौविदोलयैवेसतोवाय
हणानुवृत्तेः॥ क्वादिष्वावृत्यर्थव्यवस्थितविभाषाश्रयणात्॥ अत्रापिनसलोपःसलोपः॥ सलोपप्रपादंतेषुबहुल
मितिरुरुत्वेत्रिमात्रत्व॥ विदावामहा इतिवापाठः॥ ॥यासुद्धू॥ ॥कथं॥ जिघांसंतजिघांसीयादितिजिघांसयातोलि
ङिःतिपिपासुटिजिघांस्यादितिस्यात्॥ उ॥ जिघांसीत्यावस्यकेपिनिः॥ इयादितिइणधातोलिङि॥ ॥श्रीः॥ ॥
॥इतिशरणदेवकृतदुर्घटवृत्तौतृतीयोध्यायः॥ ॥ध्यापूश्राति॥ ॥अत्राद्यतथापू॥ ॥कथंचंक्रमणीति॥ त्वादेशा
दलोपेवचनप्रसंगात्॥ अलिंगेयुष्मदस्मदी॥ इतिभाष्यात्॥ कथंतर्हियुष्मदस्मत्त्रिकमव्ययमितिलिंगा॥ दिसंग्र
हैत्रिकांडशेषेअमरः॥ उ॥ त्रिलिंगसामान्यपरंहितत्॥ अथवाशेषेलोपइतिटिलोपोव्याख्येयः॥ तदुक्तंटि
लोपस्थाबन्नवाशीः॥ कर्त्तव्यः इतितस्यसाप्त्यमितिअन्त्यमादेशः कार्यः॥ कथंवत्तौहरत्विसृत्रादेशस्तत्थाप॥ सन्नि
वर्गी२

॥श्री॥३१॥

॥३१॥

३०

७३

योगविधानादिति वेत्यान॥ सव्यवानविबापो वसंति योगात्तावाह॥ ७॥ अथ येयितितपरनिर्देशो लक्ष्णिणां तस्याया
तदीर्घीनिवृत्त्यर्थं॥ तेन टाबपि न त्तविष्यतीति॥ न्यासः॥ मर्तृवद्धाबोस्यप्रतिज्ञापकतुल्पत्वात्॥ असवर्णविषयत्वा
त्॥ ताप्यकारस्य सन्निपातपरिभाषायामाह॥ यासिन्यत्र संनिपातपरिभाषानाश्रीयते नयासुयेरितिनिर्देशा
त्॥ किनोकस्वादिति वाच्यते॥ ताषाराहेन गुरोश्च हल इति अकारप्रश्लेषेणाकस्वात्यपाअभावप्रसंगात्॥
आनेन्यो॥ ॥ कथं न सा कुमारीति॥ ७॥ तामवयतिकन्नाहस्याहृस्वस्त्रादौ पठितवान्॥ तेन नषट्स्वस्रादिभ्य इति
ङीपा निषेधः॥ कथं तर्हि निस्त्रीपोत्रीस्तुतामजेति अमरः॥ ७॥ ये स्वस्रादौ न पठंति तन्मतेन॥ ॥ ७॥ गित॥ ॥ कथं
करिष्यमाणा पवमाना ब्राह्मणी॥ ७ गिल्लक्षणस्य ङीप्प्राप्नोति॥ ७॥ यासुटो ङित्वेन ज्ञापितं लकाराश्रयं वानुबंधक
यैलादेशो न स्वीक्रियते॥ ॥ स्त्रीणत्व॥ ॥ कथं सहस्रवर्षी सहस्त्रांकं पुरुषायुषमिति लिङ्गिः॥ अधिकरणोपपदात्
बाह्वरेष्टद्ध्यस्मात्तावेपनाघवि॥ ७॥ त्रिदासेनादयेषु वतिबकाप्यसमनुगासमनुबयार्थत्वाहप्रत्ययप्रतिज्ञा
मंगला॥ गौरादिपाठादित्यन्ये॥ कथं मधुपीत्वमरीगापाप्तीनिति अत्र सुनासीर्य्याः पिबतेरिति यमाह॥ एको भ
भावेन्स्त्वविष्णुमादित्वात्कः॥ ततश्च यापुप्रसंगात्॥ ७॥ जानेरस्त्रीविषयादिति ङीपि॥ कथं॥ त्वंश्रीस्त्वमीश्वरीत्वं
ह्रीरिति चंडी॥ स्त्रेत्रान्नासमृतिवरविवियपालावां॥ तथा व मा[redacted] रवि॥ विन्यस्तमंगलमहौषधिरीश्वरायाः॥ ति॥

ङ॥ अश्नोतेराशुकर्मणि वरट् चिद्वोपधा या इति अनुवृत्तेर्ई स्वे ङीप्॥ कथं लवणा यवागूः॥ लवणाल्लुगिति अण्
लुकि ङीप्स्यात्॥ ङ॥ अतद्धितलुकीत्यनुवृत्तेष्टिड्ढादिति विशेषणात्॥ वर्णाश्रयत्वात्॥ वर्णाश्रयविधौ प्रत्ययलक्ष
णाभावात्त्वात्लीतिङीबभावः॥ एवं श्रवणा रात्रिरिति श्रवणेति श्रवणाषोढेति सूत्रनिर्देशादपि॥ कथं॥ --- स्त्रि
यडितिकात्रो हि तुता ल्पेति यविधानात्॥ ङ॥ मूर्विभुजादित्वात्॥ कथं॥ तामे सतत्क्षणसम्पादुः रासनु
रःसरामितिलारवि॥ पुरायतोयेषु सतीरिति यविधानात्॥ ङ॥ पचाद्यच्॥ कार्यः पदसंस्कारे॥ ॥ विशेषादि
कथं त्रपासमा॥ यथा सुखं नंधयतीत्यत्र घेटः खश्चाद्ङीप्तथ्या षित्वाद्ङीप्स्यात्॥ ङ॥ षित्स्याङ्विधौ वृ
तार्थत्वात्तत्समुदायार्थत्वात्तत्समुदायार्थत्वानुपपत्तेः॥ ०॥ कौरव्या॥ ०॥ कथं यवसौकपमांडूकिस्त्रियै सौवाव
विस्मयः॥ इतिलिङ्गः॥ अत्र कौरव्यासाहचर्यादपत्यं तामांडूकः मांडूकापनीतिसूत्पते॥ ङ॥ मांडूकस्फला
वैर्यीतितस्य दर्नर्थइति॥ अयमीगल्पायांतु मंडूकादिति ढक्कारादिद्रेकः॥ ०॥ वयसि॥ ०॥ कथं बालामवोबड
मुखीं बलापद्दतिरधुः॥ ङ॥ अजादिपाठात्॥ एवं वत्सतिकन्येतिकन्यायाः कनीनचेतिनिर्देशात्॥ ङी॥
वातोगुणवा॥ ०॥ कथं॥ अनन्यगुर्व्यास्तव केन केवलामिति माघः॥ अनेन ङीषि समासेन च्यावैतिकेचं
स्यात्॥ ङ॥ ङीपात्त्वपक्षे अनन्यगुर्वी इति वा पाठः॥ समासान्तानित्यत्वाद्वा॥ पद्म॥ लो अनन्यविलासे

75

बोधने सर्वमिदं जनार्दन इति दर्शनात् ॥ ० ॥ वक्ता दिग्पश्च ॥ ध ऊर्दिकादक्किनः सर्वतो क्तिन्यां दिशि के ॥ कथं
हनीमते मवचस्यावरपा ॥ अक्किन इति प्रतिषेधात् ॥ उ ॥ वक्रे रिकुरूष्यादिन्य इति ज्ञातात् ॥ यद्यामं वचस्ता विति
वापाठः ॥ विसर्गश्रवणार्थी ॥ ० ॥ ईङ्कवरूण ॥ ० ॥ कथं ब्रह्माणी ॥ उ ॥ ब्रह्माणमनतीति अनन्तेः कर्मण्यणि एवं पड
कुव्वानीश्चाली उत्तारतीतीषत्समरः ॥ तस्य समर्थे अणि ॥ आतो ऽनुपाला विति यिलोपः ॥ कथं तिसृष्वी ॥ उ ॥ त्रिदिवां
तिसृष्वं नपति प्राप्नोतीति कपिकादिकात् दक्किन इति डीषि ॥ ० ॥ कात्यस्पात्स्या ॥ ० ॥ कथं अहरं कवलिपाजिक्वा
॥ उ ॥ जक्वरा द्वैत्रापात्र इति न्यासतक्तं ॥ तेन क्रोडश्च शाल्कल्याणक्रोडीतिरक्षितः ॥ ० ॥ ऊढ्ढतः ॥ ० ॥ कथं सपदि वाक्षिप
×नाल्पलस्पात्कत्वादिति रक्षितः ॥ ० ॥ स्वांगाद्वाप ॥ ० ॥ कथं अङ्कुलगा ॥ उ ॥ न क्रोडादि बह्वच इति निषेधात् ॥ ० ॥ नक्रो×
×डादि ॥ ० ॥ कथं कल्याणक्रोडी ॥ उ ॥ क्रोडाद्यन्त्याह× वा वस्तीरव इति माघः ॥ तथा विशेषास्त्वं ननातीरः कामिनीवा
॥ इत्यमरः ४ मलो वर्णौ ॥ उ ॥ इतो मनुष्यजातेरित्यनुवृत्तौ मनुष्यस्याविवक्षायां नोङ् ॥ ० ॥ ऊरूत्तरपदात् ॥ ० ॥ कथं पीवरोरुपी
वनां बर्हिण इति कुमारः ॥ औपम्यात्तो वा ॥ ऊङ् अप्रवृत्तेः ॥ उ ॥ संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति गुणाभावः ॥ अ
प्राणिजातश्चारज्वादीनामिति रज्वाद्याकृतिर्वा बहुव्रीहिः ॥ ० ॥ द्विगोर्लुग ॥ ० ॥ कथं पांचकपालो यागः ॥ पांचकपा
लमयमिदं ॥ उ ॥ वितापानुवृत्तेर्व्यवस्थितविभाषात्वात् ॥ वा उवर्णिकः ॥ त्रैवर्णिक इति अन्यस्मादिपाठस्याम
२॥ ॥ तद्धिताः ॥ अधिकारोयमापंचमाध्यायसमाप्तेः ॥ २ ॥

कथं तर्हि प्र [illegible] दारास्थाय मेषिष्ठीति॥ तस्येदमथेरीबंधमात्रविवक्षायामणीति स्या॥ ५॥

भीरु॥ यातूयर्थेकं इति तन्व्यादिपाठबलादिति यक्षितः॥ चतुर्थीर्विधितः इति द्विपुसाचचतुर्विधा विद्या इति विवक्षितः॥
च तस्य एव विद्या चातुर्वेद्यमिति अनुशासनिका दिव्यात्मा दीव्यतीपत्वाद्वा॥ ०॥ अतइञ्॥ ०॥ कथं वसुदेवस्याप
त्यं वासुदेवः॥ उ॥ अप्यंधकवृष्णिकुरुभ्यश्चेत्यण्॥ वृष्णित्वात्॥ कथं तर्हि शौरिः श्रीपतिः॥ उ॥ बाह्वादित्वादि
ञ्॥ क्वचिदपवादेऽप्यु [illegible]
[illegible] सर्गप्रवृत्तेर्वा॥ एवं सावर्णिरपि॥ ०॥ स्त्रीभ्यो ढक्॥ ०॥ कथं द्रौमेयं
कुरु सौमित्रेत्यत्रापत्यप्रत्ययवं इति तट्टिः॥ उ॥ बाह्वादित्वादिञ्॥ कथं सापत्नो भ्रातेति॥ उ॥ शिवादिण्॥ ०॥
भ्रव॥ ०॥ कथं पार्थो धनुर्धरः॥ उ॥ पृथा राष्ट्रात् विवाघण्॥ ०॥ कौसल्य॥ ०॥ कौसल्ययद्धात्स्यूलप्रक
तरपस्य स्त्रिया प्रत्ययस्य विधानात् प्रत्ययसंनियोगे नयुडागम इति वृत्तिः॥ कथं तर्हि वामे उपुलस्त्योपत्यं
तः कौसल्याय निर्गतामितितट्टिः॥ न हि सौ कौसल्यस्यापत्यमिति॥ यक्षितः॥ उ॥ इतो मनुष्यजातेरिति ङीब
तो कौसल्यायनीरर्घतन्नामसुवापरो रेकः॥ तस्याग्रामलणगोत्रमात्रात्॥ युवप्रत्ययस्यापसंख्यानमिति
लुकी तिस्त्रीप्रत्ययस्य निवृत्तौ॥ ०॥ जनपद॥ ०॥ कथं॥ कैकेयीपुत्रं तवं वैकर्तनं यं कुसौधान्यत्र॥ तत्स्या मा
यामितितट्टिः॥ तंघाराजालंकापीतात्पवस्त्रे तौघूत्य॥ केकयस्यापत्यं स्त्री॥ तिलमनेनार्ग अतश्चेतिलुको नम्रा

ब २

॥सौ॥ ८१॥

॥८१॥

कैकेय्यां तरतो जज्ञे इति च ॥२

च्यमानादीतिह् नेनयैकैकय्युमिच्यत्रपुप्रकया नामितिड्यादेशो आदिवृद्धौ हि कैकेयीति स्यात् ॥ तथा च रघुः कैकेयिका
माः पत्रिताास्तवेतौ ॥ उच्यते ॥ केकयशब्दो मूलप्रकृतिरेवापवारा तत्र पर्यवर्तमानः शार्ङ्गरवादिषु पठ्यते ॥ तेन ङी
ञ् ॥ ● ॥ कथं कौन्तेयः ॥ पांडोर्जनपदात्क्षत्रियशब्दात् अण्वक्तव्य इति अणि ॥ कथं पांडवाः ॥ ७ ॥ तस्येदमर्थे अणि ॥ वृ ॥
॥ इति दुर्घट [illegible] आयुपादः ॥ ॥ तेन [illegible] गात्रो ॥ लब्धविशेषो ॥ वृ ॥ ॥ कथं अपरात्रे पुष्प इति ॥ पोषाऽविशि
तद्विशेषविहितत्वात् ॥ लुप्यान्नलवितव्यं ॥ ७ ॥ अंतरंगत्वाद्विशेषणसामानाधिकरण्ये विशेष इति न विशेष्य इति चिंत्य ॥
॥ ● ॥ आग्रहायण्यः ॥ ● ॥ कथं आग्रहायण्यां चणो मासः ॥ आग्रहायणी पौर्णमासी ॥ सास्मिन्निति सन्तुवचनौ ॥ नित्यं ठक्कालावा
त्रा ॥ आग्रहायण्या अयमिति तस्येदमर्थेण्य ॥ सर्वनियातव्याप्तिवाराह्यं ॥ ठको नित्यत्वादौत्सर्गिकाको ॥ ● ॥ सास्य दे
कथं ॥ अहं हि राज्यं पदमैंद्रमाप इति रघुः ॥ यावता देवतासंप्रदानविषये अणिष्यते ॥ ७ ॥ तस्येदमर्थे सा विष्यति ॥ ● ॥
सामान्य ॥ ● ॥ कथं अपत्य पुत्रा निवेद्य सौम्य इति माघः ॥ सास्य देवतेत्यनुवृत्तेः ॥ ७ ॥ सोमो हि देवतास्यैति हेतुः अ
तः सुकुमारः प्रियसी हेतुत्वात्तत्प्रकारा सौम्य इत्युच्यते ॥ तथा च सौम्यः स्यात्सुकुमारे सोमदेवते इत्यमरः ॥ ● ॥ संग्रा
मे प्रयोजनये त्स्यः ॥ ● ॥ कथं सांग्रामं ग्रंथ ॥ संग्राममेव विधानात् ॥ ७ ॥ तास्तानधिकृतो ग्रंथ इत्यण् ॥ ग्रंथानां तु पस्ते
न महाभारतः ॥ कात्स्यादि ॥ ● ॥ कथं चातुर्विध्यं ॥ तस्यादित्वाट्ठकाभावात् ॥ ७ ॥ इतचतुरक्षपाद इति कुत्साकार्यक

अद्ग स्व सो म्येति [illegible] फिंशास्त्रमितिरूपमा [illegible] ॥४

संस्काराः प्राक्तनाः इवेति रघुः ५

णाङ्क्ष्मोर्ल्लिङ्गनपत्यइतिनलुक्॥ चतुर्विधाइतिमध्यपदलोपिसमासोहेतुत्वात्॥ अतएवविद्यावानगदस्त्रयमीत्रितर्वैस
स्यादिगणस्तत्रत्रस्यादाहरणमेवलौत्रैविद्यइत्युक्तं॥ अध्येतस्त्रिवातुर्विद्यकइतिठकोगणपाठादपिनलुक्॥ ॥ उक्तं द॥॥
कथंपुरीमाहिष्मतीद्विषइतिमाघः॥ महिषाश्चेतिसूत्रेणपिमहिष्मतीतिस्यात्॥ उ॥ महिष्मत्यांसञ्जातापालवीर्थेप्रविचा
नात्॥ ॥ कु॥ ॥ कुचि॥ ॥ कथंसरस्वतीस्वक्रमातंगयैवेयस्फुरितत्विषइतिरघुः॥ अनेनठकैवेयकमितिस्यात्॥ उ॥
यैवात्यापिवतियस्त्रैवेयमिति अणिडयैवमितिभवति॥ ॥ घुप्राणया॥ ॥ कथंत्रेपदेस्प्राक्तनजन्मविद्याः॥ अने कुमार॥
नपतोलावास्यात्॥ उ॥ अव्ययात्काकवचनादस्मात्परत्वाहघुघुलाविद्धंतीति॥ कथंतर्हिसाव्यासुव्यक्तिघितियास्काारं
तेन्यासः॥ उ॥ साध्वर्थपता॥ ॥ इत्थञ्च॥ कथंपाणिनीयंशास्त्रं॥ पाणिनोपत्यमित्यणिगाधिविदथ्यिकेत्यिगणिपणि
न्यश्चेतिप्रकृतिभावपणिनस्यापत्यादपत्यार्थेइञि पाणिनिनाप्रोक्तमिति अर्थे अनेनअणात्तव्यं॥ उ॥ अणंतना
ल्लिगोत्राधिकारः॥ ॥ वृद्धस्यवत्तणाणामितिपुवसंज्ञतायाबाधोगोत्रसंज्ञाबाध्यते॥ तथाचगोत्रात्तुगितिअत्रोतं॥
पाणिनिनाप्रोक्तमित्यर्थेवृद्धाच्छपाणिनीयमिति॥ यद्वा॥ पाणिनेनप्रोक्तमितिअणवादेवच्छः॥ पाणिनिर्यस्यपाणिनो
प[illegible]लवति॥ ॥ वृद्धोच्छः॥ ॥ कथंकातीयस्येहसिद्ध्यति॥ कतस्याहस्यापत्यंवात्॥ उ॥ कतस्यापत्यं नगादिपाठाच्चवि
त्रिडोश्चेतिफकिकास्यायनस्यापत्यंवात्रइतिछविषयकृतपक्रफिचोरन्यतरस्यामितिफमितिफकालुकिकातीय

का[illegible]नीबइति॥ ● ॥ष्ठ्यादि॥ ● ॥कथं दक्षिणाया॥ धीयत्वि॥ शेषष्ठ्यादित्वाद्भुम्दक्षिणापथिकेतिताव्यं॥ ७॥ क
निरपवादविषयेष्वुत्सर्गः प्रवर्त्तत इति तस्य दमर्थेण॥ ● ॥मनुष्यत॥ ● ॥कथं सैंधवो मनुष्यः॥ कच्छादेः सिंधुरावाच्या
रतद्गुवत्तौ अनेन कृ॥ सैंधवक इति स्यात्॥ ७॥ अभिजने यें सिंधुपकरास्यां कन्तिति मनुष्य व्यक्तेरणसौवेति
भेणि इति नासैंधवः॥ ● ॥नराद्दि॥ ● ॥कथं तु योगप्रख्यानादिसत्र स्वकीयस्य प्रत्याख्यानमिति न्यासः॥ पतो
लुक्कजनस्य परस्य वेस्कृत्तं व्यौ॥ ७॥ अतएव न्यासात् स्वार्थिककत्प्रसपांतः स्वकयाद्योगदृष्टव्यः॥ परस्य
वेतिवकाराह्वा॥ स्वकराद्दस्यापिकुकू॥ तथा च चांद्रं सूत्रं॥ स्वपरजनदेवराजां कुक्कु वेति॥ केवलानुस्वरस्यादे
रणिसौवमितिन्नवति॥ तथा द्वारादीनां वेत्यनुवृत्तौ सौवमित्यादाहृतौं॥ स्वीयमित्तितस्मिहितमित्यर्थी॥ प्राकी
ता[illegible]नांतरांयकराहस्यांतः स्याद्वातुस्यल्लादित्वाद्धनन कृ समासे स्वार्थिककनापाठसामर्थ्यान्नञः प्रतिताकः॥
॥इति द्वि[illegible]व्यौतनस्कंपादः॥ ॥कौ॥पुष्पदन्ना॥ ॥कानाष्ठ्यस्॥ ॥कौ॥ ॥कौ॥ ॥कौ॥ ॥कथं अनुदितौ
षसच्यग इति किरातः॥ तथा शार्वर्यस्य तमसो निषिद्धपइति कुमारः॥ ७॥ काव्वादिति योगविताग्गोदण्॥ विभाषा
गात पयोर्यतविभाषानुवृत्तेर्व्यवस्थितविभाषाह्वा॥ अण्॥ क्वचिदपवादविषयेपीति ह्वा वा तस्य दमर्थेण॥ व्यव
कारोपदतिपादिदित्वात् प्रमादएवायंवा॥ कौ॥ प्रावंभविरं॥ ● ॥कथं सांप्रतिकालाभावेस्त तहर्व्वं गातिरिति॥ ७॥
त
नथा नमंज्ञा[illegible] दवव सामपिगो वर ष्णु सोवेष्ठ्यांतरकुशांनि चतस्रस्त्रैरति सं स्रेण रागारस्का चार्य॥ ८

शि५

असाप्रतिकइतिनिर्देश्यात्॥अध्यपत्मादिवाद्धुः॥कथंप्राध्वतिकः॥उ॥येषांचविरोधशाश्वतिकइतिनिर्देश्यात्॥
अध्यपत्मादिवात्तरुः॥इहतुसुक्तांतावकइत्यपिनास्तिअतएवनिर्देश्यादितियेषांचेत्यत्रपठितः॥कथंप्राध्वतस्को
ध्रुवानित्यइत्यमरः॥उ॥कालादितियोगविभागादण्॥अव्ययानांतमात्रेटिलोपइतितुनास्ति॥बहिर्षष्टिलोपश्चे
त्यनेनास्यानित्यत्वज्ञापनात्॥कथंअकस्माद्भवंआकस्मिकं॥उ॥अकस्माद्दृह्यादितिकिंप्रतिरूपकानिपा
तादध्यात्मादिपाठाट्टिलोपः॥कथंद्यतःपुरावनमुनेर्मुनिर्नीतिमाघः॥पुरामुनेर्मुनेतिणप्रोकोधित्येननपुपु
लोपबोधनात्॥उ॥अबाधकान्यपिनिपातना॥निरुवतीतिपुपुलोचबाधकान्यवनिपातनानिरुवतीतितात्पष्य
स्थितं॥पुरातनमुनेरिशासादयःकाश्छष्टाएवापद्यद्धाइतिनगवस्थिते॥नेततथापृथासर्वपदाहसंज्ञायामित्य
त्रनाप्युक्तं॥अणजयनादित्यइतिनिपातनात्रअगपन्नमितिसिद्धेअगपइतिषेधाज्ञापयतिअबाधकौपिनि न्य५
पातनानित्यत्वनाति॥तथाजांबवतीविजयेपाणिनिनोक्तं॥अस्मिन्प्रतीच्यांदिशिशामस्यवेलोमिदुकेहिमवै ॥४३॥
लकुशे॥पुरातनीविश्रुतपुण्यनाम्नामहापुरीद्वारवतीचनाम्ना॥इतिद्वितीयसर्गे॥अनेनप[illegible]चानुवितृय
रायैःपुरातनंसाजलनामहीक्षितां॥ददर्शसिंवपुरोजरत्यांविशीर्णसीमंतइवोदधिश्रियः॥इतिचतुर्थसर्गे॥
नृपामहार्जितपवनतबसंख्यपुरो[redacted]तनं॥विरायवेतस्मिपुनस्तरणीकतमनेचेइतिअष्टादश्यां॥कर्प्पये

॥श्री॥४३॥

81

नहष्टषोदरादित्वात्सिद्धिरिति ।। सर्वादीनि सर्वनामानीति सत्रोक्तं ।। ७ ।। द्यजत्खक्रमण ।। ७ ।। त्वाम्रेऽर्धवंशात्रीपंचम्
त्वा हठकोत्तावात् ।। ७ ।। ततश्चागस्तस्येदमिति वा अण् तं दत्ताख्यः ।। एवंवाप्तमिति ।। ७ ।। अधिकस्य ।। ७ ।। कथं ज्योतिषं रो
स्त्रे ।। अनेनाणा वृद्धिसंभवात् ।। ७ ।। संज्ञापूर्वकस्य विधेरनित्यत्वात् ।। ७ ।। इन्द्रियावृद्धिस्वच्छति ।। ज्योतिषिग्नद्वत्रा
णि अस्य संतीति विगणनीयं सेस्पर्ष आदित्वादेव बाह्व्यपी तुवासवदत्तास्व्यापि केतिलाषावृत्तिः ।। छुपरभाविका
न्यङ्क्त्वपणे लुकि वा ।। ७ ।। नित्यं वृद्धशरा ।। ३ ।। ।। कथं पुरीन्द्रस्य कांचनीमिति लिङ्गं ।। कांचनीवासयष्टिरिति
मेघः ।। वृद्धसंज्ञकत्वत्वमयट्वा त्वं ।। तथाप्त ।। ।। ते[illegible]सौ[illegible]गविदेनकांचनमयविनिर्मितं पुरस्य कुरंगमिति वा स्मी
कि ।। ७ ।। कञ्चिदवयवाद्विषयेणुसम्पुरसंगोत्तिनि विचा[illegible]ति अनुदात्तादेश्चेत्यत्रपीति ।। ७ ।। जातरूपेभ्यः इतीत्यत्रैमे
त्रेयः ।। कथं जगतोस्य जगन्मय इति वंडीमयष्टिडीपीतां व्यं ।। ७ ।। जगन्मयते जोनातिमयघातोः पवाध्य विअजा
देराकृतिगणाद्वा ।। कथं ।। आप्यअम्मयं नित्यमः ।। नित्यमेकाचो वाच्छ्देस्यपीत्यस्तीति वचनात्त्वा अयमित्यादि ।।
वदस्य न्यशत्रान्नित्यं मयटत्वाप्यं ।। ७ ।। आप्यानमिति पृथ्वं तंत पाठ इति व्यासे ।। [illegible]लः ।। तद्धिताइति बहुवचनं ।। नि
र्देशादिन्यि ।। श्री ।। इति दुर्घटवृत्तौ कुमारपादः ।। ।। श्री ।। प्राग्वहतेष्ठक् ।। आहृदाधन ।। कथं सहोदरस्यातिमदा
दतस्यातित्तद्धिः ।। कथं अअपंचयानम् उगच्छतसोदरोपि रिमुंचतीति ।। विलाषादयतिसज्जावेन सोदर्य इति स्यात् ।। ७ ।।
।।स्वः सर्वधुरात् ।। स्य २ ।। सर्वधुरीणमासीत् ।। वृत्तिरन्नस्योक्ष्येयाः ।। तांलोकपाकेकधुरीणाः इति नैषधे ।। कथं नाद्दिष्टिथकृधुरीणा ।। अपि दृशितेष्व्य ।
इति राघवपांडवीये ।। तत्रोद्धाः सकलपस्य धनधुरीणाः इति नुदारः चैकपिकरकधुरीणाः इति दनुमतेत्वपोगस्त्व ।। खइति योगविभागात् ईनेषेतिसुका ।। २ ।।

82

॥श्री॥८४॥

समानस्यछन्दस्यासूत्रे।ग।विभागेनसाधुरितिसीमन्नंदी॥पद्म॥सहयाह्नःसमानार्थः॥तथाचप्रयोगः॥सेवीतसह
जायतंगतितेनसहस्सनानुरस्मस्येतिवोपसर्जनस्येतिसलोपेवसोदरइति॥यत्रघातासहोदरइतिवाक्येनवि
हं॥ ॥श्री॥इतिदुर्घटवृत्तौचतुर्थोऽध्यायः॥ ॥प्राक्क्रीताच्छः॥ ॥आत्मन्विश्वजन॥ ॥ ॥कथंपंचजनीयोवि
श्वजनीयःअल्पाच्तरप्रसंगात्॥छ॥विश्वजनादेःकर्मधारयादेवा— नमितिषष्ठीसमासोप्राक्क्रीताच्छः॥आत्मन्वि
कथंसार्वजनीनइति॥सर्वजनाट्ठञ्खश्चेतिवार्तिकेनठञ्पूर्वेसर्वजनिकःसर्वजनिनात्यांभवितव्यं॥त॥प्रतिजना
दिभ्यःखञितिखञ्॥असाधुर्वाविदकालीनादयःखससर्वधुरादित्यत्रयोगविभागेन॥ ॥तेनतुल्यं॥●॥कथंपु
त्रेणमित्रवदाचरेत्॥क्रियातौल्याभावात्॥त॥मित्रकर्मकाचरणक्रियपातुल्यपथास्यात्॥तथापुत्रमाचरेदि
त्यर्थात्॥क्रियातुल्यं॥कथंपितृवत्स्थूलःपुत्रइतिस्थालीनिवस्त्रेन्यासः॥अत्रत्युक्तं॥क्रियायहणंगुण
तौल्यमात्रादिति॥स्थूलत्वाद्येयंधर्मप्राधान्यान्स्थौल्यव्यक्तिः॥एवंचतत्रतस्येवेतिवतिः॥पुत्रइतिसप्तम्यंतंपि
तरिपितुःस्थौल्यंतस्मिन्निवेत्यर्थः॥यद्वास्थूलइतिविशेषणेनहेतुनिर्देशःस्थौल्याद्धेतोर्गमनादिनापितृतुल्यइ
त्यर्थः॥एवंवानेनवतिः॥●॥तस्यभावस्त्व॥●॥कथंस्त्रीत्वंपुंस्त्वं॥स्त्रीपुंसाभ्यांनञ्स्नञौभवनादितिअस्यभा
वात्॥त॥आचत्वादितिचकाराद्वात्वतलौ॥यस्याःसमस्तोगुणाःसमुदीरणेनेतिवृत्तौ॥तावत्स्यसमुदीरणा
योगात्स्यसमुद्रेउतलोभावात्॥त॥धर्मधर्मिणास्तदोपचारात्धर्मीयाह्यास्यः॥कथंअस्मित्वंममत्वमिति॥

॥८४॥

83

प्रातिपदिकाधिकारात् ॥ उ ॥ षष्ठीसंबंधात्तावान्न ॥ उ ॥ नानाद्रव्येऽत्र नानार्थवन्नाम पाठ्याः ॥ ० ॥ इत्यादि ॥ ० ॥ इत्यनि
उ ॥ तत्स्यात्तावात्तुभि ॥ तथा यद्यमन्निनूतावेक इत्याद्यमनिवकारिका ॥ एवं च कथं प्रेमसैहोस्नेहोघ्येदोहव्यमिति ॥ प्रियस्य
भावः प्रीमनि विज्ञपत्तिरिति प्रादेशेप्रेमा इति भाव्यं ॥ उ ॥ प्रीव्यंते प्रीधातोर्मनि [illegible] न्सर्वधातुभ्य इत्यनेनान ॥ कथं पौ
र्णमासीउत्सर्णिमिति ॥ इक्ष्वक्ष्वनयात् ॥ उ ॥ एवं तोर्णिवतस्तु तो भाववचनादिमस्त ॥ कौमीन्नित्यत्रवात्तिकेनेम
न् ॥ ० ॥ उणवचन ॥ ० ॥ कथं वैयमिति ॥ वीरस्य भावः कर्म वेति ष्यञा भाव्यं ॥ उ ॥ इदं वाहुलेवरमेघुलिकयोरिति निर्देशा
त् ॥ कथं सडिवापलदोषसमुद्भतः ॥ इति माघः ॥ अत्र चपलशब्दस्य पाठात् ष्यञा भवितव्यं ॥ तथा च माघे ॥ चापल्या ॥ उव द्
दयशि रसस्तरंगहस्तैरिति ॥ उ ॥ शिवादिपाठादण् ॥ ० ॥ स्वस्थ्युर्य ॥ कथं यतो नियुक्तो दौत्येनेति चडी ॥ तथा वाणि
ज्यं वेति कलयः ॥ इत्यमरः ॥ स्यात्संदेशहरो दूतो दूत्यं तद्भावकर्मणी ॥ ब्राह्मणादिपाठात्ष्यञत्र तेन दौत्य त्यमरश्च ॥
मिति लाषावकृति ॥ ० ॥ इत्यंताद्य ॥ ० ॥ कथं केवेकर्मकौव्यं ॥ अणाकारमितिस्यात् ॥ उ ॥ ब्राह्मणादित्वात्ष्यञ् ॥ अ
पवाकुत्र्वर्णइत्यस्मात्त्रहृत्रोण्यत् ॥ कुत्सादेमनोहरत्वादस्वरूपक्लृपत इति ओरावश्यके इति ण्यत् ॥ ० ॥ यापा
यानुरूपोत्तमा ॥ ० ॥ कथं साहाय्यं वृत्ती भावात् ॥ तथा च माघः ॥ सहायकत्वमय ऊर्जंप्रसस्ते ॥ उ ॥ जपादित्व
मतेन साहाय्यमिति नवृत्तिवेतिता गवृत्तिः ॥ ० ॥ इदं वमनो ॥ ० ॥ कथं गुरुत्वापवं ॥ उ ॥ पर्यायशब्दानां गुरुता
यवविज्ञानात्स्त्रीति लाष्य [illegible] वचनप्रामाण्यात् ॥ सर्वविंग्रतिषेधे गंतां ब्रेत्यण् ॥ ततस्त्राप दस्यवेत्स्यस्यविधि
५ ॥ द्वतयतित्स्यांचेति वक्तव्याद्धरीति क्षीरस्वामी दूत्यं वणिज्यमेवेत्याह ॥ ५

सत्वस्वीकाराद्वृद्धिः॥ गुरुस्त्वदेनधर्मवक्तैनैवलाघवत्वाद्धृस्वप्रवादंदे॥ ॥इतिदुर्घटवृत्तौजीतपादः॥ ॥यान्तानां॥
[illegible]॥ ॥श्री॥ कथंशिखी॥ उ॥ व्रीह्यादित्वादिनिः॥ ॥शिखादित्य॥ ॥कथंकुष्ठी॥ शिखादिष्वुतपतो
पांचेतिपाठात्॥ उ॥ दीर्घात्तादेवत्वचू॥ प्रत्ययइष्यते॥ ह्रस्वांतात्तुवपधोपतापगात्रीदिनिः॥ ॥रजःकृष्यासुतु॥
इहपरिस्कंदस्यंदेः सुषूत्सदिधेतिक्विपू॥ स्यदिरप्रतेरितिषत्वेपरिषच्छदाद्वलञ्जू॥ तथाचघोषः॥ पासंप्रतिप्राकूप
रिषद्वलानामिति॥ एवंचकथं॥ परिषद्वलान्महाब्रह्मैरितिनदिः॥ नवासरत्वेनछंदोलंगात्॥ उ॥ नवासरणेकप
दोवृत्तेदोद्धि॥ यथाप्रधानेकर्मण्यात्तिहितेनादीनाङ्दिर्विकर्मणामिति॥ तथातस्मैतिलोदकंदद्याद्पुत्रायतीक्ष्ण
वर्मणे॥ एवंचछंदोलंगइतिन्यासवृत्तिः॥ पृषोदरादिकारलोपएकदेशविकृतस्यानन्यत्वात्पर्षच्छदाद्वलजिति
भाषावृत्तिः॥ यद्वाप्रभुस्नेहनइत्यतः प्रभुतासांगादितिबाहुलकाद्दिप्रत्ययेपपर्षच्छदमन्त्रेकविद्वोवार्यणग्रा
हिताः॥ केचित्तुवृष्युत्पन्नमुक्लयमेतत्प्रमाणमुक्लयथाप्याचार्यणशिष्याणांप्रतिपादितत्वादिति॥ यथोक्तं॥ सुवाख्य
क्तोस्यत्रन्यासकृता॥ केचित्तुवर्ण्णियिताहिताततपंप्रमाणमुक्लपथापियाहितत्वात्॥ कथंस्वोकुकात्सुदि
स्यत्रनवलवू॥ उ॥ प्रतिकरणानुवृत्तेः॥ ॥ज्योत्स्नातमिस्रा॥ ॥कथंज्योतिष्मती॥ संज्ञायांज्योत्स्नेतिनिपात
नात्॥ उ॥ अन्यतरस्यांग्रहणानुवृत्तेर्मतुबपि॥ ॥अतइति॥ ॥कथंमनीषा॥ हलंतत्वात्॥ उ॥ व्रीह्यादित्वात्॥

कथंजातौसर्पिणी ॥ एकाक्षरात्कृतोजातेःसप्तम्यांचनतौस्मृताविति वचनात् ॥ उ० ॥ सर्पणंसर्पः तद्योगादिनः ॥ इत्यौउ
जातेस्त्रीविषयादयादितिङीषिसिद्ध्यत्येव ॥ अथवाएकाक्षरात्कृतइत्यादिवाक्यंप्रयोगानुसारादिति ॥ करणानुवर्त्ति
साध्यं ॥ अतःप्रयोगदर्शनात्कवित्तनेत्रवतः ॥ पठी ॥ पठीयान् ॥ पठीराष्ट्राहिपठनंपठःभावेघञ् ॥ संज्ञासर्वेकाच्छम
नावः ॥ अतइतिनिस्वीप्रसेपारितिदिलं ॥ पठीपठी ॥ पद्यावज्ञलमाना[illegible]रूप्यइतिणिनिः ॥ छप्पनावःसर्वेवृदेव ॥
आणिरूप्येत्तवतइतिदिलं ॥ इमान्लक्ष्मीमान् ॥ इत्स्कलक्ष्मीश्चलासामान्नमाजाक्लाचजेंदिरे[illegible]तिमाळः ॥ र
वंपठीति ॥ व्यासरीजस्त्तणादिवच्चौइकृष्यादित्यइतीकिम्अपठित्रीस्वाहकइत्याह ॥ कथमश्वावीप्रत्ययः ॥ प्रमा
णवत्सङ्गिसोर्नकं ॥ उ० ॥ अपोविषयेघञ्बकुलवचनादिति ॥ एवंवस्त्रवेणंश्रावइतिघञन्तात्सर्वेवदिनिः ॥ प
द्यास्त्रापतीतिस्त्रावीआवश्यकेणिनिः ॥ स्वराष्ट्रोवार्यमाणमाणमासानंश्रावववपति ॥ कथंगुर्विणी ॥ उ० ॥ गुरुत्व
मेवनीतिद्रविव्यासाविस्यतः ॥ किंपिवलिङ्गोपत्रंनन्तेस्योडीपिगुरुरुदरेऽस्यास्तीतिव्रीह्यादिनिर्वा ॥ ० ॥ व्रीह्यादि
कथंमालिकः ॥ व्रीह्यादौशिखादित्यइनिरेतिवचनात् ॥ इनिमन्तुपावेव ॥ मालीमालावान् ॥ इत्येवंस्त्रवति ॥ उ० ॥ माला
पतीण्यमस्यास्तीतिदस्यपण्यमितिठक् ॥ उंदादित्यइलच् ॥ ० ॥ कथंजिह्वालजड्वांकारविमैनिमुपारिः ॥ उंदादित्वा
दिलेनिजिह्विलइतिलाव्यं ॥ उ० ॥ स्वांगाद्बहोवेतिगणस्त्रात् ॥ वर्द्धिनाजिह्वापस्यसजिह्विलः ॥ वावाल्लक्षजिका
रूपो राजन्यसमानपी २

ष्वः प्राणिष्वादान इति रुचि॥ ❁ ॥ एकोनास्त्रीसठुत्रा॥ ❁ ॥ कथं एकदेशी अवयवी व्यक्तिः॥ इत्वनिपातव्यत्तिरादस्या॥ नित्य
त्वा स्यइतिः॥ ननु कर्मधारयमत्वर्थीयाद्बहुव्रीहिरेव श्रेष्ठो लघुत्वादिति कातीयमान्यायान्नेति॥ ❁ ॥ यत्र बहुव्रीहिम
त्वर्थीययोनेकार्थनात त्रायं न्यायः॥ इहत्वेकोदेशो अस्येति बहुव्रीहिणा अवयव एव प्रतीयते नावयवीयथा लो
हितशालिमान्ग्राम इति॥ नायं न्यायइत्यपरस्तत्रैनु न्यासः॥ यद्येवं कथं अङ्गणिस्यत्र अङ्ग्यादिकाविशिष्यानुव
यव [redacted] छन्द इति न्यासः॥ तथा हेतुमति च यत्रास्ति साहिप्रचुरतरव्यंजनवत्य इति॥ तथा विशेषणस्यैत्रैव अ
नेकप्रकारबद्धस्विति॥ मन्तुस्त्रैव॥ ❁ ॥ उकारानुबंधवस्यातिपदिकमिति॥ तथा बिसबिसलपूर्वेदपायेयवत इतिमे
यः॥ पल्लवसूरगमाक्लिन्नेतिरघुः॥ लवगुत्तरासंगवतीनिवीतिनिमीतिकुमारः॥ बहुव्रीहिमत्वर्थीययोः समानार्थत्वा
त्॥ ❁ ॥ रकीयमतमेतत्॥ येतु कारणवार्यनानुमन्यंते न तन्मते नैते प्रयोगाः॥ यत्र तस्क बहुव्रीहेरकचाद्यादिनिः॥
ठ ऋक्त्वनास्तिसहीति करणानुवृत्तेः कर्मधारयादेवेष्यत इत्याह॥ ॥ असमायामेधा॥ ❁ ॥ कथं सरस्वाननर्णवः॥ स्प
स्वतीपयस्वानीति॥ अनेन विनेत्यवात्॥ ❁ ॥ तसोमत्वर्थ इत्यत्र पयस्वान्पयस्वानिति ताभ्यादरणात्॥ एकोनाद
वीदिस्यतः परेणापि मनुपूसमुच्चीयत इति ताषाव्यक्तिः॥ कथं तवंतमायाविषुपनमापिन इति तारवि॥ तथा॥ जा
तवेदस्वरवमायीतिकुमारः॥ ❁ ॥ ज्ञीस्यादिपाठादिनिर्यपि॥ ❁ ॥ फलबर्हात्यामतिन्नू॥ कथं फलवान्फलिनः फलः॥

इत्थम॥ अनेन न नित्यमनि नात्वाव्यां॥ उ॥ बहुलग्रहणात्तुच्यते॥ ०॥ दंडोपनापगार्योत्राणि आदिनि॥ ०॥ कथंदुश्च
र्मवनी कन्येति अनेन नित्यमिति निप्रासात्॥ उ॥ ठन्नादेर्वाधिकः॥ वकारान्मतुपूस्मृद्धीयते इत्येके॥ ॥इतिङ् र्च स्यते
याम्यपाद॥ ॥चू॥ प्रादिश॥ ॥सर्वैकान्यथा॥ कथं तत्र दिवास इतीत्यत्र नदास्य स्यपः॥ उ॥ अंतरंगत्वात्का
लसामान्ये तस्येष्यमाणत्वात्॥ कालविभागे वा न हारात्राणामित्यत्र यद्दितः॥ ०॥ इत्थमः॥ ०॥ कथमिमं प्रका
रमापन्नः इत्थं तल्लक्षणमिति॥ प्रकारस्य च साहचर्ये॥ तत्र तृतीयायुक्ता॥ उ॥ इत्थंभूतलक्षणनिर्देशात्तद्विती
यांतादपि थकम्॥ दक्षिणादाचू॥ ०॥ कथं दक्षिणापथः॥ उ॥ ओवं तस्यैव पथि ग्रहेन समासात्॥ एवं यस्य दक्षि
णापथः॥ एवं तत्तरापथः॥ उत्तरात्तुखमिति॥ ०॥ अस्ताति॥ कथं पश्चात्तानिति इति॥ पुरस्ताच्च पश्चादिति वत्त
तिः॥ पुरः परस्तो यत इत्यमरः॥ तथा पुरस्तः प्रथमेवायेव इति विश्वप्रकाशः॥ विंस्य मिति नाशात्तिः॥ पश्चात्पुरस्ति
ष्टतीति प्रातिपदिकात्स्वार्थे इति विणि ष्टिलोपे च पः वाच विअ च्यादित्वात्तसिः पुरोवर्तिनी मित्यर्थः॥ ०॥ याप्ये
पाशप्॥ ०॥ कथं स्वः पाशानि तिजहिः क्रियागुणयोर्निर्देशे योगात्॥ उ॥ अत्रापि राक्षसक्रियानिंद्यते॥ ०॥
द्विवचनविभ॥ ०॥ कथं गोतरः क्रियागुणत्वाभावात्ता हि प्रकृष्यते॥ उ॥ गोत्वगुणप्रकर्षे तरप्॥ ०॥ प्रकारव
च॥ ०॥ कथमेकजातीयः संख्याया विधार्थे धा इति धात्रत्ययेन बाधितत्वात्॥ उ॥ गुणद्रव्यप्रकारे जातीयर॥

क्रियाप्रकारं यागस्यपद्दृश्यते॥ आबद्ध॥ ॥कथंकतमोत्तवतांदेवदत्तः॥ जातेहिप्रश्नावावाप्य॥ त॥ कतरक
तमौजातिपरिप्रश्नइतिजा[redacted]तियहणात्॥ अन्यत्रापित्तवति॥ ॥सू॥ इतिडतरच्व
नोविक्तक्रिपाद॥ ॥पादशानस्य॥ ॥अबड्डा॥ ॥सू॥ ॥सू॥ ॥सू॥ ॥कथमस्मास्वधीनंकिंतुनिःस्वग्रहण
मितितावृत्तिः॥ केवलाद्धिशाद्दृत्स्वप्रसपालावात्॥ त॥ अयमधिगताधीनइतिआपन्नपर्यायो॥ स्त्री॥ यस्या
श्री॥४७ पंप्रयोगोवार्त्तिकं॥ वाक्यंवक्कर्यधीनमितितावावृत्तिः॥ तथावअधीनोनिघ्नआपत्तइत्यमरः॥ पूर्वाधीड्‌अ ॥४७॥
नादरइतिदैवादिकान्निंदायांनञ्॥ असमासआदंतार्थएवा॥ अथवा॥ अस्मास्वधीतिसप्तमीयोंडेयितिसमा
सबहुलत्ववनाल्लुकिखप्रत्ययः॥ ॥किमेतिङव्यय॥ ॥अ[redacted]कथंवे
त्तारावदस्यतिरोक्त्राजः॥ इतिकुमारः॥ शिरोविशेषणत्वेनद्रव्यप्रकर्षात्॥ त॥ वदस्यतीतिक्रियाविशेषणत्वा
त्॥ ॥यावादित्यः॥ ॥कथंसाकंडुकैःकृत्रिमपुत्रिकैश्च॥ इतिकुमारः॥ [redacted]पुत्रात्कृत्रिमइतिगण
स्त्रात्कनैवकृत्रिमार्थोलब्धः॥ कृत्रिमग्रहणानर्थक्यात्॥ त॥ अनुकंपाद्यर्थकनाअनुकंपार्थोपिपु
त्रकशब्दोस्ति॥ तथाव्युत्तवेकृत्रिमग्रहणे॥ ॥अपादाने॥ ॥कथंआदर्शनान्यंतरतंवतंचत्तइति
हि॥ किंनसंविडतेनान्यस्वतातकिवनेप्रियइतिअन्यारादित्यपपदपंचमीलाह॥ त॥ तसिइतियोगवि

89

२॥समासोताः॥ अधिकारोयमापादसमाप्तेः

रबहुंसर [illegible] यांगात्रविंदनाते: [illegible] तोरिनिमाघः॥ समासांतविधेरनित्यत्वादिति [illegible] पुत्राः॥ अत्र बहुलादकृपोऽस्वोयानमेरकाल्य: स्मृतः॥

गोदावर्याश्चन [illegible] स स्वयापात [illegible] स्य ति॥ कृच्छ्र कृत्यादिः॥ अन्ये स्वोपि दृष्टपतस्तिदीर्घ शास्त्रोब [illegible] इति भीमनः॥२

जगा २ [illegible] आद्यादित्यत्पसंख्य॥ नमितिवा॥ ॥सुखप्रिया॥ ॥कथंशीतामृदेवसुखान्वेतिनरद्धिः॥ कुत्स्यदुत्यनुव्ये:॥
॥त॥ अप [illegible] एवायं॥ सुखाकुर्वीतिपाठः॥ ॥अवग्रस्य॥ ॥कथंनीव॥ त॥ न्यंवतीतिन्यंक॥ न्यगेवनीवः॥ पद्
र्णनासा २
नतो [illegible] दिविपागविलागाग अत्रू॥ ॥श्रजहल्लित्यां॥ ॥कथमस्माकमपिब्रह्मावर्चसं॥ नविलोप्यतीतिनु
राधिः॥ त॥ समासांतविधेयनित्यत्वात्॥ ॥तत्पुरुषस्य॥ ॥कथंगामेकांसुवर्णमेकंवान्नमेरप्यर्धमिगुरुमिति॥ तथा
चोक्तंसितानामिंगुल्यान्यकविंशतिः॥ केवलाद्गुलिग्राह्याद्वो [illegible] मात्॥ त॥ अंगुलिरस्यपरिच्छेदिकाविद्यत इति अ
शीदित्वाद्गुण एवं [illegible] गुलिपरिच्छिन्नोलागोगुल्कः॥ ॥राजाहः॥ ॥कथंवापुसखा॥ त॥ बहुव्रीहिणा॥ कथमागामिव
र्तमानाहर्युक्तायांनिशिपक्षिणीत्यमरः॥ विशेषणासमासाहस्त्वाख्यां॥ त॥ आगामिवर्तमानेअहनीयस्याश्चाऽह
म
स्यपतिबहुव्रीहिः॥ समासांतविधेरनित्यत्वाद्वा॥ रक्षुपातिरेफादेशाद्वा अहन्निरूपवंनत्ववति॥ ॥अनुनासि
कायायादेशोहातविय इतिस्यात्॥ तथाचामरः॥ वियस्तगतनासिकः॥ त॥ नसाचाहस्यापंप्रयोगः॥ तथावक्तोपांत
रं॥ नसानासापिनासिका॥ नसकौटिल्यपद्धतिः स्यपवाधवतीतिवाधुप्रदीपटीका॥ नासिकायाहस्यच्यवत॥ र्यव
नेनुसादेशोरूपं॥ विनसाविगतनासिकयाहत्वं हीतिलिंगहिः॥ टीका॥ कथं॥ अनासिकोवाक्यः॥ अनुनासिको
वर्ण॥ नुखनासिकावचनोनुनासिकइतिनिर्देशादस्यानित्यत्वात्॥ ॥धनुषश्च॥ ॥कथंस्वलावण्यपारांसाद

॥अतएवहाचूतद्वाश्रूतरवेउभ्रमरगणयुतःपुष्पिताग्रेसुगं आइ इति सवृत्तिः॥४।

तं[illegible]वेत्तुषा[illegible]मक्कापत्यणवदितिमहिम्नस्तोत्रं॥७॥समासांतविधेरनित्यत्वाद्वा॥वासंज्ञापादित्यनु
वेत्यवस्थितविभाषाविज्ञानाद्वासिंहावलोकित[illegible]न्यायेन॥ ॥गंधस्येदुत्पूति॥ ॥कथं॥ कांतकांतवदनप्रतिबिंबे
त्नग्नबालसहकारसुगंधौ॥इतिमाघः॥तदेकांतग्रहणंकर्तव्यमितिवचनात्सुगंधस्वाभावेपवत्वेच्छातःवदिकेइप्रत्यय
विधानात्॥७॥लग्नबालसहकारसुगंधेइत्याद्यःपाठः॥सुगंधावितिप्रमादपाठएव॥लक्ष्यपरतंत्रत्वात्साप्यिकंवा
र्तिकमित्यन्यः॥यथाएकेषानियोगइत्यस्याप्यापिकत्वंयद्दितेनोक्तं॥महीरुहःपुष्पसुगंधिरादंदइतितत्रविव्या
ख्यायामुक्तं॥प्रागवस्थातोऽन्यदीयगंधस्यसंपादनात्गंधःप्रारंभकएवेतिलक्ष्येकांतग्रहणंगौणविशेषणं॥ ५
मीतांकिचैवं॥आघ्रातवान्गंधवहःसुगंधः॥तेनारविंदव्यतिषंगवांश्चेतिलट्टिव्याख्यानेजयमंगलायांपउ
क्तंगंधस्य[illegible]आदिनाइकारान्तत्वमिति॥तत्रतदेकांतग्रहणादिति॥तच्चाहतस्यात्वा॥ ॥वयतिदंतस्य॥ ॥कथंसा
[illegible]सुदतीससर्डेतिकुमारः॥तथासुदतीसुनंदेतिरघुः॥नात्रवयोगम्यते॥७॥भगवतीगौरीइंदुमतीवत
[illegible]दनविशेषिताबालेवबालेतिगीयतेनारीयावत्षोडशाब्दस्यमिति॥तथाच॥बाले[illegible]नषोडशा इति
[illegible]पदराववीयोजण्यते॥एवंचात्राप्यिवयोनगम्यते॥ ॥नच्छतश्च॥ ॥कथंवयस्युसभेदतीति॥न

युचु॥

उत्कण्ठकाक्रिन्निति ताषाव्यक्तिः॥ ॥ण्यासंयोगे॥ ॥कथं दंष्ट्रा॥त॥अनुलोपमात्यामिति निर्देशात्॥कथं पापचपेतः पा
ति॥त॥बाहुल्यादिति रक्षितः॥ ॥ ॥नोगाख्या॥ ॥वर्णकारः॥ ॥मं एवकारः॥इंकारैवत मिति॥वर्णसमुदायात्का
रप्रत्ययः॥त॥बाहुल्यकात् पत्रंतेन वा समासः॥ ॥रादिफ॥ ॥कथं रकारादीन्वर्णानिति॥कल्पपंजिका॥त॥कु
चित्केदपवादविषयेप्युत्सर्गः प्रवर्त्तत इति॥ ॥न्युट्॥ ॥कथं॥इतिकरणो विवक्षार्थ इति तत्रैतेन दमितिस्वरूप इति
त्यत्रव्यक्तिः॥इतिकरणो हेतावित्यकाबोद्देइ स्पत्र न्यासः॥त॥क्रियपत इतिकरणः शब्दः॥कृत्यल्युटो बहुलमिति ल्यु
ट्॥कथं॥सतेकरौतु कल्पाणं यस्पैतपं वल्लभेणा इति॥त॥कुंभमेंडार्थेत्यपथ्ये तिपुंसि पुल्लिंगोयं॥ ॥दुरहुः सुषुकस्य॥
कथं दुर्वेध्यादिति॥त॥केवलात्प्यति॥ ॥अनोयुवु॥ ॥कथं दुर्विज्ञेयमपि॥बुद्ध्यर्थमध्यर्द्धवास्तुदारधीरिति प्रयोग
मख्वः॥वासरूपविधिर्नास्तीति कल्युदस्तुमन्खल्वर्थे घिति वचनात्॥त॥दुःखेन विज्ञेयमिति प्रादि समासः॥ ॥लिं
ङ्मिते यू॥ ॥कथं॥इदं कुर्यादपि सिद्धानीमेवेति॥प्रेषणस्यव्यक्तत्वात्॥कस्यलुङ्यां न वितव्यं॥सर्वकालापवादत्वात्॥
x कथं॥लज्जातिरस्था यदि तेन तासिस्यादिति॥त॥क्रियापतेर्विवक्षितत्वात्॥विवक्षा हि शब्दस्यत्पत्तेः प्रधानं कारणं x
x मित्युक्तं॥ ॥प्रैषातिसर्गप्रा॥ ॥x॥त॥पदसंस्कारसाध्यं॥एवं वाग्मिष्यसीत्यादिरपि साधुः॥ ॥माङि लुङ्॥ ॥
कथं मास्मवत्तरास्याः पापमिति॥त॥माशब्देऽपि इति तिव्विष्यति॥कथं माव्यादयामीति रूपावतारः॥त॥पदसंस्कारः॥

श्री २

त्पद्माः॥ उ॥ एकत्रोपत्तविष्यतीतिपद्धितः॥ कथमेकाहस्पीति॥ उ॥ एकास्मिन्नेव समारोपितबहुत्वादितिपद्धितः॥
कथं चतुर्दिमिवादपः॥ उ॥ दिश्यावावागिराद्दुधेति अजादिपाठ र हलंता घपा॥ दिशाचाष्टो द्विगौ आवंतो वा विप
दो नपुंसके त्वे नपुंसकह्रस्वत्वे रूपं॥ अन्यत्रपदे समुदायित्वान्यः समुदाय इति दर्शनि उपसर्जनह्रस्वत्वे॥
समुदायित्वानन्यः समुदाय इति दर्शने एकत्वलाववद्विगौ यितिङीपि चतुर्दिशी तिरूपमिति॥ पंचसु -- प्र
स्ताविपद्धितः॥ चतुर्दिशीत्यानवमन्यमानिनीति कुमारः॥ हलंतस्य दिक्शब्दस्य द्विगौ॥ चतुर्दिशीयानिपा तिरा
ठः॥ ॥ दंदश्च॥ ० ॥ कथं॥ यावाकुहितकलादेष्ठुनिंव्यस्वेदः प्रशोस्यते॥ तथामुखनासिकात्यांयोवायुर्निष्क्रमती
ति ति॥ उ॥ दधिपयादेराकृतिगणत्वादित्यपद्धितः॥ नासिकास्तनयो र्ध्यापिधेटोरिति निर्देशादनिबाधा॥ एकशेषेण
च॥ शाकपार्थिवत्वाद्वा॥ नासिकायाविवरस्तोदारः॥ कलायस्य जातस्य पेद्मयावहुत्वं॥ एवं च वंकुरपोली
हितैः त्रिताद्रुसमरः॥ तथापालितैतस्थनागाश्वैरिति चंडी॥ दंतमुष्टितले यितिव॥ साध्यमेदाज्जातिरित्यस्य
परत्वमनतिसंधायायोक्तमस्माति॥ अत्रतु उपकारान्तरं॥ दंतमुष्टितले यितिदंतनिर्मि[illegible]तमुष्टिकामुष्टिः॥ कोवि
दंतमुष्टितले यितिकोर्थः इति॥ दंतमुष्टितवेयैरिति॥ ०॥ अध्ययनने॥ ०॥ कथं छात्रोपाध्यायं नात्राध्ययन
मितिकर्मसाधनेन यत्कृतापत्यासत्तिंयितिपद्धितः॥ संबंधात्पर्हितत्वाउपाध्यायस्य हृदं निपातोपुक्तः॥ उ॥

93

तथा च वांऽद्रंनिपातं स्तत्त्वं निप्रातिस्त्यां स्त्रंते यिति ॥ खपे [illegible] रिवा ॥ [illegible] विषर्गलोपोपा [illegible] ॥ निरः [illegible]
॥ [illegible] मनुपादः ॥ [illegible] त्यानेणः ॥ सर्वपदा [illegible] ॥ ॥ श्री [illegible] व [illegible] पाक्तस्यानरवाहनः ॥
कोनेणललावात्या ॥ त ॥ हुलादेराकृतिगणत्वात् ॥ एवं कुंभोमादीर्घकोषिका ॥ [illegible] शाकवी ॥ श्री
पानः शास्तो तु ॥ स्वर्णानुजानुदीसिमानु विवतानु स्थियादि साध्यं ॥ ॥ वाहना ॥ ॥ वाप [illegible] दानरवा
हनः ॥ अनेनणत्वविधानात् ॥ त ॥ अनाहितवा [illegible] स्याहृस्य ॥ हुल्लादि [illegible] गठवा ॥ एवं स्वपदादिति
नेप्रत [illegible] पवांडालमिति ॥ त ॥ हुलि [illegible] न्नादिपाठात् ॥ पादेशाव [illegible] ॥ पि
तोम्यतइतिभाष्यं ॥ ॥ कुमानव ॥ ॥ कथं दुःखनेतोऽपि तु माशापिताशाशाक ॥ इतिम [illegible] ॥ त ॥ [illegible] मदां
तादिति निषेधात् ॥ हुत्नादित्वादिति सुधाहृतिः ॥ कथं शास्त्रवाक्यानीरूपदेशास्तत्रेव्यत्तः ॥ तथा [illegible]
नमिति ॥ द्वंद्वे वेति वृत्तिः ॥ तथा च वंद्रगोमिनामिति ॥ त ॥ हुलादित्वात् ॥ ॥ प्रातिपदितिकं ॥ ॥ [illegible] ॥
यवं प्रेंयनीयं तु मा [illegible] ॥ [illegible] सा स्वर्यात् ॥ प्रसास्तत्रेवी ॥ प्रातिपदिकाद्विहितस्य [illegible] ग्रहणात्
नैतदस्ति ॥ प्रेंयनइति [illegible] पद [illegible] रेण तु गतदाहरणमुपन्यस्तं तन्न स्यात् ॥ त ॥ मत [illegible] ॥ [illegible] यष्टव्यः ॥
प्रेयनमित्याघसमा [illegible] ॥ वा [illegible] प्रतिरूपक [illegible] ॥ इह सर्वपदादिवत्तीति ॥ कथं [illegible] ॥ निद्दविम [illegible] ॥

नितिषष्ठीसमासः तत्वेरातिपदुपेतान्मदर्शयति॥ पद्मानयती तिनीः॥ स्रुद्विषेत्यादिनाद्विपू॥ नपुंसक[redacted]
कस्वलंअंधेतिनीवस्तुषीयस्यसोअंधनिग्लानवस्तुः वाहनंकरोतीत्यर्थः॥ कथं॥ विविक्तस्तत्रैमिपतन्नं
दिष्पः॥ इतितिद्धिः॥ पेतामहिषीकतातिषकासोवैकैव॥ उ॥ जास्याख्यायामकस्मिन्नितिबहुवचनं॥ उपवा
राद्वाअवरोधश्चजनात्स्यंते॥ कथंवहंतिस्त्रीयान्यमुक्तस्वकेन॥ उ॥ अवष्टर्वस्यहंतेर्वैदिनागुरिरल्लोपम
वाप्पारूपसर्गयोरित्यकारलोपरूपं॥ कथं॥ [redacted] विरंद्दतेसुपल्याणंयदिव
ह्लानतिष्ठति॥ हतइमुकंबहुइत्येकवचनात्॥ उ॥ हतइषुरिवहतेषुः॥ उपमितमितिसमासः हतेषात्क
ल्याणमितिषष्ठीसमासः सुकल्यापामित्यव्ययादीर्घपठितः॥ ॥अव॥ ॥कथंराद्देसापिवियुज्यतेत्तणम
विनापयोग्यस्थितिरितिजागवृत्तिः॥ तथाप्रमादत्वगुणिनांहितइतिसिद्धिः॥ जगुप्साविरामप्रमादार्थानां
मुपसंख्यानमित्यपादानात्॥ उ॥ एकेवानियोगइतिप्रासिकमिदं॥ एकमुनिपक्षेत्ववेह्यापादानेव्याख्या
तंतथवकविदव॥ ॥वारणा॥ ॥यदिहसिजगत्संक्वरीकर्तुमयत्नतः॥ परापवारस्य स्वभुवरंतीगोनि
वार्यतां॥ उच्यते॥ ओव्येणाविवक्षितत्वात्॥ कथंमनेनमणिवकंवारयतिकूपादंयंवारयति॥ उ॥ अंधस्य
गम्यत्वेनप्सितः माणवकस्यकूपात्रिस्येर्थः॥ स्वरूणीयचेनडूप्सितइतियदितः॥ ॥उ॥ जनिकर्तुः॥ ॥कथ

रितिक माप॰ नलोप नासः॥७॥ तेनराष्ट्र षीयस्यरूपं॥ कथंहन्वइति॥ वमो [illegible] कारखे [illegible] वलात्॥ वान्यादि
कथ॥ [redacted] उ॥ दगोरा नवमान्यमानिनी तेकमास॥ व्यव॰
[illegible] तेष्वपुद्धिति [illegible] ॥७॥ मनस्सार तद्दस्स्या॥ निस्पृष्यं तामूप द्यड्ड [illegible] तोपदेश
[illegible] तेनाया॥ इदिति॥ ॥ त्रस्लोयप॥ ॥ कथंसद्रह [illegible] चेत॥७॥ व्यवस्थेत [illegible] लाषयासंप्रस्ता
स [illegible] भूत्ली सेदे॥ संप्रसारणस्यबलीयस्त्वादिति [illegible] ॥ ऋवीवप्रतिषेधात्सकड्डतिन्यायेनत
[illegible] जा स्यात्संक्षेप दूस्यमरः॥ णिन्ड [illegible] तः॥ कयस्यक्तिाभत्पत्तुच्चत्वपवश्चि
तकलाबाध्यस्क॥ [redacted] ॥ विति रडिक्रुष्णीया [illegible] अकार विवर्तनअभावियानाणि लोपस्यानित्यत्वा
[illegible] नाविरूज नाइति गण्या कपादिइतेगणस्तेषिञ्जिपयाति॥ [illegible] कुणास्य [illegible] संख्या॥ स्य॰ कते
तिक [illegible] स्वप्रातेः॥७॥ स्कवल प्राय मितिञ्जनवेद्या ध्या [illegible] नापाय इणादी [illegible] भवङ्ग [illegible] तित
सि [illegible] त्निङ्ग [illegible] स्यातेन स्वरः॥ पिव [illegible] निषु [illegible]
नानदृ [illegible] तेनौ हा॥ तयो [illegible] ॥ वितासमयतेरिदन्यतरस्याम्॥ [illegible] न्यतर
॥ यरणाः स्यरिति [illegible] लोपितव्या [illegible] ॥ ॥ नमाओगोद ॥ कथंमनिषादस्थतिसंसमत्वं
नः

96

तीः स्वन्ताः॥ तथामन्नादि [illegible] यमन्चगद्गति॥ ङि·तिमात्राद्देतुमाङिङुङि· निकाळसामान्येन [illegible] नस्यात्यात॥ आ
त्रांसायोत्हृतवद्वेति अतिदेश्यान्कुः॥ यद्वा॥ [illegible] इत्यत्रऊयाह्वः॥ पुनर्यमाः॥ [illegible] स्पत्लश्रीवोविनोन
त्राबहुव्रीहौ॥ क्रियारूपसर्ज्जनस्य [illegible] स्वेत्अम [illegible] सिंबाधेनेह्ठअम अळ्स्मीपुनः प्रतिष्ठानग छत्वर्यः॥ मा। गम॥ २
वाल्मीकेः स्वतंत्रवा [illegible] दा॥ तेहित्तगवंनावाक्षि प्रयेस्यतन्नाइत्यनुन्यासः॥ अन्वगादित्यत्रअन्वेति [illegible] बोयेन
मितिसएवा॥ ॥आविलुयात्तु॥ ॥कथंक्रियादिः [illegible] निनिसोजादिप्रत्ययेड्वङ्विधानात्यात॥ निर्द्दिष
७ मानस्पादेशाप्त [illegible] नीतिद्यारेवडूपडुर्वैङि [illegible] णाद्धविदप्रत्ययफिलवती तिपारायणिकः॥ ॥स्वैन २६
[illegible] गमृदस्य वौ॥ ॥कथंपरमनिर्य [illegible]॥ [illegible] कबंस्यगतिकारकपूर्वस्यवध्य [illegible] यामणीवधणा [illegible] यात्यात॥ गतिका दे७
रकपूर्वडस्यापिङिसमासात्तुपनबात्॥ एवंश्रवणधीयस्व [illegible] तिप्रवणधियेनित्ताषोव्यतिः॥ [illegible]
तथानदधियांस्वप्रतिपन्नयइति॥ ऋजंतितम्ठधियः प्रातवाभाति॥ वातप्रमीशाद्दस्यनास्तिपणावृत्ता॥ कारविध॥ ८
श्री॥ पंच॥ ॥वातंप्रमीपतइत्कणादोमी धातोःप्रत्ययान्तोयंवातप्रमी तिसत्रेनिपातन [illegible]॥ अथ [illegible] वातप्रमीवी ॥ पंच॥
त [illegible] मरसाहयपंस्त्वं॥ अस्यामिपर्वेवातप्रमीशा विदीघत्वेवातप्रमी [illegible]
[illegible]

री

नृ [illegible]॥ २

97

॥स्त्रीलिंगे॥२ कोष २

रि द्वि

२ [illegible] प्रातश्रमी [illegible] डरतिभात कुष्पामिति ॥ द्विकठकेमदोस्या [illegible] पार्श्व ॥

[illegible] डौस वरादि [illegible] भार व२

[illegible] नामास्त्रावेष्ट [illegible] ॥ मितांश्च ॥

कथं नेय [illegible] पति ॥ स यमयति ॥ यमो परि [illegible] षेधाख्यातव्यते ॥ यमः स्तनुपनि [illegible] नेति [illegible]

स्य [illegible] नि [illegible] यमसंयमन्याश्च [illegible] कपाली [illegible] स्वरूपमिति घातिजली पः ॥ कथं [illegible]

[illegible] त्यादि [illegible] इतिवा बहुला [illegible] य [illegible] या

[illegible] तिकाय [illegible] कुमारः ॥ अपयतार मादिव्रपेष्टु ॥ निश्चिम्नमयो [illegible] तिर

चुः ॥ निश्चामपतदुसो [illegible] शमल [illegible] तालोच्च नहुति चोरादिकाल्लो [illegible] पयिष्ठ [illegible] येमिष्याम ॥

[illegible] नान्द्रुति [illegible] चक्कुडि स्य नव [illegible] गताब [illegible] नपेत ॥ निश्चामनं वह्नु

[illegible] नं ज्ञानं निश्चामनं ज्ञानमा [illegible] मिति [illegible] चक्कुडि स्य चन्या सयद्वैता ॥ कथं तर्हि [illegible] पक्षिति ज्ञापनं ज्ञापकः

[illegible] ॥ व्यवस्थितविलापत्वादेवा ॥ कम [illegible] घा [illegible] व्याति ॥ ता ॥ घपसं [illegible] वस्य

स्पवैरादिकस्यामितः ॥ कथं वाच्यं नक्षकण्टवीसा ॥ द्विवीपांसपर्वतामिति चंडी ॥ कंपने वक्ति [illegible] रि [illegible]

श्री॥ पप॥

दधिवात्स्यात॥ [illegible] नेत्र [illegible] न्यप [illegible] द गाम [illegible] देववा॥ तृकल्पन्नित्ति [illegible] पाठः॥ एवं वाळवनूसर्व
गा [illegible] ॥ [illegible] न्तुरूपा॥ ॥क [illegible] ॥ किलावप्रसंगात्॥ त॥ निर्दिश्यमानस्यादेश्यान्तवतीति इ ह्रस्वं वर्
[illegible] दरायवधा गारु॥ मिंहीत्यत्र परस्यादित्तिनाकः॥ ॥श्रसोरा॥ ॥कथंनिरस्यति॥ निरस्तअंधकवपरिस्ताध
[illegible] अतेयदणात्स्यायतभ्र पयविधिविषयपमित्यत्प्रते॥ तेषांविकृतनिर्देशात्लिंगात्स्नास्यतियहणं॥ य
[illegible] विकृतनिर्देशान्तरस्त्रे निर्देशाभेदार्थइतितन्मंदधियं सुखप्रतिपत्तये॥ ॥नत्राशे॥ ॥
[illegible] केश्चकश्चिदूधिरमिति तंडी॥ दंत्योष्ठवकारत्वात्॥ अत्रव वमुत्तरंरि तिजहिप्रयोगात्॥ दंत्योष्ठवा
[illegible] पामितिरिद्धितः॥ वृवक्लिस्वाद्गूरवितमघ्यमाइति दंत्योष्ठवादियहणादिति वर्णदेवाना॥ त॥ अस्त
[illegible] कृहन्मध्यइस्वत्र अनादेशादादवादिगुणानामिति कर्त्तव्यं यागविभागादस्यानित्यत्वमिति काश्चित्
[illegible] णस्त्र॥ ॥केपम्लथीकतप्रग्रहमर्वतांक्रजाइतिमाघः॥ मघवद्रुजनज्ञातिदोनमिति॥ अर्वणस्त्र
न [illegible] नस्त्र मघोनन्तिषिष्यंछांदसहितरइतिनाश्वात्॥ त॥ छांदसा अपि काविज्ञाषाबांधप्रंजते॥ वाडु
उव [illegible] वनोहातानापां॥ ॥पादघत्॥ कथंपादलुंठति॥ एकादेशस्य परं अत्यन्त्यादिवज्ञावात्॥ त॥ [illegible]
ता [illegible] ज्ञावात्स्त्वानिवज्ञावोत्तवति॥ विप्रतिषेधेनतिस्त्रानिवत्वात्॥ ॥अतोघातः॥ ॥कथंस्केल्पपः॥

स्याच्च लोच ॥७॥ निपातनाद्योगदिनगाद्वा ॥ एकेस्यालुमरणाद्वा ॥ अयोगोपधइतिगन्याद्वा ॥ ॥७॥ ॥ कथमा
न्यात ॥७॥ ग्रामीः ग्रामणि विणा विणा विष्टवदिति अतिदेशादनेन टिलोपात् ॥ संयामयुद्ध इति संग्रामयतेः तेस
पसर्गात् इति नियमात् के यत्नाणि विग्रहस्येका जिप्रवृत्तिलावात् ॥ णिवोव्यसतिमात्रार्थे [illegible]
वीः प्रतीतः प्रातिपदिकाद्धात्वर्थे बहुलम् इति बहुलवचनाद्वा ॥ नास्त्यद्धित ॥ कथम् जनकी ॥७॥ अकित्वं
स्पकर्तां गवाला वास्तन्स्ता वस्कसाद्याज्ञोनस्थानात् ॥ तिङ् तेप्राग यंदिवीपतेइति ॥ अद्वापि — तथाताय
पथिविरचितः को विधिः को निषेध इति ॥ तथायेषां गाश्चति को विरोधः अवयानां तमायायस्वे पदीवचनात्
॥७॥ दिस्यदित्यादि स्यत्र बहिषः श्चेतिवार्तिकेन टिलोपग्रहणादस्यानित्यत्वादिति तैवय तिः ॥ ॥ ओर्गुणः
कथं धामस्वायम्भुवं पपुरितिकुमारः ॥७॥ संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति वचनात् ॥ कथं स्यापाइत्ती ॥ इकार
लोपस्यस्थानिवद्भावाद्गुणप्राप्तिः ॥७॥ दीर्घादेरसामर्थ्याल्लुणः ॥ बाहानेन्त्रवडमस्यद [illegible] नीति निर्देशाद्वा ॥
कथं द्वीति ॥७॥ नस्तद्धितइतिनद्धितस्यग्रहणाल्लुवर्णेः ॥ ॥ यस्येति वा ॥ कथं तपा [illegible] यावताइङ्ध्व
त्या को कं ॥ अपादाने स्त्रियामुपसंख्यानं तदन्ताच्च ङीष् [illegible] रथ [illegible] वकं स्पादी [illegible] वाटिस्यातवाड
[illegible] ॥७॥ यात ङी [illegible] क्रियामित्यत्र [illegible] ॥ कथं मत्स्यै

॥ इतिषष्ठोऽध्याय[illegible]॥

पामति ॥ रोगाख्यायां [illegible] नित्यत्रमवर्थाच्छ इतिवार्त्तिकेन ण्वुप्रत्ययविधानाड्ण्वाताव [illegible] ॥ बहु[illegible]
[illegible] देव ॥ कथंवल्लकाइति ॥ डोअनेनल्लोपार्ह ॥ ग ॥ स्यांप्रतिषेधइतिवचनाद्दीर्घस्यग्रहणात् ॥ ङ्कस्वाहितपद
किरणाद्दीर्घस्यप्राप्तिरेवनास्तीत्यनर्थकः प्रतिषेधस्यात् ॥ तस्माद्दीर्घस्यैवग्रहणं ॥ तदाहतपस्करणंगुरुत्वदु
[illegible]ष्टीनितिपद्मितः ॥ ॥ सू ॥ ॥ इतिदुर्घटवृत्तौअंगपादः ॥ ॥ श्रीः ॥ युवोरनाकौ ॥ ॥ अतोभिसः ॥ ॥
कथंमान्यवर्षेत्ति ॥ गंधवर्षेत्तिः इतिबोद्धप्रयोगाः ॥ आबहुलग्रहणमिहाप्तिसंबध्यते तेन क्वचिदैसत्वंनभ
विष्यति ॥ यङः सि ॥ ॥ कथमुदधिस्यात्तरेकल्कैप्सितः किमनुनोस्यते [illegible] इति [illegible] ॥ अतइत्यनुवर्त्तते ॥ ग ॥
[illegible] नमच्छतीतिक्वचिस्सर्वप्रातिपदिकेभ्यो लालसायमसि [illegible] मित्येकेइति [illegible]
[illegible]दिसकारेदधिस्यतिस्यात् ॥ तदधीतवान् ॥ वापीवुद्धित्तसंवधादावायत्रिवादीतिवाहः ॥
आदरात्तदधिस्यान्नदीपुरुषावात्तदधिस्यः ॥ यलोपस्यासिद्धत्वादनित्यत्वाद्वागुणः ॥ कथंमासाससेव
वदत्तस्यशुशोहंद्विजेनवन ॥ ग ॥ अवतीतिक्रियापदमिदं ॥ वृद्धि[illegible] ॥ नःक्ये [illegible] नितित्वंन
भवति ॥ असंहितात्रयस्यात् ॥ कथं [illegible] अतिजर[illegible] ॥ कृ
यः [illegible] लता इतिकाव्यपद्धतिः ॥ ग ॥ असाधुरेवायं ॥ यद्वाडसर्वेनिपा[illegible]नातइत्यनुवर्तनित्यत्वात्ते

॥श्री॥ दे॥

॥दे॥

८२

107

नपिलुस्येति ॥ अतिजरस्यतिनाशयति ॥ मूलविभुजादित्वात्कः ॥ अतिजरसस्तस्य ॥ कथं इंदरिद्रस्येति ॥ त ॥ आ
याः संज्ञायां दसोरितिह्रस्वत्वे नेतितत्रवृत्तिः ॥ सौत्रत्वात् ॥ द्वा ॥ ङ सिद्धाः ॥ ॥ कथं पुत्रादेकौ राजपः ॥ त ॥ ङ सिद्धे टप २
तिरितिसर्वे निपातव्युत्पत्तिवारादस्यानित्यत्वात् ॥ इति श्रीकंठः ॥ सोदकुम्भस्य कादाकिनिघासहायद्दति अत्रक
न्नस्युकौ वानुवर्ततेतेन त्रमहाविभाषया प्रकृतिश्रवणसिद्धेलुग्विधानं सर्वकार्यार्थमिति अत्र कुम्भ
दिस्स्वत्रयति ः ॥ यत्कुर्वंतिवैकेकराः परस्परस्यहिताइतिव्यासेनोक्तं ॥ सिध्यर्थी ॥ एकं च बहुव्रीहिवदित्य
तिदेशार्थं न बहुव्रीहिवत्त्वात्र सर्वनामनिषेधोनात्रप्रसक्तः ॥ आतिदेशिको बहुव्रीहो तस्यानिष्पमाणत्वा
त ॥ एतद्बाधं तद्वदिति निर्देशात् स्वस्वीदिपाठाच्च ॥ नपुंसकाच्च ॥ कथं अप्रत्याख्येयदाधिसुमनसी ॥ रलश्रीः ॥
परेच्छलिंगतायां स्त्रीत्वे त्वात्तावानावार ॥ त ॥ असाधुरेवायं ॥ लिंगमशिष्यं लोकाश्रयत्वाल्लिंगस्येति च
॥ सुमनसाक्षिति वा वाच्यं ॥ अतोम ॥ कथं मकारस्य मकार~~[illegible]~~ वचनं मोनुस्वारनिवृत्त्यर्थमि
त्यतिः ॥ अमोऽमुवचनं नेलुग्निवृत्त्यर्थमिति युज्यते ॥ त ॥ अकारसंवितोमकारस्य सवामेव ॥ अथवा अकार
स्यामिद्वर्वत्वे नलुकावा ॥ निवृत्तिप्रस्य विशेषान्न ॥ तपरित्यमेद्देपकारस्योक्ति ॥ अनुस्वारनि[illegible]त्यर्थमित्य
त्रार्थशाद्दो निवृत्तिवचनः ॥ अनुस्वाद्दति निवृत्तेर्निवृत्तिरित्यर्थः ॥ लुकाद्यनुस्वारनिवृत्तेस्याद्रितन्नि

र्वर्तेलुको निवृत्तिरित्यर्थः ॥ अनुस्वारस्याविनिमकारे अनुस्वारस्यादेशं वस्तनिवृत्त्यर्थमित्यर्थः ॥ ति ॥ तेन्यथा संप्र
सारणं तु विनिरेफे संप्रसारणं स्याद् इति न संप्रसारणे संप्रसारणमिति सूत्र भाष्यं ॥ पद्यालुकः प्रकृतत्वात् अनु
स्वारनिवृत्त्यर्थमिति ॥ अत्र लुको निवृत्तिश्च स्यादंतं यनिवृत्त्यर्थमित्यर्थः ॥ ॥ न मासे ॥ ॥ कथं स्वाधनं स
त्वग गच्छतीति ॥ उ ॥ वा छंदसी स्वापिछंदसीति वचनं स्त मासे पित्यबर्थी ॥ तेनार्थे देवाचूगत इति ॥ कापिच्छं
दसीत्यत्र न्यासः ॥ अतः छांदसो आपिक विज्ञाषायां प्रयुज्यत इतीत्युक्तं ॥ तेनन्यत्रपि सिद्धं ॥ आपिस्य छं
स्य सर्वेणधि न्यसि स्याराद्वा ॥ भाषायां वा समासे त्वपू ॥ अन्ये धनं से त्वग्गच्छती वदंति ॥ ॥ त्रेस्त्रय ॥
स कथं त्रीणामपि मुनीन् एषामुनिं त्रेषु समागम इतिवृत्ते तिङः ॥ छंदसि त्रीणामित्ये वं भाषावृत्तिः ॥ छांदसो अ
पिक [illegible] ज्ञाषायां प्रयुज्यंत इत्य [illegible] ति भाष्यं ॥ ॥ ङ्य्चनधापो ॥ ॥ कथं तनिपद्धिति दरिद्राणां
उ ॥ ङ्यापोः संज्ञा छंदसोर्बहुलमिति ह्रस्वत्वे एतद् इ द्वरिद्रस्येति सिद्धे पेव निव्याख्यातं ॥ यथा समाहारे
॥श्री॥५७ [illegible] चैकशेषेण नविष्याति ॥ ॥ आङोये ॥ ॥ कथं पुमास्तत्रालयो देवा तस्थितं पत्रैपोरुषं ॥ आ ॥५७॥
ङासे स्कोदर [illegible] परं स्यादित्यादिननुमनावात् ॥ उ ॥ आगमशासनानित्यत्वात् ॥ ॥ उपसर्गा ॥ ॥ कथं
दुराजेता ॥ दुःखेनाजयत इति खलितुमस्यात् आगमशासनस्यानित्यत्वोनुमत्राव: ॥ निर्लजा वा ॥

णि॥ अति प्रादिसमासेन प्राप्ते घञि बहुव्रीही॥ लिणाव॥ कथं राङ्कवं॥ चिंत्यमिति भाष्य॥ वृत्तिः॥ ॥नकुत्सी॥ ॥
कथं अतिसुकन्तां॥ अनिदुक्तमिति॥ उ॥ प्रादिसमासेनातः कर्म ॥ अव्ययेनीयत्वादितिन्यासः॥ ॥इको वि॥ ॥
कथं प्रसुलु इति निर्देशः॥ द्वंद्वैकत्वे इ्स्वत्वे लुमस्यात्॥ क्लीबे — — दोहलस्य कस्योः पवइत्येतद स्यात् चहुन
स्यात्॥ उ॥ निर्देशादेव छांदसत्वान्नो वड॥ [redacted] लोपि
स्यपरेपु॥ ॥कथं कुर्वती व्यवस्थयादति वेडी॥ उ॥ आरंभसामर्थ्यान्नित्ये लब्धे नित्यग्रहणं नित्यमात्रवधा
रणार्थं॥ तेनान्यत्र नकारान्तात् विधिविकल्पः॥ तेन कुर्वती कुर्वंती सिद्धिरिति भाष्यं॥ उ॥ तस्त्रात्यतरवैवकृत
स्यात्॥ ॥अनडुसौ॥ ॥कथमर्जुनस्य सखा हलं हलस्य सखिरर्जुन इति जातवंत॥ उ॥ नहि व्यासप्रभृ
तीनधिकत्साष्टाध्यायीकृता तल्लिंगवंतो वाग्विषयत्तंत्राः॥ इत्यनुन्यासः॥ यद्वा सखायं सखिवं केरोती नि ८
ति णि विचि लोपावइतीकारस्य सखिरिति॥ ॥वतुर्न॥ ॥कथं अयं तश्चतुरो वेदाः इष्टतः सर्वांश्चतुर्यतिर नश्री::॥
॥उ॥ आगमानित्यत्वात्॥ अहं वत्र उरादन्ता इति वायोऽप्यं॥ ॥अं तदुइ्॥ ॥कथं तद्विरणामिति॥ इत्वोत्वान्यां
गुणवृद्ध्योत्त्वतो विप्रतिषेधेनेति॥ इत्वमपि भवति॥ एवं किरलो स्नामसर्वाष्ठि ति॥ कवजिघ्रयालित
नियाम्नूत्यः कवचु रिति वा कचु॥ ॥इति तुर्यस्य तोयपादः॥ ॥सविवहि॥ ॥एकाचत॥ ॥ ॥क॥
कथं प्रवेता वाप्तावक्त तस्मानिवर्ताडुदात्तत्वात् इ्त्रीतितिस्यात्॥ उ॥ स्वरान्तत्वाद निद्कृत्वामिति धातुप्रदी

॥श्री५८

पटीका॥ कथं ता[illegible]अस्तम्भ्रावे कृतेनाविते तस्य [illegible]॥ ॐ॥ जदंतला[illegible]स्पेय्वाम्॥ गण[illegible]मूर्दंतमिति गणग्रहणं नागण
स्यनिव[illegible]तेन व्यथयाकेत स्वरूपग्रहणं॥ नित्यग्रहणं न्याख्याने [illegible] प्रसंगत्त्वते ग्येया[illegible]॥ यदाहनोवध
लिङि:व[illegible]वधादेश्यायथ्योदा[illegible]पठ्यते॥ तथावीतावापि॥ कथंतनितल[illegible]तमिति[illegible]कम्मिमितिस्या[illegible]॥
[illegible]लुज्ञा[illegible]स्पां लास्का दित्वादितव॥ एवंमनीषितं[illegible]सितमिति॥ मनसईषामनीषाततइति विमनीषितं॥
स्फुकः किति॥ [illegible]॥ देवात्कृता विगलिताग लितावकेनगीर्णइति स्या[illegible]॥ गिरते घंते[illegible]एकविधानं॥ मिति
केऽन्ये॥ कथं उदीर्णराग प्रतिरोधकं जनैरिति माघः॥ तथापावघाक्टुदीरितां॥ न॥ आगताविस्यस्य न्यादि
[illegible]णीमिति इगताविन्यस्य तदीर्धिमिति॥ परद्वेवरजयोरेकत्वस्मरणाद् गिल इति निष्पादः॥
[illegible]॥ निष्ठ्यां॥ श्वीदितो॥ कथमत्रार्थे पतितव्यमिति॥ पतीम्रल इत्यस्य पतमितिस्यात्
[illegible] ककारापवादयोरित्यस्य णिवोऽनिसतानुः॥ यस्य विभा॥ कथमास्वयिको धावितः॥ स्तु
[illegible]नः पद्द्वि॥ ३॥ सेऽसि[illegible]तेस्यादिनान्ते तर्विकल्पपस्य विभाषेतिनिषेधसिद्धेन्त्वीधातोरीद्
त्वेनास्या नित्यत्वाज्ञापकात्वनन्वनद्वोषेर्स्थितत्वागतावेत्रा॥ एवपतितइत्यपि॥ द्वितीयाश्रितातीतपतितत
गनावितिनिर्देशात्॥ एवनीपेदरिद्राणामिति विभाषापतगाताविस्यस्यरूपं॥ तानिपतीयादीनास्य ग्रहणं॥

॥५८॥

105

न३

अयं ... साह्वयीत्॥ ॥घुषिरवि॥ ॥कथमुच्चैर्घुष्टं तु घोषणमित्यमरः॥ अविशब्दन इति निषेधात्॥ उ॥ अ
ऽवणेति वल्प्यार्थे निषेधात्॥ ॥वादान्तेत्यां॥ ॥कथं स्पष्टं खातादिकर्मणि॥ पूरी आप्यायने इत्यस्य पूर्णमिति नि
पातनं॥ उ॥ नच्यारव्यातिपृच्छ्यो तौलानिषेधात्स्तृतमिति॥ ॥हृषेर्लोम॥ ॥कथं हृष्टः पुरुषः॥ हृषं आलस्यलो
मत्वेनेन विकल्पः॥ पुरुषादौ तु यस्य विभाषेति नित्याण निषेधात्॥ ॥आर्याचाउ॥ ॥कथं सागरं
त्रैमिषु [illegible] तीर्णमितित सिद्धमिति स्यात्॥ उ॥ आगमशासनानित्यत्वात् नेट्॥ तीर्णमित्यसाधुरेव॥ कथं वि
श्वस्तो वा वचनैः॥ उ॥ आदितश्चेति चकारस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात्॥ विभाषा भावादिकर्मणोरिति विकल्पः [illegible]
वत्तिः॥ धातुप्रदीपस्थ॥ ॥सनुक्रमो॥ ॥कथं निर्वृत्तं सयाहकृत्रिमपत्रपंक्तिरिति माघः॥ क्रमेरनात्मनेपदनिमित्त
त्वादित्यादावं॥ उ॥ वृत्तिसर्गतायनेषु क्रम इत्यनुवृत्तेरनुपसर्गाद्वेति सर्गोत्साहेऽर्थे आत्मनेपदमिति नित
ह्रस्य॥ न चैवं प्रतते नायंस्यात्मनेपदे प्रतिषेधेनासतीनि तिवृत्तिः॥ योग्यतामात्रेणात्मनेपदनिमित्तत्वा
त्॥ उ॥ तस्यागमानित्यत्वात् इट्॥ ग्रहेर्जिघृक्षयेति पाठ इति तागवृत्तिः॥ जिघांसयावा पाठः॥ यद्वा आ
कृत्रिमपत्रिपंक्तिमिव बिभ्रत्कैसा॥ ॥ज्वत्वश्चयोः॥ ॥कथं जीवा॥ अनेनेत्वप्रसंगात्॥ उ॥ त्वय धातोः स्यात्
बघ्यकस्वादिति न्यासः॥ ॥उपदे॥ ॥कथं पविष्या॥ उ॥ अनेनालरद्वाजस्येति नियमात्॥ कथं [illegible] जीलं

श्री५७

[illegible] त्वय्यपदुद्गोय॥ पुरस्तान्निषेधकरणप्रणयनात्प्रतिषेधस्यबलीयस्त्वात्
क्यादिर्निमादितिभाषावृत्तिः॥ ॥विभाषागमः॥ ॥कथं सवर्णलिंगी विदितः समोपपावितिलार्यविः॥ अनेने
धीसौ विकल्पयस्य विभाषेति निषेधात्॥ उ॥ आत्रूपयविप्रतिषेधेन विधिनासाहवर्यात्त्वदर्ले गार्ग्यग्रहण॥
त्म॥ वेदनविच्छकिबंताच्चारकादित्वादिति विविदितइतितुस्तुवर्णस्त्वा॥ ॥आनेगुरू॥ ॥कथमपिशार्कं
पवानस्यति॥ उ॥ आगमानित्यत्वान्नमुगितिन्यासः॥ आनाडि तइतिद्रमादेशोपिनास्ति॥ अतिदेशाकार्यस्या
त्यत्वादिति॥ नित्यमितिभाषावृत्तिः॥ ॥त्रिचतुरोः॥ ॥कथमेकोव्यस्त्रयोगावडुर्तिबलीरद्धे गोः पुमानि
निति अर्धनारीश्वरकोशादर्शनात्॥ स्त्रीगव्यांतिकजावान्॥ उ॥ एषुके पानीयपगिरि [illegible] त्रिसुरेदंजग्रहर्
पत्रौ रम्भोमूर्ध्वति विरवसिगौः स्त्रीपुरुषयोरितिविश्वः॥ ॥अदसओ॥ ॥कथं अमुकइति॥ ओत्वप्रतिषे
धेनाकचादुत्वं वैतिवक्तव्यमिति॥ ओत्वाभावे तत्वेव आसुकइतिव्होसाधितं॥ उ॥ जरायाजुरसन्यतरस्या
ग्रहण॥ अङ्गकार्त्तिन्यापनादुक्तेति तस्यव्यवस्थितविभाषात्वात दोषः सावनस्यपार्श्वेति सल्लालावउभस
वैस्ते॥ सरितिमत्वोत्पांतवितव्यं॥ ॥अबोग्निति॥ ॥कथमतिशायनं॥ उच्यते॥ अतिशायुनेतमबिति
निर्देशायनेतमबितिनिर्देशात्॥ ॥अतजपः॥ ॥कथं वाहनस्माहितादितिनिर्देशात्॥ कथं भंडागारः॥ उ

॥५७॥

दि [illegible] रणा इत्यस्मन्नमितं पथ्यावाला वाला ॥ त ॥ अणवणनणनणइत्यतोऽसमंताद्दुष्टेति ॥ उलूकाहहिंपुच्छ
णंडांते निपा [illegible] ॥ कथं पदमितीति ॥ पदेरुजेति घत्रिवक्ष्ये ॥ त ॥ तत्रातपदमेकवर्जमिति निर्देशाद्दिन्यासः ॥
घनो घवेति घ्पि कारणाद [illegible] पदमितिवा ॥ कथं यंधिपुङ्क्षथपेतु ॥ हृदयेश इतिमाघः ॥ अथर्वेदे [illegible]
ति अस्यादंतस्य वैशादिकस्यानेकार्थत्वा [illegible] कथं मत्स्यस्याविघा ॥ समस्याकेवः ॥ ण्पतिवक्ष्ये ॥ त ॥ संज्ञा
पूर्वको विधिरनित्य इति अनित्यत्वात् ॥ बाजक [illegible] पत्रकथं तद्युमापस्मो ॥ त ॥ अनुपमनत्परम इति
निर्देशात् ॥ तस्नोदापदेशाइतिनास्तित्वदानोलोपदेशावात् ॥ ॥ तद्धिते ॥ ॥ कथं तेषजइदंत्यादिपवक्ष्ये ॥ त
[illegible] ॥ तेषजान्य इति निर्देशात्तुणोऽव्यक्षिप्तः ॥ कथं उपालिकंशास्त्रं ॥ अधिकृत्य कृते ग्रंथ इति अणि
व हि ॥ त ॥ [illegible] पूर्वको विधिरनित्य इति तत्कृतिः ॥ ॥ इति दुर्घटवृत्तौ शिवपादः ॥ ॥ दीपिकाख्यो ॥ ॥ द्वारादी
नां च ॥ ० ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ कथं शाद्धरा [illegible] दिदि ॥ तस्मा [illegible] विकल्पमिति ॥ द्वारादिषु स्वशब्दस्य पाठात्
एवं प्रसंगात् ॥ त ॥ स्वागतादीनां चेति निषेधात् ॥ कथं द्वारिकः ॥ त ॥ स्वराद्रूपसाहचर्यादिकारांत [illegible]
[illegible] स्यद्वारशब्दस्येजितिदौवारिकः ॥ हलंतस्य द्वारिका इति ॥ ॥ हल्ग्रामिंचेत ॥ ॥ कथं लावसाधुस्यपर्यायहा
दस्तत्स्कांतसौहृदस्सुखं मनोहृमिति ॥ तथा [illegible] सौहृद इति कुमारः ॥ तथा सौहृद्यमिति ॥ युवादित्वादणि

108

आमणादित्वात्ष्यञ्॥ अनेनोत्तरपदवृद्धौ सौहार्दमिति स्यात्॥ न॥ सांज्ञापूर्वकानित्यत्वात्॥ हृद्भगेत्यादिस्यात्प्र
न्तो आदिवृद्धिरेव॥ सांज्ञास्तु हृद्भगेत्यत्र प्रतिपदोक्तस्य हृदयपर्यायस्य हृच्छब्दस्य ग्रहणात्॥ हृदयस्य हृल्लु
खतीहृदादेशस्यादिवृद्धौ साधयंति॥ किं चैतत्॥ हृल्लेखादिसूत्रे स्वत्रियं थेन विरहं॥ यदितस्सौहा॥ कश्चिदर्थ
वत्यसिताषापास्तु सुहृदुर्हृदौ मित्रामित्रयोरिति निपातस्य हृदयपर्यायस्य हृदयस्य अवयवो सुहृच्छब्दः तदस्योत्तरपदवृद्धि
नैतवतीति॥ वदंते॥ समुदायस्तत्र मित्रवचनो अवयवस्तु निरर्थक इति॥ ॥अनुशाति॥ ॥कथं आतिथ्यायि
कः॥ अपपाठात्॥ न॥ प्राप्तिकः प्रत्ययदृष्ट्यक्तं॥ अतोस्य साधुत्वं॥ कथं तर्ह्यापाततिरार्थिकेन रसेनेति घ
घः॥ ॥ सूत्रकारादिमतेन॥ कथं पुरीमाजोतत्रात्रवीमिति माघः॥ आत्रापाठात्॥ न॥ आतैगणाद्विष्यती
त्यके॥ ए [illegible] ताविद्याथ्यातुर्वैद्यमिति॥ असाधुरेव वा॥ ॥हन्तो॥ ॥कथं वक्तव्यस्यदंवौध्यमितिअ
नेनतत्वजाभावात्॥ न॥ धातोः कार्यमुच्यमानं तत्सद्भ्रंश्यलवतीति निषेधेवृद्धिनिषेधाभावात्॥ ॥इति वृत्तिः॥ ॥
॥श्री॥ ६०॥ नादातौ॥ ॥कथं [illegible] वक्तुः वमः॥ आमदारभ्यवमिकमिवश्चामीनामिति॥ न॥ वमइतिसंज्ञापूर्वकानित्य ॥६०॥
त्वात्॥ एवं गमकत्वादितिवा॥ आमइतिवैरादिकस्यणिविवृद्धौ तत्रहिमित्त्वनास्तीति वृत्तिः॥ कथं विश्रामस्थि
तिहेतवो न गणिता वैसयमाः पादपाः॥ विश्रमार्थमुपकूजं त्वमिति॥ आश्रमनिकेतनतत्कणवुणयाममंत्र

ति७
ने५

णइतिवैरादिकस्यवा॥स्वर्यविश्रामत्तमिरित्यादिकमन्याप्यमेवेतिवृत्तिः॥कथंतपरसोघर्मो॥यमिरमीअनु
दात्तौ॥उच्यते॥अङ्दुघमनयमनपरमिइतिसोऽष्टम[illegible]गमात्॥अयमनुनित्रयविलक्षणत्वादस्याप्राधान्यंतद
यथालक्षणमप्रयुक्तेष्वितितिप्परामतघामइत्येवंलवतीतिमन्हरिणानागवनिहृताबाके॥ ॥इत्युक्तौ॥
कथमाकस्मिकः॥अकस्माच्छब्दादध्यात्मादित्वट्ठञिकादेशात्॥त॥येषांवनिर्देशःप्राप्नुवतिकइतिक
इतिनिर्देशादस्यानित्यत्वात्॥अकस्मादितिकारातोयंविभक्तिप्रतिरूपकोनिपातइवा॥अवितर्कांतस्य
जस्त्वेनदकारांततापि॥ ॥व्रजोक्तः॥ ॥कथंवेदिसमार्जदद्वेतिकुमारः॥घत्रिकुत्वात्॥त॥घञ्ंक
विधानात्॥वेदिंसमार्ष्टीतिकर्मण्यण्॥वेदिसंमार्डीवासौदक्षावेतिकर्मधारयेपुंवद्भावः॥कथंअविघः
पुरुषःशोभ्यः॥ण्यतिघत्रिवकुत्वात्॥अजिव्रज्योश्चेतिवकंतस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात्॥नकादेरितिसौ
मविभागादिकंस्थित॥ण्यआवश्यप आवश्यकइतिवासोऽव्यसिद्धिः॥कथमविघःपुरुषःशोभ्यो॥ण्यति
घत्रिवुलावः॥ण्यतिघत्रिलावः॥लोवव्यर्थानइत्यतोघत्रिकुत्वात्॥त॥लोव्यपगदकपच्छुवस्येतुणाष॥
थइतिवैरादिकादेशविएरजण्यंतानांतुआर्धधातुकइत्यस्यविषयसप्तमीत्वंलक्ष्य॥अतःपरसप्तमीप
क्षेअयु॥एवंप्रपंचः॥यंकश्चक्षुस्कविषयसप्तम्याःपुरावत्॥पविव्यक्तीकरणइतिवार्तिकाद्वा॥कथंका

चाः ॥ कथमुदेतदस्तादुसमः ॥ त॥ कवबंधनइत्यत स्वार्थेणि ॥ ये॥ एवंबकाराद्या॥ ॥ इक्षुगामि॥ ॥कथंप्रतिछिष्य
स्पर्हमीत्यतिबुंडी॥ शितिछल्तिघनाः॥ त॥ इत्थंप्रतिगतः प्रतीकः तद्ददावविरामीविजतीछ्ययः दावार्यकि
[illegible] टि॥ कथ॥ कथंनिर्गच्छनकाळेवत्तुर्थीन [illegible] ॥ त॥ गमेर्वाडिळकाच्छप्रत्ययो॥ गच्छइत्यागमस्तत
[illegible] राती॥ णिविल्पुटि॥ एवं [illegible] पातः॥ कथंगच्छतीति॥ तुकिकर्तव्येबहिरंगस्यच्छस्य॥ नित्यत्वात्॥ त॥
[illegible] उपस्थेतितु॥ [illegible] धिग्रहणेना [illegible] नित्यत्वात्॥ ॥पाघ्राध्मा॥ ॥कथंव्यतिपदेशात् [illegible] तेपिबा
[illegible] पात्॥ त॥ वर्णपरस्यास्तस्यविधानतरः [illegible] ति [illegible] तद्वयोरीयदित्यत्रन्यासः॥ अन्यथारोषदूमेव
वेदस्यमत॥ ॥पुगंतलघु॥ ॥ [illegible] जीवन॥ श्रीवनं॥ गुणसद्भावात्दीर्घत्वाभावात्॥ त॥ एषोदस्रादिवाद
गुणादीर्घत्वं॥ प्रगमिस्ये॥ सिद्धयछिवुसिव्याद्दी [illegible] निस्त्रपठतितद्वावात्॥ कथंत्रि [illegible] ॥ [illegible] मःपचा
[illegible] संगात्॥ त॥ असनोः किलंग्लापयति [illegible] तत्यपावयवस्यसंयोगेतत् [illegible] निमित्तकार्य [illegible] ना
[illegible] तुल्यतिस्मविक्लावन् [illegible] इतिभाष्यः॥ तुन्नमीनइत्यस्यगुणाभावात्॥ त॥ चअर्थेकि
[illegible] तिकस्रयपातु [illegible] कस्तुल्यापरिछिनतीतिणिवि॥ एवंतुल्ला॥ कथं [illegible] लिलातिति [illegible]
[illegible] त॥ संज्ञात्सर्वनामादिनिरासार्थं॥ यद्दा॥ कु [illegible] रीकुयादिः॥ कुष्ठआदियस्येतिकुयादिः॥ एकशेषः॥

श्रीहर॥

॥६१॥

118

गांकुर्यादिप्रभृतिनिर्देशोनङित्वात्॥ एवंबलेखकोलेखोलेखनीति आतिदेशिकंकार्यमनित्यमितिङित्वाताबाद्
कुलाः॥ कृषविलेखनइतिनिर्देशाद्वा॥ ॥अतोदीर्घो॥ ॥कथंजयंतितेसदासंतइतिन्यासः॥ अंतादेशाकौरेक॥
द्देशेस्यस्यसर्वंप्रत्ययंतवत्वेअनेनदीर्घोनु॥ परप्रत्यादिवत्वेसार्वधातुकत्वात्॥ ७॥ उत्तरपदआश्रयेणनांता
दितिनिषेधात्॥ एवंतर्हिनांतादिवत्वं॥ किंत्वेकदेशविकृतत्वात्सार्वधातुकत्वेनविध्यति॥ नचैवंतत्पद
न्नाग्रहणंह्रस्वस्यैवेष्यते॥ व्यवहितेपितदर्थत्वात्॥ तत्रैकादेशस्यपूर्वंप्रत्ययंतवत्वेप्रातिपदिकावयवत्वस्य
सुपःपरप्रत्यादित्वात्सुपोधात्वित्यादिनालुक्स्यात्॥ अंतत्वात्सुनभवतिनवात्रैकदेशविकृतत्वात्॥ ७॥ अस्य
लिंगंवनंस्वमासइतिनिर्देशः॥ तत्राववर्णत्वात्॥ एवदेशाविकृतत्वात्सुपिचेतिदीर्घः॥ त्वंप्राप्तमेव॥ एवंविशेरकदे
शाविकृतपरिभाषयानप्रवर्तितव्यमितिस्फुटाप्यतदेव॥ लिंगं॥ अन्येत्वाहुःस्वपतइतिनिर्देशोवा॥ ॥सुपिच॥ ॥
कथंव्यादायपतत्वेसन्निपातपरिभाषयादीर्घोनावात्॥ ७॥ कष्टापक्रमणइतिनिर्देशाद्स्यानित्यत्वात्॥ ॥
॥सिवा॥ आङिचापः॥ ॥कथंअतिखेद्वनक्ष्येप्यावंतत्वात्तदनेनएत्वंस्यात्॥ तथापितिस्वड्ड्याश्वत्रयेह
श्याप्रिस्वेदीर्घग्रहणंक्रियते॥ ७॥ आआपइत्याकारप्रश्लेषा[illegible]दीर्घातादेवत्वमितिभाष्यं॥ अतएव
दितिखद्वादित्यादीनयाडापइति॥ ॥ङ्ऋस्वस्य॥ ॥कथंसुतन्तुसत्यमलंकरणायते॥ नमाघः॥ सुतनु

प्रे: २

को [illegible] स्ततस्य [illegible] नेति [illegible] पूर्वि [illegible] जातिरिति पुंवद्भावो न
घः [illegible] बनवाच्य॥ अनुडि तस्यापदत्वात् [illegible] तनो [illegible] नोऽस्तनन [illegible] गमे [illegible] मित्रि
घो [illegible] नाड्ये [illegible] त्पः तनिति [illegible] पांते [illegible] रोहोऽप्यस्ति॥ स्त्रियां [illegible] स्तनुस्था [illegible] नूस्त्वम [illegible]
मो डंबार्थत्वान्नघो [illegible] स्वविधान [illegible] सामर्थ्यान्न गुण॥ द्वितीयादिष्वस्यात्वे अंबार्थो न [illegible] स्वः
रा नदी [illegible] स्वपो गुण इति [illegible] स्यात् [illegible] नर्वैक्यत्र श्वेति कृपा [illegible] वितव्यं [illegible] समासांतश न ५
चौ नित्यत्वात्॥ अनेड् [illegible] स्तात् तस्य संज्ञा सर्वैकानित्यत्वात् [illegible] गुणा [illegible] भाड्ङः॥ अत एव ऊ तो ते ति कमंडे
ले [illegible] कृत्स्नोपि [illegible] अपमंगलायां च नेवोडरूपं॥ सपदि वा विधवा रक्ती स्वप्रतिनाघ [illegible] अनुडुह त
स्य [illegible] गात्॥ कथं हे कल्प [illegible] चाद्गुण नतावं॥ ता॥ वलीयस्त्वात् पूर्वविप्रतिषेधाद्वा लुकि [illegible] तेति
प्र [illegible] प्रतिषेधवर्त्म [illegible] त्त [illegible] वात्॥ कथं तर्हि हे स्वार्थ [illegible]॥ ता॥ ड्को विविधुका विति [illegible] दि
वास्य [illegible] तुमतत्वस्या [illegible] नित्यत्व ज्ञाप [illegible] नो [illegible]॥ कथं [illegible] कुत्वानि॥ [illegible]
श्री दि दनन्तु [illegible] स संगात्॥ ता॥ पूर्वविप्रतिषेधेन नु [illegible] विभाषा [illegible]॥ [illegible]॥ कार्य [illegible] रणा॥ [illegible]:
परत्वाद्गुणः सेः॥ चोलालु नोऽन्यतरस्यामिति निर्देशात् सर्वापि [illegible] सर्वनाम्नः॥ अथ

मनंतरावाः॥प्राप्तेः तत्पुरुषसमासे सर्वनाममसत्वात्॥उ॥अविद्यमानमंतरं यस्याः इति बहुव्रीहौ कृते निषेधः
उराम्॥ ॥कथं त्वकायां विकल्पः सिद्धयति॥ छोगोः का निष्ठायां निरूच्यते॥उ॥स्वा॥ [illegible] यजादौ
विल्पश्रीयंते॥ ॥इति सर्वनामविकारपादः॥ ॥केनखुपरायकः॥ ॥कणः॥ ॥खो॥ ॥कथं नृदृष्टी न्नी
ललल्लीया [illegible] ॥अमरः॥ तथा कुर्वती पिकुर्वती पिः ह्ली कानूनगौरखवत्सः॥ तथ वा घोषपूर्वत्वेन बचीति
वद [illegible] शीलेकोमलोपश्यतिके [illegible] आत्मनः॥उ॥नकपोत्यत्र नेतियो गविभागः कार्यः॥कथमकाः॥
हणा [illegible] तिकनिलुणेन ऊर्ध्वप्राप्तेः॥उ॥केवई तिकेच्छातवाक तत्वे अणूग्रहणात् सवर्णेण कारेण ग्रस
वादिर्लिच्छासः॥ सवार्णेणूग्रहणा निर्देशेन वाकारस्येतिला ध्याप्तः॥ नवा तत्तडति अगौष्ठः॥ स्वलिस्यकाइ
विर्जनीपल्लादस्वसिद्धत्वात्॥ प्राप्ति प्रांतस्तस्याम् कुसावर्ण्य निषेधात्॥ ॥एतल्लिड्॥ ॥कथमपि [illegible]
रिया [illegible] लिपि [illegible] कोद्वेया [illegible] सर्गाविपक्तिनागारा॥ अंता दिवङ्गावेवकेदेशविकृतलं
न [illegible] यत [illegible] स्यदवं [illegible] समासइति ज्ञापकात्॥उ॥ [illegible] किन [illegible] पर [illegible] इति मे
य॥उ॥ ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्रेति एकदेशविकृतद्वारेण न विशेषः [illegible] स्त्रः॥ [illegible] हसावे॥ ॥कथं प्रा
यः॥उ॥ [illegible] नरं देशेरा रद्धिं [illegible] गायता हलंतत्वात्॥उ॥ हलंतादर्थ॥ आदिश्या [illegible] पाविध [illegible] राहहास्यां॥

यं २

114

श्रीदैव ॥

काकप्रत्नातंशब्दाआख्यातुजवर्णवायृतिसंसारवर्ती:॥ ॥रिं [illegible] याय॥ ॥कथंजगधीतोकेपतेजागरइतियोवै:
रिंङ॰पुण्या:सावकाशत्वेनरस्याद्विनस्वात्॥ ॥उ॥ एवंविकतिधेत्याह्य [illegible] णेश्वाजरएषतइत्युक्ते॥
मुण्योर्निसं॥ ॥कथंसंश्लिष्यते॥ ॥उ॥ सुधैवाहिरं [illegible] आसहत्वा [illegible] श्चेतिर्जि:॥ ॥[illegible]स्व:॥
कथमूर्ध्व:॥ ॥ऊर्ध्व:॥ एतद्धस्यास्यांतवच: [illegible] स्त्रामृवृ:॥ ॥उ॥ बहिरंगत्वादेकादेशस्येतिपक्षित:॥ ॥[illegible]वैते
र्ध:॥ ॥कथमस्तोर्दलावहलेलकत्ववेति॥ ॥तोवादिरूपनिर्दे [illegible] ॥ ॥उ॥ अनुसामान्यनिर्देशोयंतद्वपयाविलक्ष्यामि
[illegible]ष्यमितिलवतिनानिर्दिष्ट:॥ ॥उवइतिनकारवैविवक्ष्यार्थे॥ ॥ [illegible] इदं [illegible] सप्तम्या:॥
[illegible]॥ [illegible] कथंकत्वाइति॥ ॥अनेनद्वित्वप्राप्ते:॥ ॥उ॥ शास्त्रावीप्सायाअभिधानात्॥ एवंपदान्ते
के [illegible] डामितिप्रयोगमुख्यी॥ ॥तथैकैकस्य [illegible] संख्याता निमाकंदनघटते॥ ॥एकैकस्योदेहीतिभाष्यं॥ ॥सर्वस्य
दे [illegible] ॥ ॥एवंतर्हितान्येकवचनबहुवचनान्येकस्याइतिनिर्देशादविहितं॥ ॥भाष्यप्रामाण्याद्वित्वं॥ ॥उप
यी [illegible] ॥ ॥कथंनपर्युपरिग्रहीनांकर्तीश्वरबुद्ध:॥ ॥ [illegible] द्वित्वान् [illegible] उ॥ नपरिबुद्धी
न [illegible] बुद्धीनांनपर्युपरि [illegible] ॥ ॥नवर [illegible] ॥ ॥ननुद्वित्व [illegible] ॥ ॥ [illegible] ॥ ॥कथमतिनी [illegible]
नत्र [illegible] मसन्न:इतिनार्थवि:॥ ॥इवरा [illegible] न॥ उपस्याकत्वात्॥ ॥द्वित्वाभावात्॥ ॥उ॥ आद्यविंवेध [illegible]

दैव ॥

115

नवं २

नात्वादित्वं ॥ प्रीतत्वाधिक्यं ॥ द्वित्वेनोच्यते ॥ यथा दर्शनीया परं रोचते इत्यत्र दर्शनीयाया आधिक्यं संदेहवदित्यत्र वा भावी
स्वनाम प्रतीयते ॥ इति भाष्यवृत्तिः ॥ कथं नवं प्रीतिदं हाकरोतीति भावः ॥ अनेन द्विरुक्तौ कर्मधारयवद्भवतीति
ति कर्मधारयत्वात् ॥ सुप्लुक् प्राप्तः ॥ यथा मा यस्य नवं नवं वा वन वासुतिरादेदे ॥ प्रीतये स्त्रत्वसिप्राप्या ॥ ॥ अका
र प्रश्लेषो द्रष्टव्यः ॥ तदयमर्थः ॥ प्रीतिर नवं विरं तनमपि नवं तेनातीत्यर्थः ॥ आश्चर्यमेतत् ॥ कथं मंदं मंदं नुदति पव
न प्रतिमिष्यः ॥ तथा मंदं मंदं स्यात्तवत्यति वरिणी त्रांक पासाहस्राकं ॥ ॥ तस्य परस्याम्रेडितमिति बहुसंज्ञाकरणेनात्र
द्वित्वं कल्पनीयं ॥ एवं खिन्नः खिन्नः शिखरिषु पदं न्यस्य गंतासि यत्र क्षीणः क्षीणः परिलघु पयः स्रोतसां चोपभु
ज्य ॥ इति मेघः ॥ ॥ द्वंद्वं रहस्य ॥ ॥ कथं द्वंद्वं कलहः युग्मयोरित्यमरः ॥ तथा वार्थे द्वंद्वं इति ॥ ॥ योग [illegible] गा
दा तेन भाष्यवृत्तिः ॥ ॥ युग्मरहस्यदेः ॥ ॥ कथं गायेकेन विनीतौ वामिति अत्र हितकर्मणि प्रथमांतत्वात् षष्ठ्य
दर्शनावारः ॥ ॥ पदैकदेशप्रयोगो यं यथा तीनो न सेनः ॥ तथा युवामित्येकदेशोयं वामिति ॥ द्वितीयायाह
णं कर्मवित्वतु पलक्षणं वा ॥ प्रमादोयं वा ॥ ॥ इति दुर्घटवृत्तौ सर्वपादः ॥ हवेत्रा सिद्धा ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥
कथं वसः ॥ फऊकारस्य त्वे कर्तव्ये रुत्वस्यासिद्धत्वात् ॥ ॥ तारो रुकारस्यानुनासिकप्रतिज्ञानसामर्थ्यादिहं
ज्ञापकं सर्व्यापानासिद्धत्वमित्यपदेशास्त्रे रहितः ॥ नांतदलुनासिकत्वप्रतिज्ञानं ॥ ॥ रोक्षतारस्वतइतिह

मदै ८

ग्रीवेयत्रसानुना सिद्धः स्फोरोपरिष्टाद्ध्रोपध्यास्यात् ॥ तेनतनुकनमित्यत्र कृतः ॥ ह्रस्वमा[illegible] एवमर्थो ॥ एवंतर्हि[illegible]
रमकत्वालोपस्यैवानुनासिकत्वंप्रतिज्ञायतां ॥ पथय[illegible]आस्पामित्यत्रमंजेनस्परस्वरितत्वात् ॥ कथंग्रामणीपंचमस्था
पंजसंकिंनप्रसपस्पकुरित्यस्माविकृत्वात् ॥ ७ ॥ स्वग्दिक्लिंगंवुद्रुतिप्रागीम्प्रः ॥ [illegible] निपाताइतिनिर्देशात् ॥ कथं [illegible] सा ४
॥ [illegible] दरजोपमाइतिपलोपस्यासिद्धत्वात् ॥ ७ ॥ [illegible] संजयाद्दः ॥ ध्वंकरजेसाधर्मितिविश्व ॥ ध्वजेइव [illegible]
[illegible] न्यः ॥ नोपधायाइतिनिर्देशादसिद्धत्वाद्वा ॥ कपेवलः ॥ कथंकृ[illegible] ॥ लुप्तिवकृपइतिनिर्देशात् ॥ अ
कारस्याल्पत्वं ॥ कथंतर्हिकृपा ॥ कृपः संप्रसारणंचेतितिदादिपाठात् ॥ लाक्षणिकत्वात् ॥ कृपाणः ॥ [illegible] कृपीटा
द स्कातृणादित्वात्सिद्धाः ॥ ॥ दिव ॥ ॥ दि[illegible] सलोपसिद्धेलोपः वकाराहीतिप्रयोजनं ॥ इत्येके ॥ सामान्येषी
सर्वे ॥ एवंचकथंपयोधीयतइतिपयोधिः ॥ अनेनसलोपः ॥ ७ ॥ अंत[illegible] ॥ निमित्तमिमित्तिनोरेकपदविधा
ना[illegible]विनाषावृत्तिः ॥ ॥ वांकुः ॥ कथमल्पात्तरं ॥ तथा अल्पाच्कत्वादिति ॥ आयनादिस्सूत्रेन्यासः ॥ ॥दि॥
श्री॥ दि॥ कुरव्प्रासः ॥ ७ ॥ अल्पात्तरंनिर्देशादेव ॥ कुत्वविधौ हलिसडीतिवक्तव्यमितिवा ॥ सडीतिसनः सकारादस्य
[illegible] डोलकारात् ॥ कथमाजीरा ॥ ७ ॥ परसवर्णेसिद्धिः ॥ कथंतर्हिनोपधस्यकृत्वेः किलिकृत्वा ॥ ७ ॥ पुंक्रु
[illegible] त्वादितिनाभावः ॥ क्रुञ्च ॥ परिवाथं[illegible] प्राप्तः ॥ व्रजन्नागवाहः ॥ ७ ॥ परेव्रजेषः पदांतस्य

117

कृतः समुद्र इति॥
न्येभ्योपि दृश्यत इति स्प्रोतं तु दीवस्य त्रितमिति पद्वितः॥ ॥प्रत्वांजरोंते॥ ॥कथं जरत्वमिति शाकारस्य जरोना
वात्॥ त॥ सत्वां जरस जरयकात्री ति निर्देशात्॥ अथ्यादिनापि नषत्वं॥ धातुग्रहणं नुवन्धे श्चुर्त्वना स्विष्या दिति नि
षेधात्॥ कथं॥ तृणो मरुत्वान्दै भद्वीपमेकैं न हतं मरुत्वतेति॥ उपमंगव्या॥ अनेन डत्वात्॥ त॥ तसोमत्व
र्थ इत्यनेन तत्संज्ञया पदसंज्ञाया वादितत्वात्॥ ॥स्वदात्पां॥ ॥कथं आन्मतः॥ आर्हीः॥ त॥ तपसर्गाद्विधानादिति
वृद्धौ बहिरंगत्वात्॥ कथं निमिति॥ मिदेर्नैवोणाबात्॥ त॥ तदस्यामिनिंद्रमिति निर्देशात्॥ क्वि॥ ॥क्विन्नस्य॥ ॥
कथं दम्भो॥ दृशोः किनिकुत्वं॥ त॥ भत्ययग्रहणसामर्थ्यादि दप्रत्ययेपापषाद्दृश इति बहुव्रीहौ अन्यप्रत्यांतः
पदांतेकुत्वमिति तागव्यतिः॥ कथं तर्हि दृग्धदृग्दृशः स्पृगिति न चेवतिव्यवस्थित विकाषपास्ते जेर्नकुत्वा ते
स८ न्यौ कथं तर्हि विश्वसृड्ढिधिरिस्पमरः॥ व्यवस्थितविकाषात्॥ क्वचित्स्वजे श्चकुत्वाभावः॥ प्रसिद्धपदे ॥ उ
पूर्वदिव्यादायमनोक्तं॥ ताषाव्यैतौ तुकविदेवास्य प्रसारव्यातस्य कुत्वमुक्तं॥ सामर्थ्यादिष्याप्रसिद्धेः॥
त्वंलुपि॥ ॥कथं अहो वचनविन्यासः पश्यतेन बबुध्यते॥ अनेनाहर्तगवत्स्पृदेयत्नलाभावात्॥ त॥
अहोरूपस्य निर्माणमिति वा पाठः॥ अत्र रूपपत्र स्थं तरेषु तपसख्यानमिति रूपेवधिवारुत्वविधानात्॥
हबिव॥ ॥कथं दावनां सीवनं हल्पदत्वाभावात्॥ दृषोदरादित्वात् गुणाभावो दीर्घश्च॥ छिवुसिवोर्दीर्घ

ध्वतिकांडंस्य ॥ [illegible] पं ॥ कथंवा [illegible] विव्यत्तु विकुरिति ॥ नवान दीर्घं अथोत्नविष्यतिर्द्वेनाभिहवाह ॥ ७ ॥ [illegible]
वः पयस्मिन्निति ष्ठा निवृत्वा सहजप [illegible] ॥ सावा पं च उकमि [illegible] तिविवुर्यतीति अ [illegible] नदीर्घस्याध्यात ॥ अरु
पीर्षस्यनुल [illegible] तन [illegible] परिणामा ॥ [illegible] पूर्वो [illegible] नासंबंधं [illegible] ते न [illegible] ति ॥ गात्मीमिति ॥ [illegible] त्तवतीति
[illegible] ॥ प्रनिद्धर्व [illegible] सिद्धपादः ॥ ॥ श्री ॥ ॥ मठवसाक ॥ ॥ पुनःखण्यम् ॥ ॥ श्री ॥ [illegible] रुस्कांडमि
[illegible] ॥ [illegible] स्वायी ॥ पुंस्कांडमिति [illegible] ॥ नठवप्रश्राम् [illegible] कथं ॥ न
ति [illegible] नेन नत्वकागवा [illegible] महान्महयन्नद्रुतिपाठ ॥ ॥ यवसानयोः ॥ ॥ कथं स्थना ग [illegible] रेफार
हा [illegible] स्वचेदेट [illegible] ॥ [illegible] यत्वात् रेफस्य विसर्जनीयत्वावात्या ७ रेफेण पदस्य विशेषणे रेफो ॥ तस्य पद [illegible] यो वि
[illegible] अव [illegible] समाश्रितवान् ॥ विसर्जनीयप्रति ॥ कालापानं [illegible] वंड
स [illegible] वः ॥ स्यानुना [illegible] ॥ ७ ॥ पदांतत्वात्वादिति ॥ सनुयो
[illegible] स्वाक ॥ ॥ कथं [illegible] यंगांवियाह ॥ व [illegible] पप्रसंगात ॥ ७ ॥ [illegible] ध्यवक्ल्यन्निति पदांतनकारस्या
॥ श्री ६५ ॥ [illegible] ॥ नम्भावदा ॥ ॥ कथं कु [illegible] मदावको ॥ इ [illegible] करणात [illegible] ॥ चंड [illegible] स्य
[illegible] घमको ॥ न [illegible] स्वारव्यव [illegible] नानातावाद्य पत [illegible] स्वं [illegible] भास्करः ॥ [illegible]
[illegible] धापकलाशावक्ल्यन्नित्येवमेवास्क ॥ ॥ कुघोः [illegible]
वलये २

119

नेनस्को [illegible]॥ दिव॥ विकिरत्यादौ तास्करइतिनिपातनं॥ अतामाच्चैौ तस्करस्तद्वः॥ कस्कादौपठ्यते॥
दृष्ट्यस्य॥ अयंकान्तस्[illegible]पते [illegible] इतिकंठाभरणं॥ हवाख्येनदुःखेनऽवत्यत[illegible]॥
॥त॥ सुखदुःखतत्क्रियायामिति॥ वसर्जनायापत्राधातुःपठ्यते॥ तस्येदंरूपं॥ कर्यमातुःकरोति॥ कस्कादिसूत्रा
उत्सूत्रत्वाद्रूपाय्यच॥ एकादेशानिमित्तादिणःपरस्यविसर्जनीयस्यषत्वंनास्तीतिभाष्यं॥ ॥तिरस्कोन्य॥ ॥कथं
तिरस्कृत्यजनान्तिलाविना॥ इतिमाघः॥ गौरीमुखतिरस्कारलज्जापूर्वनवर्धते॥ गतियहणानुवृत्तेः॥ गतित्वंवति
रांतर्धाविति अंतर्धौ॥ त॥ अंतर्द्धियहणामसंन्निधानोपलक्षणार्थमिहव्यं॥ तिरस्कारोवासंनिधानं[illegible]
कथंविदिहगतियहणनानुवर्त्यपति॥ इतिभाष्यते॥ ॥षष्ठ्याःपति॥ ॥कथंश्रियःपतिःश्रीमतिहर्त्तासि
जगदिति॥ त॥ छंदसीत्यनुवृत्तेः॥ कथंतर्हिवाक्यस्यतिरवावेदमिति॥ न॥ कश्चिच्छांदसाअपिनाम[illegible]
प्रयुज्यते॥ कस्कादिषुबाढस्त्वाः एवंदिवस्पतिः॥ ॥आदेशप्रत्यय॥ ॥कथंप्रियस्यएकारस्यकंठता[illegible]ध्वा
त्वात॥ याप्लुतपोस्थानेनिष्पद्यतेकृततत्र[illegible]येकमपिव्यपदेशमिति॥ न॥ वं [illegible]ख्यादेकारेणकंठ्ये
नसावर्ण्यात्॥ एकारस्यग्रहणेन[illegible]स्यात् नप्रवेयत्नतेदः॥ अइतिसंवृतोप्यकारःविवृत
प्रतिज्ञायतेरेओविवृततराविति [illegible]धाना[illegible]जातौविवृतत्वाप्रथपादितिपत्तितः॥ नचैवंहैौ

रिसत्रसंसंश्रु[illegible]लोपस्यात्॥ एश्रोङि[illegible]स्यचडा[illegible] दैडौवोः सावर्ण्यात्तावात्॥ ०॥ त्यै[illegible]लावर्ण्यात्तावान्नषत्वं॥
लिरं[illegible] यंगस्येति॥ अवस्पं चैतत्॥ [illegible] यादस्या[illegible]नपलं स्यात्॥ वपस्याश्चितेनिर्देशात्॥ नत्वनोइ
लावितिनिषेधात्॥ अग्रहीतस्य[illegible]नि[illegible]निषेध इति वचनात्॥ अपं न्यासो संगतस्यात्॥ अत्रो प्यैवं को
प[illegible]लावात्॥ इणग्रहणादितिन्यासः॥ [illegible]नाः सत्तु विसर्जनीय इत्यनुवृत्तेः॥ पत्वात्तावात्॥ ०॥ प्रत्येकंव
[illegible]याद्युपगमात्॥ पुंस्वित्यत्र[illegible]ति॥ [illegible]लक्षणार्थत्वात्॥ ॥उपस॰॥[illegible]
कथं सुस्तोत्र[illegible]त्वातः॥ ०॥ उपसर्गप्रतिरूपकत्वादिति त्तौ व्यक्तिः॥ कथे[illegible] ग ६
[illegible]तिस्कृतमिति॥ अतिर्यतिक्रमणे चेति ह्जातिक्रमणयोः कर्मप्रवचनीयत्वात्॥ ॥आवा[illegible]॥
अतष्टुः॥ ०॥ [illegible] ॥ वेथन इत्यस्य सुमादिषु पाठात्॥ अवष्टुं[illegible]वेति वचनाद्॥ ॥अंबाम्बुगो ष ५
॥ कृ[illegible] पश्चात्सवेष्टारोपस्मेष्टी॥ ०॥ ओणादिकाएते॥ सुषामादिषु ज्ञेया इति त्तौ व्यक्तिः॥ ॥सा[illegible]द्याः ग ४
[illegible]मल्ल[illegible]वदत्॥ ससकार[illegible]स्पानेन षत्वनिषेधात्॥ ०॥ अपपाठश्चायं॥ कथं नि[illegible]
पु॥ अनुष्टु[illegible]॥ षत्वलक्षणाभावात्॥ स्कत स्कंल न इत्य सलोपदेशत्वात्॥ ०॥ सुखामादिषु दितिकश्चि
[illegible] ॥नांतिस्नहानि॥ ॥कथं निष्प्रस्व इति॥ ०॥ निरः पूर्वस्यस्तं जेरिति वर्णदिर्वानात्॥ निद्वन्निपात॰॥

१२१

स्यधिकारात्प्रत्ययं कुर्वतो आचार्येणैव ज्ञापितं ॥ नन्वादौ विहितस्य तस्य योगे स्त्रीपासमासोत्तव्येयेति ॥ तेने
श्वरज्ञापितमितिलविष्यति ॥ तस्मान्नेन ज्ञापितमिति निर्देशात्तदेव अस्तिमत्यादिस्यात्तेतपिक इति ॥ अत्र प्रक
रणे तत्कौण्डिन्यन्यायेन यदुक्तं तदनुन्यासकारेणादूषितमिति ॥ कथं ॥ इष्यते ज्ञायते प्राप्त इति —— अनेनत
वर्तमानकालस्य बाधकेन भवितव्यं ॥ नचात्र वासरूपविधिः ॥ कत्तुस्तुन्तुनुस्वनधेष्टवा सरूपाविधिर्नास्ती
तिवचनात् ॥ ७ ॥ त्पुरुत्तुमुनुष्वस्यत्र त्पुटासाहचर्यात् वक्तस्यैव ग्रहणं वर्तते वक्तस्यत तथात्रैवासरूपवि
धेः प्रतिषेधात्तदूधिपिजन्त्यतिन्यासेतुक एव वर्तमाने लट् ॥ एवं क्तल्युटोस्तृत्योरुपादानं चिंत्यं ॥ तथाहि ॥ नपुं
सके चचिहासमितिभाष्ये ॥ तन्निव्यत्तिः पुनरकैनेकेकेनल्पुटावाशक्यत इति ॥ किराते ॥ श्रियः कुरूणामिल
अविदितो ज्ञानेज्ञातस्य प्रवेश्यानाश्चीतिनीतः एतत्कथं ॥ यावता केनताव्यं ॥ संबाधनं घटते अत्र याउ संबंधे
प्रतिस्ययादुति विघते यथा अग्निष्टोमयाजी अस्य पुत्रो जनिता ॥ अयथा कालोक्ताः प्रत्ययाः साधवो भवति ॥
न्यकरत्तत वर्तमानकालशक्तिरिति क्रियासमवाध्यवानिति ॥ तत्रयुक्ति नियोगो कोपि सूतकाळच्यतिर्भवति ॥
॥ ॥ इति दुर्घटवृत्तौ तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥ ॥ ३ ॥ ॥ उणादयो ॥ ताव ॥ ॥ कथं ॥ मंदाकिन्याः
पयःशेषमिति ॥ कुमार ॥ ॥ तथा शेषाण्यहोषीदिति ॥ हि ॥ दत्तिः शेषतिकीर्तिरिति भाष्यतः ॥ शेषं समान
मिति ॥ घञजबन्ताः पुंसीति ताप्यास्य चेन्नवीदारवितिस्यादिना क्लिबत्वं ॥ ७ ॥ आपिकमेतदितियह

[illegible] स्वकं [illegible]

[illegible] र्यां [illegible] लतृ [illegible] क्वेयोनेननन [illegible]

[illegible] हृणंवना [illegible] मयामामिने [illegible] यक्ताण [illegible]

[illegible] ब्रह्म [illegible] यार्थकिमर्थ [illegible] नैरनुत्राप [illegible]

[illegible] मकाराह्रस्वतेउक्तोपस्मा [illegible]

[illegible] पदां [illegible] स्वैरेकारस्य [illegible]

[illegible] स्थानादिष्वारम्भवस्त [illegible] यक्रणद [illegible] पुंवा [illegible]

[illegible] वंवप्रमा [illegible] द्विस्योष्टपस्त्ववर्गे विकारस्य याश्च नासिकोणवीता [illegible]

[illegible] उवदस्तीतितिनस्त्रयं वाद्दि [illegible]

[illegible] ॥ श्री ॥ [illegible]

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1432
Dist Nagpur

```
[OrderDescription]
,CREATED=12.10.20 14:41
,TRANSFERRED=2020/10/12 at 14:56:08
,PAGES=123
,TYPE=STD
,NAME=S0003968
,Book Name=M-1432-DUDHARVRITI
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
```

```
FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
```

```
FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
```

```
FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
```

```
FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,
```